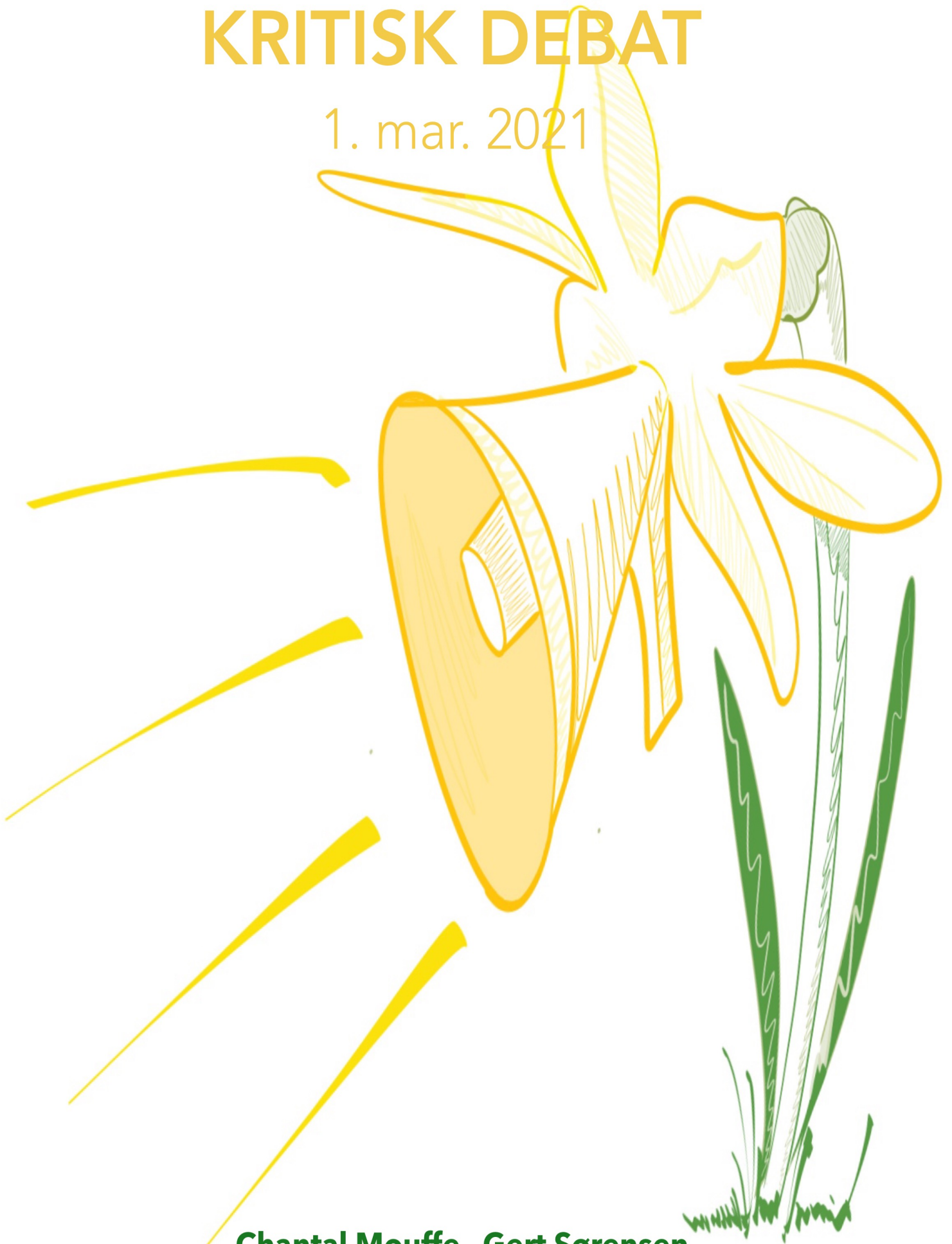

KRITISK DEBAT

1. mar. 2021

Chantal Mouffe Gert Sørensen

Lasse Thomassen Allan Dreyer Hansen og Anders Hovmøller

Jesper Jespersen Carsten Jensen Bent Gravesen Jan Helbak

Indholdsfortegnelse for marts nummeret 2021

Leder: centrum-venstre og/eller venstrepopulisme	Side 1
Begrebet: Diktatur	Side 4
Venstrepopulisme som politisk udfordring af centrum-venstre	Side 11
Centrum-Venstre - eller?	Side 20
Populisme i Socialdemokratiet i mellemkrigstiden?	Side 33
Podemos mellem populisme og institutionalisme	Side 42
Populismen hos Gramsci	Side 51
En venstrepopulistisk strategi for tiden efter COVID-19.	Side 60
Kan et øget arbejdsudbud finansiere Arnes pension?	Side 65
Det politiske landskab	Side 72

000-000

Leder

Centrumvenstre og/eller venstrepopulisme?

Af Carsten Jensen medl. af Kritisk Debats redaktion

Det politiske landskab i Europa har været udsat for mange rystelser og forskydninger i det seneste tiår. Finanskrisens eftervirkninger på politik har været mange og forskelligartede. Venstrepopulismens fremvækst har været en af dem.

Den europæiske venstrepopulisme efter finanskrisen har imidlertid ikke været revolutionær i nogen klassisk betydning af ordet. Hvis den under et og til husbehov skal indkredses i politiske termer, har den snarere været en bevægelsesorienteret socialdemokratisme, der har holdt sig fri af neoliberal indflydelse.

Når der bortses fra Grækenland, hvor det venstrepopulistiske Syriza i løbet af få år helt vendte op og ned på landets politiske styrkeforhold, og gik fra at være intet til at være næsten alt som regeringsparti, må det indrømmes, at succesen har været mindre end højrepopulismens. Men set fra et centrumvenstre synspunkt har udfordringen fra denne nye politiske strømning været mærkbar i en række lande.

Spaniens Podemos og Frankrigs alternative venstrebevægelse omkring Melonchon har været blandt de erfaringer, hvor udfordringen har været mest

synlig på det organisatoriske plan. I lande som Portugal har partier til venstre haft succes med at lade sig inspirere. I Storbritanniens to seneste parlamentsvalg, var Jeremy Corbins valgstrategier direkte inspireret af venstrepopulismen. Med stor succes i det første, hvor Labour fravristede det konservative parti det absolutte flertal, og i det andet, der gik mindre godt, men hvor Labour trods alt undgik en Brexit-betinget katastrofe.

Denne politiske fornyelse skal ses i relation til den renæssance som bevægelsespolitik i det hele taget har fået i samme periode: Det tidlige spanske eksempel var *De vrede* omkring finanskrisepolitik, senere kom bl.a. *MeToo* og *Black Lives Matter* i USA, *De gule veste* i Frankrig, *Sardinerne* i Italien uden sammenligning i øvrigt.

Venstrepopulismen har både fisket i dette vand og samtidig været en del af det. Derfor er den også blevet en udfordring til det mere klassiske europæiske centrumvenstre. De venstrepopulistiske partier har dels søgt vælgere, der potentielt ville gå til højrepopulister og dels har de i praksis fået vælgere, der ellers ville have stemt på centrumvenstrepartier. Så alene derfor. Nogle af venstrepopulisterne har imidlertid også udstillet centrumvenstrepartierne som nogle, der er gået for langt i 'systemets' retning og som derved har løsrevet sig fra deres sociale basis. Udfordringen er altså egentlig og mærkbar.

Til en vis grad kan venstrepopulismen, ligesom i øvrigt højrepopulismen, kendes på dens *stil*. I Spanien modsvarer Pablo Iglesias' hestehale den hollandske højrepopulist Geert Wilders afblegede garn og Boris Johnsons omhyggeligt designede 'morgenhår'. Dens slags tegn er set i den rationalistiske venstrefløjs optik overflade og spil for galleriet, men i vore TV-tider gør man klogt i at indse, at de gør en forskel. Måske ikke på langt sigt, men hvem tænker på det, når man kan finde de sidste marginaler til en valgsejr derved? Alene af den grund er 'populismen' og dermed også venstrepopulismen værd at tage alvorligt.

Der er imidlertid også gode grunde til at diskutere venstrepopulismens udfordring i et mere langsigtet politisk systemperspektiv. Den er også en strukturel politisk udfordring for centrumvenstre, der i mange årtier har stået som et ligheds- og resultatorienteret modstykke til både højreside og venstrefløj. I praksis betyder centrumvenstre her især partier som de socialdemokratiske og socialistiske, det aktuelle britiske Labour og det norske Arbeiderpartiet.

Set i et partisystemsperspektiv udfylder venstrepopulisme og centrumvenstre samme plads på en venstre-højreakse. Det samme gælder, hvis man ser på partiernes sociale basis og politiske ideologier. Både centrumvenstre og venstrepopulisme afgrænser sig fra højresiden (forstået som konservatisme, neoliberalisme, nationalisme mv.) og venstrefløj (som nyleninisme, ekstrem multikulturalisme, etc.). Dette sammenfald af positioner må nødvendigvis

fremprovokere nogle spørgsmål om partiernes politiske identitet. Hvordan adskiller de sig fra fx hinanden, når det ikke er på deres position og politiske modstandere? Er deres positioner gensidigt udelukkede eller tværtimod komplementære? Er venstrepopulismen et angreb på centrumvenstre eller en fornyelse af det?

Venstrepopulismen i dag er set på indhold både baseret på erfaringsopsamling fra Latinamerika, hvor 'Den lyserøde populisme' dominerede kontinentet politisk i nullerne, og en opsamling af de erfaringer, som især Syriza, Podemos og La France Insoumise har gjort sig.

De sydamerikanske venstrepopulister i nullerne ville ud af den politiske isolation som leninistisk revolutionsteori og/eller tilknytning til Sovjetunionen havde bragt venstrefløjen i. De ville i stedet udvikle uafhængige politikker, der tog udgangspunkt i nationale erfaringer, som forsvarede de demokratiske landvindinger i 1990'erne og starten af det nye årtusinde, og som kunne gøre dem uafhængige af neoliberalismen.

De europæiske venstrepopulistiske partier har været skeptiske over for centrum-venstrepartiernes evne til at møde de samfundsmæssige kriser på en passende måde. Især har de været skeptiske overfor den økonomiske krisepolitik, hvor de har ment, at socialdemokrater og socialister gik for langt i indrømmelser til traditionel neoliberalisme eller omvendt, og som i tilfældet med det græske PASOK ligefrem havde gældsatt landet ud over enhver økonomisk rimelighed.

I forhold til venstrefløjen har venstrepopulisterne afvist tendensen til at holde fast i leninistiske skemaer, der angiveligt videreførte forestillinger om arbejderklassens ledende rolle. Det var et opgør med klassereduktionismen og den politiske isolation, den ofte medførte, med det resultat af de nye sociale bevægelsers rolle blev nedtonet i forhold til deres potentialer som motorer for forandring. Især Podemos og La France Insoumise har understreget denne udfordring.

Det samlede tema i det nummer af *Kritisk Debat* belyser på den baggrund den venstrepopulistiske udfordring til centrumvenstre i både tid og rum. Der er plads til både teoretiske og konkrete problemstillinger. Derved belyses et emne, der, uanset hvordan man forholder sig politisk til venstrepopulismen, har været med til at sætte nogle nye dagsordner for venstrepolitik i Europa i det seneste årti.

000-000

Begrebet

Diktatur

Af Jan Helbak medl. af Kritisk Debats redaktion

Hvorfor forsøge at definere begrebet diktatur? Formålet er at give et mere nuanceret syn på dén politiske styreform, der altid i det liberale demokratis ånd hives frem som demokratiets og frihedens absolutte modsætning. I det modsætningsfelt revses selv Mette Frederiksen som en diktator in spe, når hun forsøger at handle politisk på en måde, der overskrider de almindelige rammer for den moderne parlamentarisme og de liberales sætten ret over politik.

Diktatur beskriver et forhold, hvor nogen dikterer nogle ganske bestemte betingelser overfor nogen andre. I princippet indrammet i undervisningsfænomenet diktat, hvor en lærer har autoritet eller er delegeret autoritet til at diktere en tekst til en klasse, der ikke skal foretage sig andet end at skrive det, der dikteres. Tekstens indhold og betydning er sagen uvedkommende.

Så enkelt er det desværre ikke, når begrebet anvendes på samfundsforhold, hvor diktatur hovedsageligt præsenteres som en bestemt politisk magtform, hvor selve formen indgår som de liberale demokratiers negative identitetsafgrænsning. Dvs. man afgrænser ens egen form overfor en anden form eller en idealtipe overfor en anden idealtipe. Problemet er, at både begreberne og idealtyperne forbliver abstrakte og normative uden specifik historisk reference og uden forbindelse til den dynamik, der virker i substansen under begrebsformen.

Ikke desto mindre virker de to begreber styrende for næsten alle politiske diskussioner i dag. Det er sådan set ligegyldigt, hvad samtalen drejer sig om, så modstilles den liberale demokratisk frihed diktaturet, hvor alt, hvad der udgår fra sidstnævnte, er suspekt. I de liberale demokratier er udgangspunktet det grundløse, at mennesket er skabt til frihed, underforstået at den enkeltes frihed er ukrænkelig og derfor i sin logik i evig konflikt med en hvilken som helst fællesvilje, der ikke bygger på frivillighed. En historisk konstruktion af nyere dato, som tillægges universel gyldighed, hvorfor de liberale demokratier i egen selvforståelse mener at befinde sig øverst i den evolutionshistoriske værdikæde med retten til at gøre krav på rangen som global målestok for et hvilket som helst samfunds politiske og institutionelle indretning.

Som afledt logisk konsekvens har begrebet diktatur og de beslægtede begreber været udsat for massive etymologiske forvridninger og defineres i dag hovedsageligt gennem analoge konnotationer og mere eller mindre modsigelsesfrie symptomer og karakteristika, der er så abstrakte og generelle, at de blokerer for at trænge ned i de mange problemer, der ligger lige underfladen i de liberale demokratier og tænke ud over dette begrebs betydningsgrænser.

For at gå til biddet. Som den konservative retsteoretiker Carl Schmitt som udgangspunkt slog fast i bogen *Diktatur* (1919): ”diktator er den, der har retten/magten til at diktere”. Bogens titel er faktisk: ”Diktatur, fra oprindelsen til det moderne suverænitetetsbegreb til den proletariske klassekamp”. Intentionen var at skære igennem de mange konnotationer/indlejrede medbetydninger og politiske eufemismer for at komme ind til begrebets kerne, hvor han i Hegelsk og Marx’ metodiske tradition skar alle nuancer bort for at lægge begrebets kerne åbent. ”Vi betegner et diktatur, som en politisk styreform, hvor en eller flere (f.eks. et kollegium eller en kommission) besidder den suveræne magt og ret til at diktere de øvrige i samfundet ganske bestemte betingelser og rettigheder”. Herved adskiller det moderne diktatur sig fra det moderne repræsentative demokrati, hvor repræsentation og folkesuverænitet ideelt set holdes for identiske.

I formaldefinitionen adskiller begrebet diktatur sig ikke fra begreberne despoti, tyranni mv. De betegner det samme. Historisk er der dog sket det, at de negative konnotationer, som klæber til de to sidstnævnte begreber i dag anvendes som gradbøjninger af diktaturets reale funktionsmåde. Altså, om det er brutalt, hensynsløst, vilkårligt, irrationelt osv., hvorved subjektet opløses i prædikatet, således diktatur bliver identisk med hensynsløshed, vilkårlighed, ufrihed.

Nu gør Carl Schmitt ikke krav på, at den formale definition er tilstrækkelig. Kun at den er nødvendig. I lighed med Machiavelli, flere af hans samtidige og flere af de romerske statsteoretikere skelner han mellem to grundlæggende forskellige diktaturformer. De to former knytter sig til suverænitetetsbegrebet og indhegner de før nævnte konnotationer og giver dem deres indre betydning.

Udgangspunktet er nemlig begrebet ”suverænitet”. Det centrale tildelingspunkt, som har været styrende hele vejen ned gennem vores historie og virket ind på indholdet af de mange forskellige styreformer. Set i forhold til begrebet diktatur er det ikke uden interesse at skelne mellem ”suverænt diktatur” og ”kommittereret (overdraget) diktatur”. En skelnen Carl Schmitt delvist har arvet fra Machiavelli. I tilfældet suverænt diktatur beskæftiger vi

os med et regime, hvor en person, personkreds eller en organisation har tilranet sig magten i absolut form. For det meste gennem magtanvendelse og massiv undertrykkelse. Det vil sige, at det pågældende styre har tiltaget sig den suveræne ret til at definere, hvad der er normalt samfundsliv og ret, og hvad der er undtagelsestilstand og begrundelserne herfor.

På den anden side har man i forskellige sproglige klædedragter beskæftiget sig med det ”kommitterede diktatur”, hvor en anden suveræn end diktatoren/diktaturet overdrager suveræniteten for en kortere eller længere periode til et diktatur. Diktaturet har magten som betinget tilståelse. Det klassiske eksempel er det romerske senats overdragelse af handlesuveræniteten til en konsul for en periode af 6 måneder for at løse ganske bestemte opgaver eller overvinde påtrængende problemer så som fjendtlige fremstød for at beskytte almenvellet. Machiavelli beskæftiger sig indgående med denne problematik i værket ”Drøftelser”. Det afgørende er ikke selve den konkrete form, diktaturet antager, men dets begrundelse, formål og mål.

Hverken de førplatoniske politiske tænkere i Grækenland, eller statsteoretikerne i Rom og langt op i historien – faktisk frem til renæssancen – indlagde en absolut modsætning mellem demokrati og diktatur, sådan som vi gør i dag. I stedet blev skillelinjen trukket mellem suveræniteten til at delegere og suverænitetsranet og mellem diktaturenes forskellige formål. Dvs. den begrænsede delegerede suverænitæt udgået fra folket for at sikre almenvellets velfærd overfor den grænseløse suverænitæt fravristet folket med det formål at sikre partielle interesser – personlige, klanmæssige eller klasse-mæssige interesser.

Bag disse distinktioner indtræder en senere tilkommen begrebsdistinktion, som den moderne og abstrakte modstilling af diktatur og demokrati tilslører. Det drejer sig om begrebet frihed. Hverken i det gamle Grækenland, i Rom eller i renæssancen tog forståelsen af frihed udgangspunkt i det enkelte individ. Friheden bestod i, at et folk, en bystat osv. ikke var underlagt fremmed dominans og herredømme. Man anlagde ikke en snæver grænse mellem den enkelte og de mange. Det gjorde man derimod mellem det private og det offentlige. Forudsætningerne for menneskets frie udfoldelse af sine potentialer blev henført til trygheden og sikkerheden i det offentlige. Så når man i det store og hele indsatte diktatorer for at værne om almenvellet, var det nok så meget for at sikre friheden og velfærd.

Det moderne liberale frihedsbegreb var flere århundreder undervejs og blev først for alvor udkrystalliseret under den franske revolutions hårde klassekampe i 1790'erne mellem det nye borgerskab og de folkelige masser og i kampene mellem den politiske elite i Amerika og ”pøblen”, der godt nok fik

tildelt umistelige frihedsrettigheder, som blev slået brutalt ned, hvis masserne ønskede at indløse obligationen. Borgerskabet gik sejrrigt ud af den første politiske konstitueringskamp og vandt samtidigt retten og magten til at sætte sit individualistiske frihedsbegreb igennem som gældende for al politisk-filosofisk og retsteoretisk norm – kort sagt som universel tænkning-form.

Borgerskabets dyrekøbte erfaringer medførte, at man i det borgerlige demokratis lange konstitueringsperiode fra den amerikanske frihedskrig og frem til perioden efter 1. Verdenskrig accepterede diktatoriske undtagelsesbestemmelser i de forskellige forfatninger. Og selv efter mellemkrigstidens fascistiske og nazistiske totalitære regimer, findes nødretsbestemmelser i de demokratiske forfatninger – som en nødvendighed.

Det afgørende er imidlertid, hvem der kan udløse nødretsbestemmelsen. Eksempelvis indeholdt Weimarforfatningen §48, som forfatningsmæssigt gjorde diktaturet muligt, hvilket skiftende regeringer gjorde brug af i republikkens sidste år. I de fleste andre forfatninger er den mulighed i dag begrænset. I de demokratiske parlamenter defineres nødretten enten af et flertal eller et kvalificeret flertal, hvilket også gælder overdragelse af dele af folkesuveræniteten til en regering – et begrænset diktatur. Eksempelvis i forbindelse med krig eller naturkatastrofer. Det afgørende punkt er, om parlamentet og den demokratiske repræsentation kan tilbagekalde suverænitetsafgivelsen til den udøvende magt. Dvs. om magtens tredeling kan genoprettes enten midt i en nødretsperiode eller efter. Der vil selvfølgelig altid være en risiko for, at det borgerlige demokratisk magtdelingsprincip ikke respekteres af f.eks. den regering, der er blevet kommitteret til at diktere. Risikoen er størst dér, hvor magtoverdragelsen er sket, fordi det parlamentariske styre har vist sig dysfunktionelt i forhold til at håndtere nødretssituationen, eller har mistet folkelig legitimitet, fordi det ikke længere kan sikre almenvellet velfærd og tryghed. Her taler vi om en længerevarende indre opløsningsproces, hvor eksempelvis diktaturet vil blive opfattet som et mindre onde og som oveni købet kan gennemføre en passiv revolution af samfundsordenen for at sikre samfundsstabiliteten og betrygge borgerne i almindelighed.

Hvis vi holder os disse distinktioner in mente og helt ser bort fra de forskellige konkrete historiske diktaturformer, vil det faktisk være rimeligt at vurdere den eksisterende reviderede epidemilov i Danmark som grundlaget for et begrænset kommitteret diktatur (overførsel af suveræn handlekraft til den udøvende magt), hvor en stor del af Folketingets suverænitet er overført til regeringen (Sundhedsministeriet og Statsministeriet), og hvor domstolens uafhængighed er blevet begrænset. Folketingets alt overvejende flertal overdrog frivilligt i april 2020 handlesuveræniteten til regeringen indenfor

rammerne af den forfatningslegale epidemilov. I den lov indgår retten til at ophæve andre love, Folketinget har vedtaget. Begrundelsen for magtoverdragelsen var og er, det almindelige parlamentariske demokratis manglende handlekraft og magtpolitiske kompetence til at håndtere den epidemiske nødrethssituation. Som bl.a. indebærer nødvendigheden af en vidtgående begrænsning af de personlige frihedsrettigheder i forsvaret af folkesundheden og samfundsstabiliteten overfor et truende sammenbrud.

Epidemiloven kan karakteriseres som en idealtpe for forfatningslegal lovgivning, der i en nødrethssituation – det være sig en naturkatastrophe, samfundsdestabiliserende politisk uro, hvor institutionerne er truete eller krig – kan overdrage handlesuveræniteten til regeringen uden hensyntagen til den enkeltes frihedsrettigheder.

Man kan således tale om, at et kommitteret og måske begrænset diktatur kan blive den nødvendige politiske udgang af en nødrethstilstand, hvis det liberale demokratis politiske forfatningsmæssige grundformer skal forsvares for senere genopretning.

Diktatur er ligesom frihedsbegrebet ikke en entydigt politisk og samfundsteoretisk størrelse. Diktaturet står ikke i et uformidlet modsætningsforhold til frihedsrettighederne, i og med disse kun i deres liberale udformning tillægges universel bestemmende værdi. I samme øjeblik frihedsbegrebet kvalificeres og afklædes sin liberale universalitet, får det bestemmende betydning for forståelsen af diktaturbegrebet. Hvis det viser sig – hvad der er tilfældet i praksis – at mennesket ikke er født frit og lige, men er underkastet sin egen historieskabende aktivitet uafhængig af al metafysisk moral, falder de liberalt begrundede frihedsrettigheder til jorden, og der kan igen åbnes for en politisk drøftelse af, hvor suveræniteten i samfundet skal placeres og ikke mindst, hvad den skal indeholde. For så vidt anerkendelsen af, at ethvert borgerligt moderne samfund er gennemkrydset af sociale-politiske-økonomiske og kulturelle modsætninger, der som samfundssystem strukturerer uligheden.

Som sådan skal ovennævnte diskussion til, hvis diskussionsfeltet skal flyttes fra moralens område til det politiske, og moralens underliggende klassedominans trækkes frem i lyset.

I den diskussion om demokrati og diktatur er det også nødvendigt at indtvinge en sondring mellem diktatur, bonapartisme, autoritære regimer og totalitarisme. Sidstnævnte forudsætter som logisk udgangspunkt en ideologisk forestilling om og masseopslutning til den totale enhed i samfundet, hvor offentlig og privat, statsmagt og civilsamfund ikke kan adskilles, som

det f.eks. gjorde sig gældende under nazismen. Dermed ikke sagt, at de totalitaristiske styre er modsætningsfrie mv. Kun at de gør krav på den totale enhed, hvilket forudsætter massetilslutning og massemobilisering. Af samme grund er ethvert diktatur ikke fascistisk, selv om det gør brug af den samme magtbrutalitet og retorik.

Begrebet autoritære regimer siger faktisk ikke meget om suverænitetstatus og er af samme grund et vagt begreb, der mere siger noget om en handlemåde end om det egentlige politiske magtgrundlag. Adskillige liberale demokratiers og disses institutioner kan handle utroligt autoritært, hvilket den seneste amerikanske valgkamp har demonstreret på plastisk vis. Her har begivenhederne også demonstreret begrænsningerne i magtens tredeling som værn mod en præsidentiel magtfuldkommenhed. Men igen er det værd at fremhæve, at det autoritære beskriver handlemåderne og ikke systemets principielle grundlag. Den sondring er vigtig for, at prædikatet ikke som en gøgeunge gør sig selv til subjekt.

Og netop fordi man i hele den demokratiske diskurs, som i hvert fald de sidste fire årtier har haft hegemonisk status, modstiller svagt definerede liberale dyder og afgrænser dem negativt overfor diktaturet, har man i mangel på kvalificeringer måtte kalde regimer, der ikke fuldt lever op til de liberale demokratiske ideale normer, for ikke liberale (illiberale) demokratier. Dvs. definere dem efter, hvad de ikke er. Hvilket bl.a. er tilfældet i kritikken Orbans regime i Ungarn, som i virkeligheden ikke er spor illiberalt men snarere repræsenterer en bonapartistisk tendens, hvor de liberale demokratiske institutioners magt og betydning opløses indefra ved hjælp af det liberale demokratis muligheder (flertalsdiktatur) og de almindelige parlamentariske spilleregler, fordi ingen social-økonomisk magt/klasse i samfundet er tilstrækkelig stærk til at håndhæve sin klasseinteresser som almeninteressen over alle andre. Det var den strategi Bonaparte benyttede sig af i Frankrig fra 1848 indtil, han i 1851 etablerede sit diktatur med støtte fra store dele af befolkningen. Han sikrede almenvellets interesser og borgerskabets klassesedominans på en og samme tid og transformerede i samme proces det kommitterede diktatur til et suverænt diktatur med ham selv som suveræn – dog med visse begrænsede indrømmelser til dele af borgerskabet.

Her på falderebet, kommer vi ikke udenom kort at beskæftige os med begrebet ”proletariatets diktatur”, der har virket som demarkationsbegreb i hele den socialistiske arbejderbevægelses historie og bl.a. har afstedkommet en neoplasme som demokratisk socialisme.

Problemet er desværre, at Karl Marx, der formulerede begrebet i sin kritik af Gothaprogrammet ikke på nogen måde gjorde sig umage med at forklare

dets betydning som synonymt med klassesuverænitet og samtidig skelnede mellem historiske transformationsformer – som eks. Paris-kommunen – og de kommende socialistiske samfunds styrende institutions- og politikformer. Og ved ikke senere at folde begrebet ud men alene operere med dets implicite negation af det, han forstod som det borgerlige klassesuverænitet – forstået som den borgerlige økonomis dominans – bidrog han til begrebets omvendning, hvor en bestemt organisations- og handleform fortrængte diktaturets indholds- og suverænitetsbestemmelse.

Proletariatets diktatur er således som politisk begreb ikke bare forældet. Det er principielt håbløst, fordi det sætter en politikform overfor en bestemt økonomiform uden historiske og betydningsmæssige formidlinger. Derved bliver begrebet til parole på samme måde som begrebet demokratisk socialisme. Socialisme er en samfundsformation, der udspringer af og står i modsætning til en anden samfundsformation – kapitalismen. Dens konkrete politiske institutionelle former kendes ikke og kan ikke kendes. Det afgørende er identifikationen af den politiske suverænitet – magten og retten til at definere og erklære undtagelsestilstanden/nødretten.

Diktaturets reelle legitimitet afgøres ikke alene af det formelle suverænitetsspørgsmål men nok så meget af dets begrundelse, formål og mål. Det er nemlig her i dette felt, at kilderne til vilkårlighed, grusomhed, tyranni, despoti mv. skal findes og ikke i dets formelle modstilling til det liberale demokrati.

Politisk betyder det, at det er en central analytisk fordring at sondre mellem suverænt diktatur og kommitteret diktatur – som Carl Schmitt gør det – hvis man vil forstå et moderne samfunds konkrete styreform og dets negation.

Venstrepopulisme som politisk udfordring til centrumvenstre

Af Carsten Jensen, medl. af Kritisk Debats redaktion

Aktuel europæisk venstrepopulisme er en bevægelsesorienteret socialdemokratisme, der er autonom i forhold til neoliberalisme og højrepopulisme. Den er især udbredt i Sydeuropa i partier som fx Podemos og Syriza, men mange af ideerne findes også i forskellig grad i Danmark inden for de partier, der er tilknyttet Rød blok. Selvom det ikke fremgår så tydeligt af debatten i Danmark, er venstrepopulisme ret beset allerede til stede som del af de politiske identiteter, der understøtter det aktuelle regeringsprojekt.

Set som *populistisk* projekt kendetegnes venstrepopulismen ved at se på verden som delt i to lejre, folket og eliten. De to poler kan gives mange forskellige navne alt efter tradition og nationale særtræk. Podemos talte fx om 'almindelige spaniere' og 'kasten'. I USA har de talt om de '99 procent' og 'Wall Street'.

Venstrepopulisme er også det seneste årtis store fornyelse indenfor europæisk venstrepolitik, og alene derfor bør den diskuteres. Den forrige fornyelse, om end ikke nødvendigvis forbedring, var amerikaniseringen af dele af centrumvenstre. Det vil sige den drejning i retning af USA's demokratiske parti og modificeret neoliberalisme, der kom til at præge mange socialdemokratiske partier. Mest kendt var Tony Blairs projekt, *New Labour*. Med venstrepopulismen er der kommet et alternativ til denne drejning. Denne gang er der tale om en latinamerikanisering, for den europæiske venstrepopulisme tog erfaringer fra lande som Bolivia og Argentina op i deres tidlige politikformulering. Venstrepopulismen er i dag et foreløbigt og ufærdigt '*work in progress*'-kapitel i socialismens historie, men deri ligner det jo ret beset den øvrige socialdemokratisme og venstrefløj.

Udover en saglig interesse for dette projekt er der selvfølgelig en politisk. Skal venstrepopulismen ses som et problem for, en udfordring af, et supplement til eller en modstander af centrumvenstre? Sådanne spørgsmål er blevet stillet, og de har været styrende for denne artikel, der, som det fremgår neden for, er gennemført partisk. Den fremhæver ganske vist nogle i sig selv forholdsvis neutrale politiske sonderinger, men den gør det med et politisk sigte: at argumentere for, at centrumvenstre har brug for at lære af venstrepopulismen, uden dog at give køb på sine definerende særtræk; beken-

delse til idealerne om frihed og lighed for alle, politisk reformisme og fortløbende teoretisk revisionisme.

Populistisk stil eller bare dårlig stil?

I slutningen af januar i år kom Enhedslisten på Vesterbro i København på dagsordenen et par dage. Lokale aktivister havde opsat hundreder af plakater, hvoraf det fremgik, at der inden for en overskuelig fremtid skulle køre over 700 tunge lastbiler ekstra gennem Vesterbro. Det vil sige, hvis det såkaldte Lynetteholm-projekt til frembringelse af en kunstig ø blev vedtaget. Kilden til den alarmerende oplysning var angiveligt kommunalt udarbejdede planer.

Plakaten var et eksempel på det, nogle kalder *fake news*. Planerne indeholder ikke skyggen af en trussel om 700 tunge lastbiler gennem Vesterbro dagligt. Tallet 720 nævnes, men det er som mål for den samlede københavnske trafikbelastning, og det skal ses i relation til de aktuelle transporter, der skal trækkes fra den samlede nye belastning. For Vesterbros vedkommende kan det sagtens ende med, at der kommer færre tunge lastbiler igennem bydelen set i forhold til det samlede udviklingsprojekts trafik.

Har vi her et bastant eksempel på 'venstrepopulisme'? Ja, hvis man opfatter populisme som en politisk stil, der blot har at gøre med *fake news*, skinger tale og usaglig forenkling af komplicerede sager, må svaret være bekræftende. Set i et lidt bredere perspektiv er svaret nej. Det var dårlig dømmekraft og manglende evne til selvrefleksion, der fik Enhedslisten maltrakteret i et rettidigt realitetstjek, men ikke bekymringen for teknokratisk byplanlægning. Imidlertid rejste sagen spørgsmålet om, hvad 'venstrepopulisme' kunne være. Både Socialdemokraterne og SF beskyldte nemlig mere eller mindre direkte Enhedslisten for at bruge populistiske og Trump-agtige metoder.

Donald Trump er ikke fortid i USA, selvom han ikke er præsident mere. En stor del af den politiske dagsorden i USA vil i et godt stykke tid være optaget af opgøret med og forsvaret for Trumps præsidentskab. Det samme argument kunne bruges på dansk politik. Med Inger Støjbergs afgang fra Venstre er en fase for så vidt slut i dansk politik, men ikonet 'Inger Støjberg' er langt fra væk. Det vil kaste skygger i form af angreb og forsvar et stykke tid fremover. I begge tilfælde er populismen som politisk stil derfor fortsat på dagsordenen.

Foreløbig er det med højrepopulisterne i rollen som dem, der skal forsvare sig, men hvem ved, hvor længe det holder? Enhedslisten fik i hvert fald vist, hvordan en vis fortolkning af 'venstrepopulisme' kan sætte lus i skindpelsen på Rød bloks naturlige partnere. Alene af den grund må det fremadrettet være vigtigt at diskutere venstrepopulismens udfordring til det traditionelle centrum-venstre i tilgang, der inddrager mere end stil og de retoriske teknikker.

Om faren ved at tale om populisme 'som sådan' – når man egentlig mener højrepopulisme

Opfattelsen af, hvad populisme er, er naturligvis med til at bestemme, hvad der for den enkelte eller for grupper skal menes om den. I Danmark er den største barriere for en konstruktiv diskussion af populisme erfaringsmæssigt den forudantagelse, at 'populisme' har særlige træk, der gør den potentielt udemokratisk, måske endda totalitær.

Når man taler om populisme i almindelighed, men i realiteten henviser til populisme som fx Donald Trumps og Pia Kjærsgaards politiske ideer, risikerer man at underspille det egentlige problem ved dem, nemlig at disse er meget stærkt højreorienterede. Det er ikke fordi Kjærsgaard og Pernille Vermund er *populister*, at de støtter op omkring Venstres og De konservatives Blå blok i Danmark. Det er fordi, der er *højreorienterede* populister. Eller mere præcist fremmedangste, nationalkonservative populister. Deres angreb på eliterne er ikke betinget af et ønske om at støtte de marginaliserede i vores samfund, men om at bevare særlige privilegier for særlige grupper og på den måde modvirke idealer om frihed og lighed for alle.

Højrepopulisternes politik er helt generelt betinget af denne vilje til at bevare privilegier for særlige grupper, som er bestemt ud fra nationale, etniske, sproglige eller religiøse normer. Og det er helt klassisk højrepolitik. Som den italienske politolog Noberto Bobbio sagde, så er den nemmeste måde at kende forskel på højre og venstre på, at højre vil have mere ulighed og venstre vil have mindre.

Alene af den grund er det vigtigt at sondre mellem det strengt populistiske og det strengt højrepolitiske, ulighedsfejrende, element af højrepopulismen. Lige så vigtigt det kan være at sondre mellem venstre og højre, når man taler om populismer, er det at sondre mellem 'højre' og 'populisme', når man taler højrepopulisme.

Det kan fx ikke være i det danske centrumvenstres interesse at underkende de almindelige højreorienterede træk ved de enkelte partier, som Blå blok er komponeret af. At en højreorienteret partialliance er sammensat af partier med forskellige træk, ligger i selve forestillingen om partisamarbejde. Sådan er det også til venstre. Derfor er der ikke noget mærkeligt ved, at overvejende populistiske højrepartier som DF kan samarbejde med overvejende klassiske magtpartier som Venstre og De konservative. De tre partier binder sig sammen ved deres højretræk, men ikke på grund af deres eventuelle populisme.

På samme måde kunne man principielt forestille sig, at der til venstre var et samarbejde mellem partier, der var mere eller mindre populistiske eller institutionelt orienterede, men som blev bundet sammen af et ønske om opgør med Blå bloks støtte til neoliberalismen, opgøret med velfærdsstaten og en

fornyset udbredelse af markedet, i dens forskellige former. Og dette er vel netop, hvad der kendetegner Rød blok?

Højre- og venstrepopulisme

Der er også historiske grunde til at diskutere en venstrepopulisme i Danmark i dag. Populismen bliver i Danmark ofte opfattet som noget, der i sig selv er negativt. Den forbindes med Donald Trump, Boris Johnson og Pia Kjærsgaard. Det er ikke forkert. Men det er heller ikke hele sandheden.

I den såkaldte 'neogramscianisme' i UK i 1980'erne gik man mere fintmærkende til værks. Kultursociologen Stuart Hall skelnede mellem noget negativt populistisk og noget ægte folkeligt, eller mellem 'authoritarian' og 'popular populism'/autoritær og folkelig populisme. Det gav en mulighed for at diskutere populisme mere nuanceret, end vi almindeligvis gør i Danmark i dag, hvor det tit bare bliver for eller imod populisme – og i realiteten for eller imod DF, NB og tilgrænsende grupperinger. For mange er svaret så givet på forhånd. Populisme er dårligt, anti-populisme er godt. Det er måske derfor, at en debattør som Jan-Werner Müller er blevet så forholdsvis populær i 'politikken+ segmentet'. Dem, der læser Information, har abonnementskort til Cinemateket og går på kunstudstillinger, er typisk også anti-populister og opfatter, som Müller, populisme som et grundlæggende autoritært forstadie til totalitarisme.

Men man bør i det mindste i princippet sondre mellem højre- og venstrepopulisme, hvilket svarer nogenlunde til Stuart Halls sondringer. Det andet bliver forsimplet og i det lande løb misvisende. Tidligere blev sondringen da også rutinemæssigt gjort af historikere og politologer. Når de diskuterede populisme i slutningen af 1960'erne opfattede de fx Mao Zedongs politiske linje som populisme fra venstre. Han samlede 'et folk' omkring sig, og bekæmpede med det først den internationale imperialisme (befrielseskrigen) og derefter borgerlige rester i Kina (kulturrevolutionen). Der kunne dengang gnidningsløst sondres mellem Juan Perons argentinske, nationalistiske højrepopulisme og Maos venstrepopulisme.

Godt nok kaldte formand Mao sig selv marxist, men i virkeligheden blæste han Marx' og Engels' ideer om arbejderklassen en lang march. Det handlede i Kina om 'folket' og dets befrielseshær, ikke om arbejderklassen og dens hær af velorganiserede fagforeninger. Socialisme var folkets, herunder de kinesiske kapitalisters, politik, som Mao så det. Socialisme var kort sagt populisme vendt mod imperialister og ideologisk borgerlige elementer. Nogenlunde det samme kunne siges og blev sagt, om Nassers 'arabiske socialisme' og Nyeres keynesianske. De tre bevægelser var fælles om at organisere folket som en politisk kraft i afkoloniseringen efter Anden verdenskrig. Populisme var med lidt andre ord et politisk instrument under afkoloniseringen, og det blev som regel brugt fra venstre.

I den ovenstående forstand er der ikke noget nyt i at tale om venstrepopulisme som princip. Det nye er, at vi i dag diskuterer, om der findes en relevant 'venstrepopulisme' i Europa, der på liberaldemokratiske præmisser kan bidrage meningsfuldt til centrumvenstres udvikling og styrkelse.

I Danmark startede vi imidlertid først for alvor med at diskutere populisme med Mogens Glistrup og Fr. P. i starten af 1970'erne. Der blev lidt uheldigt grundlagt en udbredt tradition for at kalde det, der rettelig var højreorienteret populisme, for 'populisme' slet og ret. Men at traditionen blev grundlagt, er jo ikke det samme, som at den så også skal videreføres.

I dag er det alligevel nødvendigt at skelne mellem forskellige populistiske bevægelser, som fx nynationalistiske bevægelser som fx DF og DNB og mere klassiske thatcherister som LA. Så der er mange gode grunde til at bryde med de sproglige vaner fra 1970erne. Populisme er ikke bare populisme. Det er altid en bestemt slags populisme.

Centrumvenstre og venstrefløj (socialdemokrater og kommunister, revisionister og revolutionære)

De sidste ti års store fornyelse på venstresiden af europæisk politik har som nævnt været udviklingen af en mere populistisk tilgang til politisk mobilisering. Spørgsmålet er, om centrumvenstre kan og bør lære noget af de historiske erfaringer med venstrepopulisme?

det lange løb er det en forudsætning for at nærme sig dette spørgsmål at fastlægge, hvad der skal karakterisere de to fænomener ud over det rent definatoriske. Fra dannelsen af de første moderne arbejderpartier på et marxistisk grundlag i anden halvdel af det nittende århundrede og frem til de første årtier af det tyvende var arbejderbevægelsen en enhed af faglige og politiske organisationer med en overbygning af overvejende marxistisk teori. Efterhånden blev der skelnet skarpere mellem den faglige del og den politiske samtidig med, at nogle mente, at marxismen var kommet i krise.

Efter første verdenskrig blev bevægelsens politiske organisationer delt i to slags partier, socialdemokrater og kommunister ('reformister og revolutionære'). Kriteriet for valg mellem dem var i det store og hele holdningen til USSR og efterhånden også til det liberale demokrati. Kommunisterne fulgte USSR, mens Socialdemokraterne tog afstand fra etpartisystemet og valgte det liberale demokrati og pluralisme som politisk udviklingsmodel. I nogle lande skiltes man også fagligt, men i fx Danmark bevarede man en enhedsfagbevægelse: set fra neden fulgtes man i hverdagen og skiltes først på valgdagen.

Denne situation varede nogenlunde stabilt i 'det korte århundrede' frem til Den kolde krigs slutning og USSR's sammenbrud, om end fx Ungarnkrisen

og tressernes antiautoritære kampe op til og omkring 1968 skabte mindre afskalninger fra de klassiske partier (i DK fx SF og VS).

Den nye verdensorden efter Murens fald skabte i første omgang ikke de store forandringer i arbejderbevægelsens og socialismens politiske organisering. Tilpasningen skete typisk inden for partierne, hvor fx Blairs koncept om 'New Labour' og Gerhard Schröders 'Neue Mitte' nærmede dele af socialdemokratismen til nogle træk fra Demokraterne i USA. Partier blev trukket i en retning, som nogle har opfattet som neoliberal. I nogle lande blev der lavet nye alliancer på venstresiden af socialdemokratismen. DK er et eksempel, hvor de nu relativt små venstrefløjspartier sluttede sig sammen omkring resterne af DKP og VS og skabte Enhedslisten.

Skulle man samle op på den historie kunne man sige, at der siden Første verdenskrigs slutning komparativt set har været to fløje i arbejderbevægelsens politiske ben i Europa: et Centrumvenstre (med socialdemokrater som bærende kraft) og en Venstrefløj (med kommunister - sovjettro eller ej - i den bærende position). Når der bortses fra det britiske Labour (der betinget af et arkaisk valgsystem forenede de to strømninger i samme parti), har der ikke været betydelige undtagelser fra dette mønster.

Spørgsmålet er nu, om der med den såkaldte Venstrepopulisme er ved at ske et brud på mønstret? Det er nok for tidligt at begynde at besvare dette spørgsmål. Men det er bestemt ikke for tidligt at begynde at diskutere det! Hvis det er rigtigt, at venstrepopulismen udgør et brud med det tidligere mønster, og ikke bare en mindre justering, er det faktisk på højre tid.

Venstrepopulismen og dens aktualitet

Spørgsmålets aktualitet har dybest set udgangspunkt i Den kolde krigs slutning og Den nye verdensordens gennembrud, men det har umiddelbar baggrund i udviklingen i europæisk politik i tiden efter finanskrisen. Især i Syd-europa fik finanskrisen en politisk indslag i partimønstret. I Grækenland, Italien og Spanien, men også til en vis grad i Frankrig, blev der dannet partier som reaktion på det, der blev oplevet som de gamle partiers politiske svigt. Disse havde både haft et vist medansvar for den økonomiske krise og for de politikker, der blev udviklet som svar på den.

De nye partier kom både til højre og venstre, ligesom et ældre højrepopulistisk parti som Le Pen's i Frankrig fik et løft som talerør for en del af utilfredsheden med den statslige politik, der generelt lå inden for det neoliberale felt, og med de gamle partier, der udviklede og fik den vedtaget. I Spanien fik man først Ciudadanos og senere Vox, og i Grækenland kom Gyldent Daggry til at repræsentere højrestrømningen. Den italienske femstjernebevægelse så i udgangspunktet ud til at repræsentere en ny kombination af venstre og hørepolitik, men faldt efterhånden til ro som nyt højreparti. Højrepartierne interesserer os ikke her som andet end som en del af bag-

grundstøppet for det egentlige anliggende, det vil sige de nye venstrepopulistiske partier: Syriza, Podemos og La France Soumise.

Disse partier har formået at mobilisere en del utilfredshed, der i mange andre lande blev organiseret af højrepopulister, på programmer, der mere eller mindre eksplicit ligger til venstre. De har en række fælles træk, der gør det rimeligt, at behandle dem som en samlet gruppe her.

For det første tematiserede de finanskrisen som relateret til iboende træk ved kapitalismen, selvom om den specifikke krise ikke i sig selv blev forklaret alene ved disse træk men også ved politiske tiltag, fejltagelser og/eller bevidste politikker fra magtpartier, oligarkier, kaster, etc.

For det andet var de modstandere af den neoliberale krisepolitik. De så dem som et angreb på den almindelige befolknings livsbetingelser og som en støtte til snævre økonomiske interesser baseret på illegitime privilegier.

For det tredje var de skeptiske over for de centrumvenstrepartier, der havde været med til at skabe det statslige ansvar for finanskrisens udbrud og/eller havde været med til at indføre krisepolitikker, der gjorde tilværelsen endnu vanskeligere for dem, der i forvejen var ramt af krisen. PASOK er et sådant eksempel på en nærmest kriminel uansvarlighed på borgernes vegne.

For det fjerde havde de flyttet fokus fra økonomiske klassepositioner til folkelige positioner. Eller med andre ord, de fokuserede på dem, de ville mobilisere til modstand, som borgere evt. statsborgere (fra Iglesias' 'os almindelige spaniere' til Melonchons 'ukuelige franskmænd') til forskel fra arbejdere, statsansatte, fiskere eller bønder.

De tre første træk af deres politik er også formuleret som kritikker inden for de klassiske horisonter for venstrepolitik. Det er derfor det sidste træk, der umiddelbart gør det rimeligt at betegne disse partier som 'noget andet' og noget nyt. Det vil sige som 'venstrepopulister' til forskel fra tilhørende det klassiske centrumvenstre eller venstrefløjen.

Derudover kommer andre træk, som også er mere eller mindre fælles, nemlig et fokus på sociale bevægelser og identitetspolitik, der er større, end det har været almindeligt i de klassiske 'arbejderpartier'. Desuden et vist fokus på lederens rolle, nye bud på 'politisk stil' med videre. Disse sidstnævnte træk er imidlertid ikke nødvendigvis typedannende, men kan for tiden findes i mange partier af forskellig politisk retning.

Den europæiske arbejderbevægelses historie og den europæiske socialismes. Er de stadig sammenfaldende i det lange løb?

Den store udfordring ved at uforbeholdent at tilslutte sig ideen om 'venstrepopulisme' i Europa i et principielt perspektiv er, at tankegangen til en

vis grad (eller fuldstændigt?) er uforenelig med forestillingen om, at den europæiske socialisme og den europæiske arbejderbevægelses historie i det lange er sammenfaldende.

Fra socialdemokratiets etablering i midten af det nittende århundrede omkring en marxistisk fortolkning af de udfordringer, som den spæde arbejderbevægelse stod overfor, har der været en nogenlunde konsensus om, at socialisme både skulle være et sammenfattende svar på den kapitalistiske produktions anarki og irrationalisme og på den politiske ulighed og ufrihed, der var blevet arvet fra absolutismen og som fortløbende blev understøttet af det kapitalistiske samfunds specifikke uligheder. Centrumvenstre og venstrefløj har på tværs af de forskellige opsplitninger og organisationer kunnet samles om dette minimum som politisk horisont.

Siden slutningen af 1960'erne er det imidlertid blevet stadigt sværere at se samlingspunkterne. Blandt andet fordi der er kommet nye konfliktdimensioner til: køn, klima, etc. Dette har skabt teoretiske brud og omstruktureringer således, at marxismen ikke mere er den selvfølgelige horisont for aktuell socialistisk tænkning. Det har også skabt nye debatter inden for den overordnede bevægelse, der generelt er blevet tematiseret som spørgsmålet om de nye sociale bevægelser.

Det har endelig også sat spørgsmålet om arbejderbevægelsen og/eller 'folket', eller med andre ord spørgsmålet om klassepolitik eller populisme, på dagsordenen. Hvis folket fremover skal afløse arbejderklassen som den primære motor i kampen for socialisme, sådan som den mest konsekvente venstrepopulisme foreslår, er der naturligvis ikke mere basis for at hævde, at arbejderbevægelsens historie er sammenfaldende med socialismens. Så er vi, hvad den relation angår, på vej tilbage til situationen før marxismen. Man kunne hævde, at dette er Alex Tsipris', Pablo Iglesias' og Jean-Luc Mélenchons langsigtede udfordring til centrumvenstre og, måske især, venstrefløj.

Set på den måde kan venstrepopulismen selvfølgelig ikke bare behandles som 'en variant' inden for et i øvrigt fastlagt skema, hvor venstrepopulismen for tiden i flere lande har overtaget 'venstrefløjens' position som opposition og alternativ til centrumvenstre. Der mere på spil.

Især burde spørgsmålet om arbejderbevægelsens rolle diskuteres nærmere, når man diskuterer de venstrepopulistiske partiers erfaringer. Partierne har haft størst succes i syd, men i fx Skandinavien, hvor arbejderbevægelserne har en anden status, stiller spørgsmålene sig måske anderledes. Her formidles nogle af de 'folkelige erfaringer' via fagbevægelsen til de politiske partier, hvor de i syd samles langsomt og mere sporadisk op, fordi de faglige organisationer ikke er så fintmaskede og medlemsrige. Hvilket har givet plads til venstrepopulisme som partipolitik, der er hurtigere omstillelig.

Det sidste kunne antyde, at det snarere var syd, der burde lære af nord i dette spørgsmål. Det er fra et klassisk (klassepolitisk) synspunkt måske rigtigt. Men det ændrer ikke ved, at de venstrepopulistiske bevægelser i syd har haft nogle succeser og erfaringer, som det under alle omstændigheder og fra alle synspunkter ville være synd ikke at få med i nord. Eller ved at de nu og sikkert et godt stykke tid fremover er en del af det miljø, som centrumvenstre (og venstrefløjen) skal forholde sig til i europæisk politik.

Derfor opsamling af erfaringer med venstrepopulisme

På de ovenstående seks indfaldsvinkler til diskussion af populisme fra et Rød blok-standpunkt kan sammenfatte nogle retningslinjer:

Populisme er mere end et stilspørgsmål. *Fake news*, højroestet protest og nemme løsninger er kun en del af historien.

Populisme er især mere end aktuel højrepopulisme.

Populisme er som så meget andet fordelt på højre- og venstredimensioner. Opfattelsen af, hvad der er centrumvenstre og venstrefløj, bliver påvirket og udfordret af venstrepopulismen.

Venstrepopulismens særtræk i dag er bevægelsespolitik/folkelige positioner, modstand mod neoliberalisme og viljen til at forbinde forskellige politiske kræfter.

Venstrepopulismen rejser relevante spørgsmål om, hvad der kan og skal være en aktuel demokratisk socialismes kendetegn og politiske pejlemærker.

Men de ovenstående retningslinjer er, som Antonio Gramsci ville have sagt 'villede og rationalistiske'. Eller med andre ord skrivebordskonstruktioner og ikke folkelige ideologier. Og dynamikken i udviklingen af politiske ideer, strategier og taktikker kommer ikke fra skriveborde, men fra politiske bevægelser gensidige påvirkninger, samarbejde og kampe. Venstrepopulismen er da heller ikke skabt af intellektuelle, selvom det nogle gange godt kan se sådan ud, når man læser deres egne politiske opsamlinger. Den kommer i stedet fra de politiske erfaringer, som opsamlingerne bearbejder: vejen fra finanskrisen til Podemos gik fx først via lokale demonstrationer og pladsbesættelser og over 'De vrede', før den blev opsamlet og videre iscenesat af Pablo Iglesias, Íñigo Errejón m.fl.

Ved siden af det løbende politiske og faglige arbejde og deres stadige tilpasninger til nye situationer, kommer der nye processer til. Neoliberalismen fremkaldte finanskrisen, og finanskrisen fremkaldte den nye europæiske venstrepopulisme. Den er som nævnt allerede blevet opsamlet og diskuteret

i mange forskellige fora, og dette temanummer er tænkt som vores bidrag til denne proces.

En aktiv politisk læreproces forudsætter selvfølgelig erfaringsopsamling og i den forstand skrivebordsarbejde, men den forudsætter også bearbejdning og formidling, der går ud over dette. Om erfaringerne og bearbejdningerne så peger i retning af at anbefale videre udvikling i venstrepopulistisk retning eller besindelse på, at klassepolitikken stadig er i centrum for mobilisering, er i et sekundært spørgsmål i denne omgang. Et forslag til foreløbigt kompromis omkring arbejderbevægelsen kunne være at lande på, den er en bevægelse, som så mange andre, men at den givet fx den danske politiske historie og den danske model uden tvivl er 'den første blandt ligeværdige'. Man kan måske diskutere socialisme uden arbejderbevægelsen – men resultatet ville også blive derefter – for nu at parafrasere en stor dansk forfatter.

Det vigtigste politiske emne er trods alt ikke forholdet mellem venstrepopulisme og centrumvenstre, men konflikten mellem venstre og højre. Forholdet mellem venstrepopulisme og centrumvenstre kan vendes til et spørgsmål om opgavefordelingen mellem de enkelte elementer af Rød blok. En sådan vending forudsætter enighed om, at Rød blok er vigtigere end de enkelte partier, og det forudsætter nok en del års diskussioner. Men hvis man tænker i de baner, kan man ikke komme uden om, at tilgangen forudsætter en forestilling om Rød blok som identitet i en eller anden form. Dette spørgsmål har ikke rigtigt været diskuteret eksplicit endnu, men den venstrepopulistiske udfordring er en af anledningerne til at gøre det.

2

Centrum-Venstre - eller?

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

Formålet med denne artikel er en kritisk diskussion af begrebet "Centrum-venstre". Dets historiske og strategiske rolle samt begrebets uklarhed og begrænsninger, og i konsekvens heraf afsøgningen af mere politisk dækkende begreber.

De almindeligste opfattelser af begrebet Centrum-Venstre

I litteraturen om Centrum-Venstre og i daglig tale optræder begrebet for det meste som et "efterkoldkrigs" synonym for socialdemokratiet eller for begrænsede parlamentariske koalitioner, hvor socialdemokratier indgår. Oftest

sammen med socialliberale partier. Der er ikke nemt at finde tekster, som behandler begrebet udenfor dets parlamentariske ramme.

Der er bemærkelsesværdigt få udfoldede analyser af de to enheders indholdsmæssige politiske beskaffenhed. Dvs. hvad der menes med, at et parti er et centumparti eller et venstreparti. Den almindelige omgang med begrebet indbefatter referencer til uklare konnotationer mere end til et eksakt sagsindhold.

I visse tilfælde henviser begrebet til en alliance mellem socialdemokratier og visse venstrefløjpartier med en udtalt socialistisk dimension. Men bortset herfra er det i øvrigt uklart, hvad der menes med ”venstrefløj”. Begrebet dækker en bred vifte af vidt forskellige samfundsanalyser, politisk strategi, statsteori og forestillinger socialisme.

Ligesom venstre adskiller sig fra højre ved ikke at være højre og vice versa, gør det samme sig gældende hvad angår begreberne Centrum-Venstre og Centrum-Højre. De politiske linjer defineres på en geometrisk venstre-højre akse, hvor yderpunkterne aldrig er klart aftegnede. Alligevel angiver positionerne nogle meget overordnede pejlemærker for, hvordan partierne eller koalitionerne stiller sig til næsten alle vigtige samfundspolitiske spørgsmål. Som genkendelige pejlemærker for vælgerne. Udtrykt meget overordnet kan man sige, at Centrum-Venstre samfundspolitisk står for en humanistisk og lighedsorienteret kapitalisme, som tidligere ikke udgjorde endemålet men for de socialdemokratiske indtog en reformfunktion i velfærdsstrategien. Som sådan giver det mening at operere med et politisk begreb, der defineres som punkt på en geometrisk akse og ikke i forhold til nogle mål, der overskrider den samfundsorden, man vil forbedre.

Selve begrebets korte historie understreger også forholdet. Centrum-Venstre og begrebet venstrefløj har siden Sovjetunionens implosion og accelerationen af det neoliberale opgør med den socialdemokratisk orienterede velfærdsstat og borgfreden mellem de store klasser fortrængt begrebet socialdemokratisme og tilsvarende indføjjet begrebet venstrefløj som eufemistisk erstatning for socialisme. Begrebet har i den forstand bidraget til at lukke horisonten for samfundsalternativet til kapitalismen på den måde, at den radikale utopi vanskeligt kan formuleres. Tilbage står en forhutlet metafysisk torso og på den anden side et voluminøst dagsprogram for humanisering af kapitalismen indenfor en liberal demokratisk samfundsforståelse. I praksis svarende til den udvikling, velfærdsbegrebet har undergået.

I socialdemokratisk perspektiv (og nu tilbageblik) var velfærdsstaten en periode i den historiske udvikling, hvor arbejderbevægelsen og arbejderne og

funktionærerne var stærke nok til at aftvinge kapitalistklasserne indrømmelser på alle væsentlige velfærdsområder og i en sådan form, at den kollektive helhed altid havde forrang for det individuelle. Der herskede i arbejderbevægelsen en intuitiv forståelse af, at det liberale personlige frihedscredo først og sidst tilgodeså de privilligeredes interesser. Bekæmpelsen af uligheden, den sociale uretfærdighed, de utålelige boligforhold osv. blev konsekvent forstået som samfundsanliggender og kollektive størrelser. Det var her de manges frihedsgaranti lå. I den faglige kamp blev tankegangen modsvaret af de brede overenskomster med nationale gennemsnitslønninger. Rationalet var over en bred kam at ophæve markedstvungen og vareførelsen af de undertrykte klassers arbejdskraft og almindelige livsform for at vriste lønmodtagerne fri af markedets individualisering.

På bagkanten af de to store økonomiske kriser i 70'erne, som bl.a. forårsagede store styrkemæssige og ideologiske forskydninger indenfor borgerskabet og dets repræsentanter, blev der formuleret et veritabelt ideologisk opgør med socialdemokratismen og alle forestillinger om socialistiske alternativer til kapitalismen. Opgøret bestod i teoretiske opgør med kollektivismen (postmodernisme/poststrukturalisme), en stadig mere dysfunktionel keynesianistisk økonomisk doktrin og en udbredt oplevelse af lighed som synonymt med ensshed. Opgørets begreb blev neoliberalisme, fordi dets bestanddele hovedsageligt bestod af politisk teoretiske brokker fra tidligere tiders liberale storhedsperioder (ikke mindst perioden fra 1860'erne frem til begyndelsen af det 20. århundrede). Fremtidens politiske temaer var opgøret med de bureaukratiske, ineffektive og undertrykkende statssystemer og overførslen af frihed og selvbestemmelse til den enkelte. Retfærdigheden og ligheden skulle opnås på markedet, hvor alle i princippet er lige stillet.

Hvis kapitalismen skulle på fode igen måtte statssystemet markedsgøres og involveres i markedseksansionen. Civilsamfundet skulle ikke længere beskyttes af staten men koloniseres af markedet. Borgeren omdannes til markedsagent. Den dynamiske kraft og legitimeringen bag paradigmeskiftet skulle findes i globaliseringens ydre pres og understøttes af det neoliberale pres på velfærdsinstitutionernes ideologiske begrundelse.

Socialdemokratiene og de øvrige socialistiske partier formåede ikke at generere effektive modsvar. Modsvaret ville have indvarslet åbne klassekamp, som arbejderbevægelsen i sin strategiske udvikling havde afskrevet. Fyrrårs frugtbart samarbejde mellem arbejderbevægelsen og borgerskabet havde dels sløret klassebegrebet og dels sandsynliggjort opfattelsen af, at de skridtvise forbedringer af de almindelige livsforhold ville udgrænse markeds kapitalismen. Det stod bl.a. at læse i de socialdemokratiske programmer helt frem til 1978 og på den tekniske side i PP 1 og 2 planerne.

Krisernes udgang blev, at fyre års strategisk linje for opbygningen af den socialdemokratiske velfærdsstat blev væltet på under ti år. Og Sovjets og Østblokkens opløsning blev ikke en ny stærk socialdemokratisk æra. Tværtimod indtog liberalismen på alle samfundslivets områder pladsen på den hegemoniske dagsorden. Socialdemokratierne drev i defensiven, hvor de forsøgte at redde stumperne ved at ofre visionerne om en velfærdsstat og et statsreguleret marked. Humanisering af kapitalismen blev målet og midlet blev en formsvag Centrum-Venstre alliance, der ”skulle sætte hegn om markedet”.

Centrum-Venstre som et klassebegreb

Ikke desto mindre er Centrum-Venstrebegrebet på trods af sin formløshed og defensive karakter et forholdsvis klart klassebegreb. Om end som indirekte og diffus henvisning men dog klart afgrænset overfor venstrepopulismens klassesdiffuse folkebegreb. Centrum henviser hovedsageligt til et socialliberalt ideologisk politisk punkt i en sammenfatning: beskyttelse af det enkelte individ ved at humanisere kapitalismen og afbøde markedsundergravningen af demokratiet og borgernes sociale tryghed.

Med politisk-teoretisk udgangspunkt i John Stuart Mills samfundsforståelse henter den moderne socialliberalisme sin materielle styrke i de velfærdspolitiske institutioner og de dele af middelklassen, der i de sidste 60 år har forvaltet velfærdsinstitutionerne og disses enkeltydelser overfor den enkeltstående borger. Dvs. forvaltet de kollektive velfærdsgoder som ydelses svar på den enkelte borgers behov og rettigheder og ikke som kollektive samfundsgoder målrettet fælles løsninger på samfundsskabte problemer.

Centrum som velfærdspolitisk socialliberalisme med individet i centrum har øvet en ikke ubetydelig tiltrækning på professionsudøverne indenfor den offentlige sektor og på de overordnede akademiske lag. Den socialliberale samfundsforståelse har appelleret til velfærdsstatstænkningens ingeniørperspektiv, hvor man som professionsudøver forvalter samfundsgoderne på et fagligt teknisk grundlag overfor borgere, som i øvrigt ikke skal blande sig i udøvelsen andet end som brugere i et politikneutralt felt og ikke som medlemmer af en bestemt klasse med bestemte interesser. I den forstand har de brede professionslag over de sidste 40-50 år udviklet sig til den moderne kapitalismes bindemiddel, dominansformidler og garant for det liberale demokrati og har på den måde haft en interesse i at forsvare velfærdsstaten mod markedsangrebet på deres monopol og på den anden side fastholde deres overordnede autoritet i forhold til borgerne og dermed til de andre klasser som klasser.

Begrebets anden del "Venstre" henviser som bekendt for det meste til socialdemokratiernes brede vælgerbasis i arbejderklassen og de med arbejderklassen beslægtede grupper indenfor den offentlige sektor og i den lavere middelklasse. Hvor meget socialdemokratiene end overtager borger liberal samfundsopfattelse og negligerer klasseforholdene og klassebestemmelserne af samtlige politiske processer i samfundet, kan de ikke undslå sig deres sociale, økonomiske, politiske og kulturelle arv, der overhovedet gør dem historisk interessante. Socialdemokratiene afspejler stadig de grundlæggende modsætninger i den kapitalistiske samfundsbygning, og tegner sammen med fagbevægelsen de organisatoriske/institutionelle rammer for enhver ny artikulering af klasse modsætningerne. Partiernes styrke står og falder på den anden side med, at de kan kanalisere de grundlæggende modsætninger mellem arbejde og kapital ind i daglig politik indenfor parlamentariske rammer og eventuelt som regeringsbærende parti. Derfor vil socialdemokratiene uanset udsving i størrelse og fremmedgørelse overfor egen vælgerbasis udgøre tyngdepunktet i Centrum-Venstre alliance. Omvendt vil det også være socialdemokratiene, der bliver straffet hårdt, hvis de så åbenlyst kapitulerer overfor den liberale offensiv som tilfældet var med New Labour og Neue Mitte i Tyskland. Ligesom de helt aktuelt vil blive straffet, hvis de ikke er i stand til at frigøre sig fra den liberale dominans nu, hvor det liberale demokrati som samfundspolitik og verdenssyn er på tilbagetog.

Principielt repræsenterer socialdemokratismen det gennemgående politiske udtryk af et grundlæggende socialt og økonomisk modsætningsforhold, som igen og igen vil spille en historisk væsentlig rolle, fordi de konkrete partier enten artikulerer de udbyttede og undertrykte klassers aspirationer om forbedrede livsforhold eller også må se sig erstattet af andre nye socialdemokratier. Arbejderklasserne og de nært beslægtede klasser tænker intuitivt i forbedringer uden at sætte den sociale stabilitet på et bræt. Revolutioner og militante opstande (hvilket ikke er identisk med revolutioner) udspringer ikke af undertrykkelsens karakter, men som handlemulighed når den parlamentariske reformpolitik har udtømt sine muligheder, og den konkrete historiske situation opleves utålelig.

Centrum-Venstre kan således beskrives som en historisk ganske bestemt defensiv klassealliance mellem arbejderklassen og de brede middelklassegrupper, der hvad angår forsvaret af velfærdsstaten som samfundsform og de konkrete velfærdsordninger står i et åbent modsætningsforhold til både borgerskab og de øverste lag af middelklassen og samfundets splittede småborgerlige grupper og klasser. I den forstand indgår forskellige klasseinteresser og socio-politiske aspirationer også som et legitimt grundvilkår for Centrum-Venstre. De store sociale grupper, der søger mod Centrum-Venstre

har både meget tætte og fælles politiske interesser samtidig med, at kampen for og varetagelsen af disse interesser konstant splitter de to store hovedgrupper. Arbejderne og grupper fra den lavere middelklasse vil eksempelvis have demokratisk indflydelse på det offentlige og stritter imod dominansformernes klassestigmatisering, og de grupper, der hovedsageligt tegner professionsgrundlaget i det offentlige og dermed optræder som bærere af den liberale ingeniørtænkning vil ved enhver udfordring forsvare deres autoritet og position i samfundet som helhed. Altså bevæge sig væk fra arbejderklassen og politisk ideologisk nærme sig den øvre middelklasse.

I den forstand er og bliver Centrum-Venstre både en parlamentarisk klassealliance og en scene for samarbejde og evindelige spændinger mellem de klasser, der ikke udfordrer kapitalismen politisk, men stræber efter at aftvinge de ledende klasser indrømmelser og markante livsforbedringer.

Centrum-Venstre en historisk strategisk figur - referencepunkt

Ganske vist og under andre navne kendes selve Centrum-Venstrefiguren i mange varianter i den socialistiske bevægelses historie. Det gennemgående træk har været alliancer mellem arbejderklassens parti/partier og småborger-skabets/middelklassens partier enten mod borgerskabets politiske reaktionære undertrykkelse som i 1848 eller mere generelt mod sociale- og økonomiske forhold, så som ekstrem ulighed og reaktionær berigelse og korrupsion, der rammer de lavere samfundsklasser hårdest. Men i det store og hele har alliancerne udviklet sig i historiske perioder, hvor især arbejderklassen enten i defensiven eller i vildrede med, hvilken vej at gå.

Et af de bedst kendte eksempler på en klassealliance som politisk strategisk ledefigur er Marx og Engels' Henvendelse til centralkomiteen i Kommunisternes Forbund i 1850. Henvendelsen kom efter de uafklarede afløb af de borgerlige revolutioner i 1848-49. Senere overføres konceptet i mere forfined form til "Inauguraladressen ved dannelse af 1. Internationale 1864", "De foreløbige regler" og "Instruktionen af de delegerede til kongressen i Genève" (1864). Sammenlagt er teksterne prægnante udtryk for Marx og Engels' forståelse af, at arbejderklassen aldrig ville kunne erobre den politiske magt alene, endsige opbygge og udvikle et socialistisk samfund (gentages senere i Kritikken af Gothaprogrammet og i Engels' sene breve og kommentarer fra 1890'erne). Ud fra den indsigt bekæmpede de også den Lasalleanske opfattelse af: "at i forhold til arbejderklassen, var alle de andre klasser reaktionære" (i stalinistisk udgave fra 1920'erne: "klasse mod klasse").

Når de så samtidig skrev, at "arbejderklassens befrielse er dens eget værk", mente de hermed ikke arbejderklassen som sociologisk fikseret størrelse,

men som politisk enhed og politisk program, hvilket helt flugter med formuleringerne i ovennævnte skrifter.

Senere, efter opstandene i Petrograd 1905 skriver Lenin en pjece, hvor han lægger linjen for socialdemokraternes fremtidige politik frem til april 1917: ”Socialdemokratiets to taktikker i den demokratiske revolution” (1905). Her formulerer han en ”strategisk historisk figur”, som han overtager fra Marx og Engels: ”Arbejdernes og bøndernes revolutionærdemokratisk diktatur”. Hvis vi ser bort fra de meget voldsomme formuleringer og en den gang helt anden opfattelse af demokrati versus diktatur, formulerer han sådan set bare et strategisk alliancepolitisk koncept som strategisk referencepunkt til at lede hele klassesamarbejdet i opgøret med despotiet og for den politiske frigørelse af arbejderklassen, bønderne og de mange forskellige småborgerlige undergrupper i samfundet.

Lenin gennemfører konsekvent denne linje i hele sin politiske tid samtidig med, han dog foretager det ene tidstypiske konspiratoriske og sekteriske sidespring efter det andet. Hans forståelse af klasseudviklingen og politikken i Vesteuropa blev heller aldrig rigtigt udviklet, om end han med pjecen ”Venstre kommunismen en børnesygdom” fra 1920 går i rette med alle de nye sekteriske retninger, som senere slog over i det skæbnesvanger begreb ”klasse mod klasse”. Som Marx og Engels havde Lenin en klar forståelse af, at arbejderklassen hverken numerisk, politisk eller intellektuelt ville kunne styre og revolutionere et samfund alene. Et var opstanden og den konkrete omvæltning i den ene eller den anden form, noget andet var at involvere de brede masser med mange forskellige klasse- og gruppeinteresser i opbygningen og ledelsen af de nye institutioner og kulturelle forandringer. I en meget omtalt og lige så misforstået redegørelse for arbejdet i Folekommisærernes råd i december 1920 indleder Lenin sin rapport med det retoriske spørgsmål: ”Hvad er socialisme” og svarer: ”Sovjetmagt og elektrificering”. Hans forståelse af alliancespørgsmålet, magtspørgsmålet og transformationsproblematikken kunne næsten ikke udtrykkes mere præcist.

Sovjet ville falde fra hinanden, hvis det ikke blev elektrificeret i lyntempo. Til gengæld kunne det ikke ske uden sovjetmagt og et gigantisk samarbejde mellem millioner af arbejdere, bønder, teknikere og intellektuelle. På den anden side kunne det ikke forekomme, uden der blev opbygget praktiske strukturer, som til gengæld ville nedbryde de store kulturelle skel mellem klasserne. ”Desværre” satte den samlede internationale reaktions intervention i Sovjet på de Hvides side og den efterfølgende isolation en stopper for forehavendet. Men for eftertiden står en strategisk figur tilbage, som næsten er blevet glemt, der eksemplarisk demonstrerer hvordan et sådant teoretisk/abstrakt referencepunkt kan omsættes til praktisk politisk koncept for klas-

sealliancer og igangsætte meget radikale sociale og mentale/kulturelle forandringsprocesser.

Beklageligvis har der været en tendens til at sammenblande klasseallianceprincippet med enhedsfronttaktikken og senere folkefronttaktikken. For begge taktiske koncepter gjaldt forestillingen om at udgrænse socialdemokraternes og de småborgerlige partiers indflydelse og udfylde tomrummet med kommunistiske partier. I modsætning hertil udtrykker klassealliancebegrebet som strategisk figur et formål, hvor allianceparterne gennem praktisk politisk kamp mod fælles modstandere og for fælles betydningsfulde mål kan ophæve interessemodsatningerne og forfine bevægelsen på et stadigt mere udviklet niveau både i parlamenterne, i andre parlamentslignende institutioner og i de mange forskellige bevægelser. Dvs. som et samlingspunkt og fremtidigt regerings- og styringsgrundlag som eneste realistiske mulighed for at overvinde den moderne kapitalismes enormt komplicerede problemer og omdanne en omfattende byzantinsk institutionsstruktur.

Desværre fortrængte enhedsfronttaktikken, som den blev formuleret i venstre-kommunismens og revolutionsromantikens håbløse revolutions-reformisme dikotomi, forståelsen af klassealliancens politisk-programmatiske betydning både teoretisk og praktisk. Der skulle arbejderbevægelsens generelle tilbagegang i 80'erne til, før klassealliancen i klassisk forstand kunne formuleres som Centrum-Venstre men nu som defensiv under voksende liberal ideologisk dominans. Konsekvensen er blevet det geometriske positionsbegreb, som vi kender, og som ikke indeholder nogen social- og politisk fremtidsversion. Men som først og fremmest begrænser sig til et skrøbeligt og politisk usammenhængende parlamentarisk forsvar for en velfærdsstat, hvis substans bliver mere og mere tvivlsom år for år.

Et Centrum-Venstre der af samme grund ikke kan mønstre den store ideologiske indflydelse blandt vælgerne som andet end forestillingen om en humaniseret kapitalisme. En blanding af socialliberalisme og socialdemokratiske brokker fremstillet som teknificeret justeringskunst indenfor et universelt liberalt demokrati.

Progressiv blok – fremtidens alliancebegreb?

Alliancepolitikken er i dag fireoghalvfems år efter, Lenin formulerede ”To taktikker for socialdemokratiet”, endnu vigtigere men også mange gange mere kompliceret.

Begrebet socialisme er så godt som opløst i et uformeligt begreb – venstre/venstrefløj, som først og fremmest henviser til politiske positioner og ikke til klasser og grundlæggende sociale modsætninger. Altså et politologisk

begreb. (Geoff Eley: "Socialism by any other name? Illusions and renewal in the history of the Western Left". New Left Review 2003).

Det samme gælder for begrebet – Centrum. Det er aldeles indholdsløst og som i tilfældet "Venstre" alene henviser til en position på en eller anden politisk skydeskala, som man må formode ændrer sig med de forskellige ændrede styrkeforhold i samfundet i øvrigt, uden man af den grund bliver mere klar på forpligtelser og mål.

Fyrre års defensiv har sat sine spor både i arbejderklassen og som bevægelse og i de brede dele af middelklassen. Som klasse er arbejderklassen atomiseret. De forskellige grupper og fraktioner løber efter en hvilken som helst politisk strømning, som lige netop imødekommer deres umiddelbare og partikulære interesser. Store dele af middelklassen – især de offentligt ansatte – som tidligere så sig selv som humanismens dynamo er siden 80'erne opløst i markedsgørelse, hvor de forskellige grupper og fag indenfor de gældende hierarkiske ordener bekæmper hinanden. Teknificeringen og akademiseringen af politikken er sivet langt ned i rækkerne, hvor velfærdsfunktionerne i dag udøves på en måde, der dagligt cementerer de liberale dominansformer. Det gælder eksempelvis den ekstreme individualisme. Klassesdistinktioner tilsløret som uddannelsesdistinktioner og meriteringskompetence, hvor tilværelsesforløbet forbliver et subjektivt ansvar. Borgeren som republikansk og kollektivt begreb er blevet til den liberale markedsagent i evig bevægelse efter det "bedste tilbud" uden sociale modhager.

Så de tidligere berøringspunkter og fælles opfattelser af "den gode og solidariske velfærdsstat" om end stadig som borgerlig dominansform eksisterer ikke længere som fælles grundsyn. En genformulering er påtrængende, men ikke som en kopi af de gamle opfattelser. En mærkbar oprustning af den offentlige sektor har ingen gang på jorden i den brede befolkning, hvis den ikke formuleres som et projekt, hvor borgerne og deres forskellige organisationer faktisk har indflydelse, og hvis ikke de offentligt ansatte dels gør op med deres individualistiske opfattelsesmåder og dels indsætter klassemodsatninger og klasseuligheder som konkrete årsager til mange af de problemer, de som grupper skal løse. På en sådan måde, at det fremgår, at det ikke er de offentligt ansatte eller selve statssystemet, der er grundproblemet, men de store samfundsproblemer, som følger med kapitalismens udvikling.

Ingen kan vel i dag forestille sig, at nogen af de undertrykte klasser og sociale grupper i sig selv og ved egen kraft vil være i stand til at formulere og realisere en progressiv politik for en ny velfærdsstat. Hertil er de forskellige klasser for indbyrdes splittede og internt atomiserede socialt og kulturelt. Og på den anden side er kapitalistklasserne i dag nationalt og globalt så do-

minerede af de stærke kapitalfraktioner, der ikke kan eller vil tåle en reel indskrænkning af deres samfundsdominans både materielt og kulturelt. Hvor påtrængende samfundsproblemerne end er som eksempelvis klima, økonomisk- og social ulighed, sundhed, uddannelse, bolig, skat, krig og fred tyer de ledende repræsentanter for den moderne kapitalismes interesser til et hvilket som helst middel for at konservere de usammenhængende og svage allianceformationer som eks. Centrum-Venstre.

Modsætningerne er til at få øje på. Internationalt er der opbygget og udviklet en meget omfangsrig vifte af Centrum-Venstre tænketanke, foreninger osv., hvor bl.a. intellektuelle skriver i et væk. Mod ulighed, for nye velfærdsmodeller osv. Men de kommer ingen vegne, fordi de som socialdemokratiene i den praktiske politik hele tiden viger uden om magtspørgsmålet. Den problemstilling er blevet skærpet under coronakrisen, hvor Centrum-Venstre partierne har sagt alle de rigtige ting om fælles ansvar, samfundssind mv. og samtidig accepteret, at de store medicinalfirmaer har misbrugt deres magtposition og taget befolkningerne og samfundsøkonomien som gidsel i profitjagten. Dertil kommer tech-monopolernes politikbestemmelse på områder som ytringsfrihed, skatteforpligtelse, indgreb i politikdannelsen osv., uden at Centrum-Venstre indtil nu har haft noget at stille op.

Centralbankerne, nationalbankerne pumper penge ud ”i samfundet”, som først og fremmest opsuges af finanssektoren, som igen er forbundet med de allerstørste kapitalfraktioner samtidig med, at millioner af borgere i lang tid frem må indstille sig på at leve med frygten for at miste livsgrundlaget.

De borgerlige nationalkonservative og liberale kan ikke længere formulere nogen reelle bud på, hvordan de store samfundsproblemer skal løses. De kan ikke længere henvise til det privates effektivitet eller til de udbudspolitiske doktriner. Deres løsningsstrategier har haft deres tid, og et flertal af borgerne mærker efterhånden konsekvenserne direkte i takt med, at de sociale og politisk ideologiske kompensationsmuligheder bruges op. De næste generationer kan ikke spekulere i huskøb og sikre sig individuelt den vej. Man kan ikke snakke sig fra, at ældreplejen er kørt i sæk. Coronakrisen har kompromitteret den forfejlede sundhedsstrategi, og hele pensionsstriden ripper i såret efter et reaktionært velfærdsforlig, hvor et defensivt Centrum-Venstre lod sig overmande og accepterede en radikal udgave af udbudspolitikken. Coronakrisen har også udfordret budgetpolitikken og den pengepolitiske ligevægtsdoktrin. Og sådan kunne man blive ved.

Men det helt afgørende er, hvordan et samfund kan fungere videre, hvor investerings- og produktivetsraten reelt falder, selv om den økonomiske vækst stiger.

Det kan et samfund heller ikke. Men stort set alle kapitalismens egne politiske acceptable korrektionsmekanismer er over de seneste fyrre års neoliberales politiske dominans blevet svækket med det resultat, at sammenhængskraften er blevet stadig mere skrøbelig og risikoen for nye og overvældende økonomiske kriser så dominerende et tema i samfundsbilledet, at det er vanskeligt at se, hvordan et Centrum-Venstre, som det ser ud i dag, skal kunne formulere en politik og mobilisere på denne uden at gøre op med Centrum-Venstre forståelsen.

Problemstillingen træder selvfølgelig frem i skærpet form her under coronakrisen, hvor de siddende regeringer igen og igen er blevet angrebet, hver eneste gang de har foretaget sig skridt, der enten udfordrer de liberale frihedsrettigheder, herunder ejendomsretten eller har villet indføre lovgivning, der enten begrænser erhvervslivets handlefrihed eller øger den politiske regulering. Problemet i den sammenhæng har været, at f.eks. den danske regering, som bygger på et Centrum-Venstre grundlag ikke politisk og ideologisk har været i stand til effektivt at trænge de liberale kræfter i defensiven og udfordre erhvervslivets ynkelige grådighed og selvtilstrækkelighed samtidig med appellerne til borgerne i almindelighed om at udvise samfundssind (minksagen eller det camouflerede krav om markedshensyn over folkesundhed). I den forstand kan man sige, at coronakrisen har fremprovokeret en samfundstilstand og et politisk konfliktbillede, der på den ene side udstiller Centrum-Venstres svagheder og på den anden side allerede nu tegner konturerne af dens afløser. En ”*progressiv blok*” for en ny solidarisk velfærdsstat, hvor det kollektive som social- og kulturform som horisont fortrænger den liberale individualisme og legitimerer planlægningen og reguleringen af markedets anarki.

En progressiv bloks mulighed og nødvendighed

En progressiv blok er ikke Centrum-Venstre med et andet navn. Den helt afgørende forskel er begrebet *progressiv*. Altså noget, der peger fremad i en bevægelse mod noget bestemt og ikke blot aftegner positioner på en geometrisk parlamentarisk akse.

En progressiv blok er ganske betydningsløs og uegnet til at skabe en ny klassealliance, hvis progressionen ikke for vælgerne retter sig mod de mange problemer, der skal løses for de store befolkningsgrupper dvs. som arbejderbefolkningen og brede dele af middelklassen kan finde sammen om, og hvis den ikke har en gennemdemokratiseret velfærdsstat som umiddelbart mål og *strategisk referencepunkt*.

Vi har været inde på flere af de mest påtrængende problemstillinger, der skal løses. Men en progressiv blok som afløser for Centrum-Venstre har ingen gang på jorden, hvis den i lighed viger uden om formuleringen af de nødvendige strukturelle og finansielle ændringer.

Ingen regering kan i dag løse ret mange af de store samfundsopgaver, herunder klimaudfordringen og hele omlægningen af infrastrukturen og boligformerne uden en betydelig større skattebase end den, vi kender i dag. Men Centrum-Venstres vælgergrupper kan ikke betale mere. De store kapitalfraktioner skal beskattes og de rigeste 25% skal beskattes langt mere progressivt end i dag. Det vil, som vi erfarede under Mitterands progressive reformpolitik i 1981 føre til omfattende kapitalflugt. Kapitalsabotage kan intet land på grund af globaliseringen af verdensmarkedet dæmme op overfor uden omfattende internationalt eller i hvert fald regionalt samarbejde. Her er et socialdemokratisk orienteret EU eneste realistiske mulighed.

Vores vestlige samfund befinder sig overordnet set i en langvarig strukturel krise, som er kendetegnet ved konstant velfærdstilbagegang, korte og buldrende forbrugsdrevne opsving og lange eftervirkninger af kriserne. Finanskrisen var en foreløbig kulmination. Coronakrisens reelle konsekvenser kender vi endnu ikke bortset fra, at de politiske, militære og økonomiske problemer igen var til at få øje på før februar 2020. I Asien kæmper selv de stærkeste lande med eftervirkningerne fra kriserne i slutningen af 90'erne, der lagde flere begyndende velfærdssystemer ned.

Hvis vi ser bort fra enhver form for revolutionsromantik og luftige ønsker om et færdigsyet socialistisk alternativ til kapitalismen, så står de socialdemokratiske- og socialistiske partier af blandet karakter og seriøsitet overfor enorme politiske opgaver de kommende år blot for at løse nogle af kapitalismens mest påtrængende problemer. Hvad der vel at bemærke ikke er muligt uden en væsentlig styrkelse af statsmagten og hele statssystemet samt ikke mindst befolkningens almindelige opslutning bag den "stærke stat" (et paradigmeskifte der i omfang og dybde vil noget). Men uden er magtgrundlaget ikke til stede for de nødvendige indgreb og den nødvendige strukturelle regulering af den kapitalistiske økonomi, opgøret med den kommercielle kolonisering af civilsamfundet, beskyttelse af individernes frie udfoldelse og beskyttelse af lønmodtagernes rettigheder og indflydelse på produktionen og distributionen. En moderne form for Økonomisk Demokrati og medindflydelse på arbejdspladserne, der for de respektive klasser på en gang både er nødvendigt og uspiseligt.

En *historisk progressiv blok* må med andre ord formulere et grundlag, som ikke skuler, at de store samfundsproblemer skal løses til de brede lønmodta-

gergrupper fordel og betales af de rigeste grupper i samfundet både gennem progressiv personbeskatning og kapitalbeskatning. Det indebærer et opgør med illusionerne om det deliberative interesseneutrale demokrati. Det parlamentariske demokrati, hvis det skal genrejses fra asken, må formuleres som den reelle men også formelle politiske ramme om klasseinteressernes legitime kamp om den politiske magt – regeringsmagten, hvor politik overtrumfer ret. Når det er sagt ligger det så også i sagens natur, at alle samfundsgrupperne vil sætte alt ind for at gennemtvinge lige netop deres interesser, hvor kapitalgrupperne selvfølgelig vil bruge deres økonomiske magt. Omvendt vil det være uforudsigeligt, hvor kompromispunkterne vil opstå, men risikoen for et sammenbrud i en progressiv blok vil altid være til stede og udgøre en trussel mod selve progressionen. Flere grupper indenfor de respektive klasser i den progressive blok, vil angiveligt og meget konkret kunne finde lige netop deres interesser tilgodeset i de forskellige kompromisser, som kapitalistklasserne vil være åbne overfor for at bevare den økonomiske magt og undergrave den progressive bloks voksende ideologiske og politiske indflydelse.

Derfor er de fælles konkrete mål, hvor langt de end måtte ligge fra de mest dedikerede socialisters forestillinger, den helt afgørende faktor for, om en blok kan holde sammen og engagere de mange i de vidt forgrenede kampe og indsætter på alle samfundsniveauer og indenfor alle samfundsregioner. En velfærdsstat eller en velfærdsregion som EU er ikke en socialteknisk foranstaltning eller en humanisering af kapitalismen. I sit inderste princip repræsenterer en ny og moderne velfærdsstat med vidtgående markedsregulering og økonomisk demokrati er brud med kapitalens logik. Borgernes velfærd og frie udfoldelse er både udgangspunkt og slutpunkt.

Hvorfor ikke bare et helt nyt moderniseret socialdemokrati?

Af den simple grund, at den historiske udvikling har indskrænket hvis ikke ophævet de materielle og sociale muligheder for, at et enkelt socialistisk parti på et bestemt program kan rumme de mange forskellige interesser, der udfolder sig på kryds og tværs blandt mange lønmodtagergrupper! Det gælder økonomiske, sociale og ikke mindst kulturelle interesser og modsætninger tæt forbundet med de magt- og statushierarkier, som strukturerer hverdagen og vedligeholdelsen af de forskellige klasser.

Som sådan er det både naturligt og frugtbart, at de forskellige klasse- og gruppeinteresser finder udtryk i forskellige partidannelser. Det afgørende er, at det næppe er sandsynligt, at nogen af partierne vokser sig store nok til selv at erobre regeringsmagten endsige fastholde opbakningen i et stærkt diversificeret vælgerkorps uden selv at gå op i limningen. Tænk eksempelvis blot på kulturspændet mellem de mange bachelorgrupper individuelle

karriereillusioner på den ene side og de erhvervsuddannedes påtvungne kollektivitet på den anden side. Selv om begge ydergrupper i den grad har behov for genopbygningen af en solidarisk og demokratisk velfærdsstat, støder deres reale fælles behov sammen med de mange historisk indlejrede og underliggende fordomme og manglende respekt for hinandens livsformer.

En *progressiv blok* kan eller skal for at kunne bevæge sig fremad rumme disse meget forskellige livs- og eksistensformer og disciplinere aktørerne til politisk og socialt at respektere målene og de nødvendige kompromisser, eller omvendt formuleringen af nye mål, selv om de river op i de givne politiske-, kulturelle og statusmæssige balanceforhold/magtforhold. Det vil en flerhed af progressive partier eller socialistpartier med forskellige traditioner og med forskellige appeller til de forskellige grupper kunne gøre langt mere fleksibelt end et enkelt dominerende parti og i den forstand bidrage til en organisk molekylær udvikling af enheden og praktisk formulering af det socialistiske alternativ – hvis altså det viser sig nødvendigt. Noget kun historien kan vise.

3

Populisme i Socialdemokratiet i mellemkrigstiden?

Af Allan Dreyer Hansen, Lektor og Anders Hovmøller, Ph.d.-studerende

I en nylig Deadline (6.2.) var temaet værdikampen om land imod by. Kaare Dybvad var i studiet, og på et tidspunkt introducerede værten skillelinjen mellem folk og elite. For at åbne spørgsmålet viste han et Instagram-opslag fra Mette Frederiksen med et billede af en makrelmad med agurk, foran en kronik i Politiken af Erik Meier Carlsen. Teksten til opslaget lyder:

”Der er ting, der ikke forandrer sig så meget. Jeg kan stadig li’ en rugbrød med makrel, mayo og agurk. Jeg læser papiraviser og er utrolig enig med Erik Meier Carlsen. Alt for længe blev den stigende ulighed bare accepteret som et faktum, der ikke kunne ændres. Alt for længe var øjnene lukket for de problemer en utøjlet globalisering og indvandring medfører. Nu er der en ny regering i Danmark, der ikke bare accepterer tingene, som de er. Og til dem, der om lidt kritiserer mig for at spise makrel i tomat. Jeg har spist det siden, jeg fik det med i madkassen. Og mon ikke jeg bliver ved med det 😊”

Forudsigeligt nok blev Mette Frederiksens opslag tolket som populisme (fx Berlingske, ”Kommunikationsekspert om Mette Frederiksens makrelmad: »Hun kommunikerer direkte til sin sekt«” 31. januar 2021). Opslaget har da

også mange af de centrale elementer i en udbredt ”common sense” forståelse af populisme (der bestemt også deles af mange i den akademiske debat, fx Müller 2016).

For det første ligger der i en makrelmad det at tale til folket/den lille mand eller ”lefle nedad”, som Berlingske kalder det. Med andre ord er populisme en måde at vinde opbakning på ved at foregive, at man repræsenterer ”menigmand” og understrege, at man stadig selv er lige som, faktisk en del af, ”folket” i betydningen den jævne mand. Men populisme kan forstås som forloren folkelighed, hvilket makrelmaden præcist blev fortolket som. (1)

For det andet nævner Fredriksen utøjlet globalisering, også et klassisk tema i common sense forståelsen af populisme. Under overskrifter som ”kulturelt tilbageslag” eller ”misundelsens politik” forklares populisme som en reaktion hos dem, der blev ladt tilbage af globaliseringen. Hvilket for det tredje fører til opbakning omkring en indvandrings-kritisk og nationalistisk politik, der for tiden meget ofte sættes lig med populisme: Utallige er de analyser, der hævder, at Socialdemokratiet (og Venstre) er blevet mere populistiske, fordi de nu ønsker en stram indvandringspolitik.

Det sidste punkt, Mette Fredriksen fremhæver, er den stigende ulighed, hvilket faktisk ikke fylder meget i den udbredte forståelse af populisme. Det skyldes, at forestillingen i meget vid udstrækning er formet efter de nyere højre-populistiske partier og bevægelser (Orbán og Trump), som ikke nødvendigvis lægger stor vægt på økonomisk lighed.

Interviewet brugte ikke eksplicit ordet populisme, men Kaare Dybvads svar er alligevel meget sigende. Konfronteret med makrelmads-udgaven af folk versus elite svarede han:

”jamen der er selvfølgelig nogle elementer [af] ... elite mod folk ... hvis man så kan bruge de to udtryk, det elitebegreb er lidt mudret, men hvis man bruger dem ... altså det er jo aldrig været socialdemokratiets model at udelukke eller udrense eller fjerne eliten, hverken økonomisk eller på andre måder. Det har altid været vores model at sige de skulle være trækhest for en social forandring ved at de blev en del af de samfund, hvor den brede arbejderklasse og middelklasse også var.” Det vigtige i den vision er at folket og eliten: ”har børn i den samme skole og handler nede i Rema 1000 sammen, og at de også sidder til forældremøderne, og at de holdninger og de livsopfattelser brydes, og vi får noget konstruktivt ud af det.”

Som vi skal udfolde mere udførligt nedenfor, er populisme baseret på en påstand om en meget stærk konflikt mellem folk og elite. I det lys er det klart, at Dybvad fremfører en meget ikke-populistisk position.

For det første peger han på, at ”eliten” er et mudret begreb. Selv om der findes meget spændende forskning, der hævder at kunne bestemme den danske elite ret præcist, er vi enige med Dybvad her: hvem der udgør eliten, er ikke

noget objektivt givet. Men en populistisk mobilisering tager netop udgangspunkt i en udpegning af den elite, som folket er i konflikt med: hvad enten det er nu er den kulturradikale elite, der ifølge Dansk Folkeparti (i hvert fald i partiets tidlige fase, op til omkring folketingsvalget i 2001, der i Dansk Folkepartis optik indebar et ”systemskifte”) har forrådt det danske folk, Sumpen i Washington (eller på Christiansborg) hos Trump (og Støjberg), eller det er ”the billionaire class” hos Bernie Sanders. Men Dybvad hæfter sig kun ved, at det er eliten, der er et mudret begreb, ikke ”folket”. Dermed ligger han (implicit) i fin forlængelse af en udbredt tendens til at forstå folket som en ”empirisk realitet”, som fx Müller siger det. Det vil sige en uproblematisk størrelse, som indbefatter ”os alle sammen”, uden indre opsplitninger, hvad enten ”os alle sammen” afgøres af (grundlovssikret) statsborgerskab, eller af nationalt tilhørsforhold, ”vi danskere”. (2)

For det andet nævner han, at eliten skal spændes for den fælles vogn, og at udvekslingerne mellem elite og folk er vigtige. Der kommer noget konstruktivt ud af sådanne overlap og udvekslinger. Det er en meget klar præsentation af det, man kan kalde for ”institutionel” politik, som er det præcis omvendte af populisme. Nemlig en politik, hvor samfundet opfattes som et hele, hvor alle har legitime interesser, og hvor disse interesser kan balanceres og imødekommes på fornuftig eller ”konstruktiv” vis.

For det tredje, understreger Kaare Dybvad, har sådan en ”institutionel” politik altid været Socialdemokratiets. På den måde lægger han sig fint i forlængelse af en generel konsensus-fortælling om Socialdemokratiet som et såkaldt ”catch all”-parti (Ove Korsgaard, *Kampen om Folket*, s. 422), (3) der gennem forhandlingsarbejde fik hele befolkningen (snarere end folket i modsætning til eliten) inkluderet i en ”fornuftig” indretning af staten.

Det er ret præcist det modsatte af populisme, men som vi skal se, var der endog meget klare populistiske logikker til stede i Socialdemokratiets succesfulde mobiliseringer omkring ”Folket” i slutningen af 1920’erne og starten af 1930’erne. Det gør det yderligere interessant i forhold til debatten om populisme, og der kan drages videre konsekvenser af det. Ikke alene i retning af at rehabilitere populisme i modsætning til den generelle fordømmelse, der er i common sense opfattelsen, men også for at bidrage til at venstrefløjen genopdager populisme som en effektiv måde at lave politik på.

Men hvad er populisme egentlig for en størrelse? Der er rigtig mange definitioner af populisme ude at gå, og det ville være fejlagtigt at hævde, at det skulle være muligt at lave en (minimal)definition, alle ville være enige i. (4) Men det afgørende punkt, og noget af det som de fleste trods alt vil være enige i, er, at populisme drejer sig om at hævde *en stærk konflikt* mellem folket og eliten. Derudover har populisme med *mobilisering* at gøre, med at mobilisere den underordnede pol i modsætning til eliten eller til systemet, eller hvad det kan være. Det har ofte med *kriser* at gøre, dvs. at der er en

oplevelse af, at tingene ikke er, som de skal være, det er i den sammenhæng populisme vokser frem i; og ikke mindst at populistiske ledere og populistiske symboler er karakteriseret ved at være relativt *indholds-tomme*. Det er en af de indvendinger, man tit hører imod populisme, at den er, om ikke ren demagogi så i hvert fald, så upræcist, at man kan lægge hvad som helst i den.

Kigger man nærmere på Socialdemokratiets valgkampagne i 1929 og deres partiprogram ”Danmark for Folket” fra 1934, vil man finde, at der er rigtig mange af disse elementer til stede.

Valgkampen i 1929

I Socialdemokratiets valgkampagne i 1929 bliver der meget ofte – og meget tydeligt – artikulert et folk, der bl.a. består af: ”(...) Landets Arbejderklasse, men ogsaa (...) Næringsdrivende, Embedsmænd, mindre Landbrugere, Funktionærer, og andre Kredse, der har Interesse i en opadgaaende Udvikling.” (*Vestsjællands Social-Demokrat* 1929), *vis-à-vis* en politisk og økonomisk elite bestående af henholdsvis den siddende Venstre-regering med statsminister Thomas Madsen-Mygdal i spidsen, Det Konservative Folkeparti og hele det kapitalistiske system, der ”udbytter ærligt arbejde”, som det hedder i Socialdemokratiets valgmanifest. Konflikten mellem folket og eliten kan således forstås i termer af ”klassekamp”.

Denne konflikt bliver ikke artikulert i synderligt forsonlige toner. Socialdemokratiet taler bl.a. om, at Madsen-Mygdal-regeringen og Det Konservative Folkeparti – eller ”Reaktionen” som Socialdemokratiet benævner de to partier – via deres ganske markante sociale nedskæringer og skattelettelser til de formuende har udøvet et ”had” og en ”ondskab” mod arbejderklassen og øvrige ”smågrupper” i landet, ligesom der bliver talt om ”forbrydelser” begået mod folket (se fx *Vestsjællands Social-Demokrat* 1929; *Fyns Social-Demokrat* 1929; *Social-Demokraten* 1929c).

I Staunings første tale i valgkampen i Ribe den 23. marts 1929 hedder det således: ”Det er overladt til Vælgerne at afgøre, om Madsen-Mygdals reaktionære Overklassepolitik skal fortsættes eller være afsluttet med Folketingets Forkastelse af Finansloven. Nu gælder det at træffe en afgørelse. Nu gælder det om at faa fastlagt en Politik for den nærmeste Fremtid, ikke til Overklassens, men til hele Folkets Gavn. (...) Nu gælder det Folkets og Landets Fremtid. Gaa ud i Valgkampen, slaa Reaktionen ned, skaf Plads for ærligt Arbejde, skaf Grundlag for den Politik, der højner det arbejdende Folk og skaber Respekt for Arbejdet, uden hvilket Samfundet gaar til Grunde.” (*Vestjyllands Socialdemokrat* 1929).

”Folket” i Socialdemokratiets optik konnoterer først og fremmest ”underklasse” *vis-à-vis* ”overklasse”, og derfor er folket bestemt ikke en kategori, der blot betegner alle borgere i det politiske fællesskab.

Senere i valgkampen bliver tonen skruet yderligere op. På et stort vælgermøde i Forum i København den 21. april 1929, hvor bl.a. Stauning, Frederik Borgbjerg og landstingsmedlem og fagforeningsleder Michael Christian Lyngsie taler, og hvor der ifølge Social-Demokraten skulle have været omkring 16.000 mennesker til stede, udtaler Stauning:

”Overalt i Landet er der stor Tilgang til Socialdemokratiet, og overalt næres der store Forventninger til Hovedstadens Arbejdere om, at de vil rense Hovedstaden for Reaktionen. Vælgerne bestemmer paa Onsdag, om Madsen-Mygdal fortsat skal hundse, haane og undertrykke det arbejdende Folk. Vidtrækkende Afgørelser er paa Valgdagen overladt til Landets Kvinder og Mænd. Skal unge, arbejdsdygtige Mennesker forvandles til Lediggængere i Aarevis, og skal de unge staa rede til at være Ofre, naar Kapitalen proklamerer den næste Krig? Det er disse spørgsmaal, der ligger bag den Politik, der skal bedømmes paa Onsdag. Brutalt har Madsen-Mygdal trykket de fattige ned. Kynisk har han afvist Nødraabene fra Hjemmene. Lad da Valgdagen for stedse afsætte dette Overklassens Redskab, som Ministeriet Madsen-Mygdal har været.

Paa Onsdag kan I gøre op med Militarismen, der i Menneskealdre var Landets og Folkets ulykke. Paa Uærlighed har man grundlagt en krigsmæssig Udrustning. Lad Valget være et Vidnesbyrd om, at det danske Folk vil bygge paa Ærlighed ogsaa i Forholdet til andre Nationer. Lad afgørelsen paa Onsdag blive klar, lad den blive socialistisk! Vi har ikke brug for Pengemagtens skjulte Diktatur. Nu er tiden inde, da store Opgaver skal løses, da Folket kan gøre sig til Herre i eget Hus. Paa Onsdag skal Grunden lægges til Landstingets Afskaffelse. Det er Ungdommen, Fremtiden, Folkets Livssag, det gælder. Skaf Socialdemokratiet en Kæmpesejr, skaf det Flertal, saa bliver der Opregnsning til det arbejdende Folk, og saa begynder Arbejdet for Socialismens Virkeliggørelse. Et Leve for en socialistisk Valgsejr!” (*Social-Demokraten* 1929c).

Her bliver der både talt om at ”rense Hovedstaden for Reaktionen”, ligesom regeringens og Det Konservative Folkepartis oprustningspolitik på forsvarsområdet bliver knyttet sammen i en populistisk (socialdemokratisk) kapitalismekritik, der har til formål at gøre ”Folket til Herre i eget Hus”. I den forbindelse bliver Landstinget udpeget som en stopklods for folkets vilje. Som Stauning formulerer det i en tale i radioen den 23. april 1929, er det først når Landstinget er fjernet, at: ”(...) gældende Lov [er] Udtryk for Folkeflertallets Vilje, og Folkets Vilje skal være højeste Lov i et demokratisk Samfund.” (Stauning 1929). Der er m.a.o. både tale om en kritik af den politiske og økonomiske elite, men der er også tale om en kritik af de etablerede politiske institutioner, der blokerer folkeviljen.

Det er ikke blot i Staunings taler, at folk vs. elite-artikulationerne er udbredte. Det er de også blandt Socialdemokratiets øvrige folketingskandidater og agitatorer (se fx *Social-Demokraten* 1929a; *Social-Demokraten* 1929c; *Social-Demokraten* 1929b) samt ikke mindst i den socialdemokratiske presse ("Social-Demokraten" og "Klokken 5"). I en tegning i Lolland-Fasters Social-Demokrat den 24. april 1929, dagen for valget, fremtræder en mand med en "kaldetragt" i et landligt landskab, lige inden (socialismens) sol er ved at vise sig i horisonten. Illustrationen er ledsaget af en tekst, der lyder: "Luren den gjalder/ til Valg den kalder/ paa Mænd som Kvinder/ saa Sejren vi vinder/ mod Folkets Fjender./ Sæt Mygdal for styret/ Stød Rytter af Hesten/ Lad Krag blive Fyret/ og hele Resten af Venstre-kleresiet og Sejren viet/ Socialdemokratiet!" Ud over at de populistiske logikker er til stede, er det også tydeligt, at Socialdemokratiet har en helt klar forventning om, at fremtiden tilhører dem (solen der hæver sig i horisonten) – hvilket jo i høj grad kom til at holde stik.

Programmet Danmark for Folket

De populistiske logikker er ikke blot til stede i en valgkamp, de finder vej til partiprogrammet, det velkendte "Danmark for Folket" (1934) – og det på trods af, at Socialdemokratiet på det tidspunkt har dannet med regering med Det Radikale Venstre i knap fem år. (5) Som bekendt er programmet *Danmark for Folket* på forsiden prydet af et stiliseret kort over Danmark med nogle silhuetter af mennesker, der går i demonstration "for Arbejde, Brød og Frihed", som det hedder nederst på forsiden.

Selve det at partiet laver et program, der har overskriften *Danmark for folket*, er at hævde, at tingenes tilstand ikke er i overensstemmelse med folkets interesser. Folket har nogle interesser, som bliver undertrykt. Derfor må Danmark bringes i overensstemmelse med folkets interesser, det skal *være for folket*. Ligesom i valgkampen er der en meget stærk ånd af *mobilisering* over programmet. Under overskriften *Tiden kalder* hedder det: "Tiden kalder – på alle der bygger deres Liv på ærligt Arbejde" og på alle dem, der er "ramt af kapitalmagts krig mod ærligt arbejde!" Det er jo et ret klart opråb over det. Tiden kalder, nu må vi rejse os, fordi nogen gør noget, der er helt forkert, som strider helt imod vores interesser.

De fleste er enige om, at populisme vinder frem i krisetider, dvs. tider hvor bredere dele af samfundet oplever, at man ikke bare kan fortsætte som hidtil. Efter valget i 1929 har vi oplevet krakket på Wall Street med følgende massearbejdsløshed, med fascisme i Italien og nazisme på vej frem i Tyskland, og (fra socialdemokratiets synspunkt) også med kommunisme i Sovjetunionen. Alle disse forhold tages op i programmet men vægten lægges på, er at der er tale om "en af Kapitalismen fremkaldt Krise, som "i Omfang og Varighed [er] endnu mere alvorlig og indgribende end noget vi har set før", og som "hærger de udsattes hjem og familier".

Danmark for Folket er også interessant, fordi det kan ses som kulminationen på en langvarig proces, hvor Socialdemokratiet gik fra at forstå sig selv som et arbejderparti til at være et folkeparti. Oprindeligt var Socialdemokratiets vision at arbejderklassen skulle gennemføre overgangen til socialismen, hvilket ville løse de fleste samfundsmæssige modsætninger. Men i første del af 1900-tallet ændrer partiet selvforståelse og bliver et folkeparti. I *Danmark for Folket* er denne forandring beskrevet eksplicit: "Arbejderklassen naaede vidt frem i Kraft af Solidaritet og Sammenhold men hele Folket bør være med".

Det interessante spørgsmål er så, hvem "hele folket" er. Til forskel fra det vi i dag kalder for "catch all" partier, er en populistisk artikulation af folket kendetegnet ved, at det er i konflikt med eliten. Hvem folket så egentlig er, er et ret åbent spørgsmål. (6) I udgangspunktet beskriver programmet dog *folket* som en som en relativt entydig størrelse. Der tales for eksempel om "det danske Folks Traditioner, Anskuelse og Vilje" i bestemt form. Men samtidig noteres det også helt eksplicit, at folket ikke bare er der: det må på en eller anden måde skabes. Det hedder "at det er Tid til at skabe det Folkefællesskab der vender sig imod Lovløsheden og sætter sig hele Samfundets Opbygning som Maal." Så det kræver en aktiv indsats at samle folket, og samtidig bliver det tydeligt, at folket ikke er hele befolkningen. Programets "Maal er at samle alle der hører til den arbejdende og udbyttede Befolkning". Senere præciseres det, at programmet henvender sig til "Industriens og Landbrugets Arbejdere, til Gaardmænd, Husmænd, Fiskere, Tjenestemænd og Næringsdrivende i Handel og Håndværk, til alle Håndens og Aandens Arbejdere". Spørgsmålet er så, hvad der egentlig holder denne alliance sammen? Det, fortæller programmet, er, at de alle "bygger deres Liv paa ærligt Arbejde". Men selv når man opstiller sådan en definition, løser man ikke afgrænsningsproblemet. Grænsen mellem, hvad der er ærligt og uærligt arbejde, er jo ikke givet, den må trækkes.

Populisme er, når den grænsedragning eksplicit retter sig imod en elite, der er i modsætning til folket. Populisme viser os netop, at det, der holder folket sammen, det der leverer svaret på, "hvad eller hvem folket er?", i sidste ende er modsætningen til eliten. Som i valgkampen i 1929 er den logik meget tydeligt til stede i programmet. Der peges på "alle der er ramt af Kapitalmagtens Krig mod det produktive Arbejde", ligesom det nævnes at "Bonden og Husmanden i disse Aar har fået at føle at deres Plads var nærmere ved Arbejderen end ved Lensgreven".

Ud over modsætningen til eliten spiller symboler også en stor rolle i populisme. Populisme genererer stærke symboler, der kan samle alle de forskellige krav og interesser og identiteter i et fælles folk. Billedet, der pryder forsiden af *Danmark for Folket* (med de demonstrerende der fylder danmarkskortet ud), er virkelig et sådant stærkt symbol. Det er simpelthen flot og samtidig en stærk måde at vise, at vi er nogen, der er nødt til at stå sam-

men for at få vores interesser igennem. Men noget andet, der går igen i diskussionen af populisme, og som ofte bliver brugt som en kritik af populisme, er forestillingen om lederen. Den stærke leder, som kommer til at legemliggøre bevægelsen. For mange kommentatorer har det noget lettere (nogle gange meget stærkt) autoritært præg over sig. Men i valgkampen, der fulgte efter programmet i '35, og som blev det mest succesfulde valg til dato (socialdemokraterne opnåede 46% af stemmerne), der var sloganet og valgplakaten, som de fleste nok kender, *Stauning eller Kaos*. Et billede af Stauning der skuer ud, både over det kaos der truer, men også ud mod den fremtid for folket, der bliver virkelig, hvis Socialdemokratiet vinder valget. Og det er jo et fuldstændig tomt symbol: vi skal bakke op omkring lederen, ikke fordi han fortæller os, hvad der skal ske, hvad der er vores interesser i en rationel afvejning af, hvad der tjener os bedst. Men fordi alternativet er, at kaos rammer os.

Konklusion

Hvordan kan vi forstå disse eksempler fra Socialdemokratiet? Vi vil ikke påstå, at socialdemokratiet fra 1929 til 1935 er et paradigmatiske eksempel på populisme, men blot at der er klare populistiske træk i deres kampagner. Den måde, de adresserer folket på, er ganske tydelig: folkets konflikt med eliten gennemsyrrer det hele. Derfor har Kaare Dybvad ikke ret i, at Socialdemokratiet altid har været præget af en institutionel logik. Det socialdemokratiske folk på dette tidspunkt er ikke hele befolkningen, der kan leve fredeligt ved side om side, med konstruktive resultater til følge. Folket er undertrykt, og det må forenes i kamp mod undertrykkerne.

Hvad kan vi så lære af denne historie? For det første kan vi lære, at der ikke bare er en entydig befolkning. Et folk må konstrueres, og det har altid en yderside: man kan kun konstruere et folk ved at sætte noget, der ikke folkeligt, en elite eller andet, udenfor. Der er ikke noget universelt "vi", der er altid en splittelse mellem "os" og "dem" – og det er noget af det, populismen viser os meget klart. For det andet vil vi påpege, at populisme er rigtig mange ting. Der er meget stor forskel på det, som fulgte i kølvandet på Socialdemokratiets sejre i mellemkrigstiden og det, Viktor Orbán og Trump står for. Derfor er det forkert at opfatte populisme som en entydig størrelse og hævde, at populisme *som sådan* skulle være udemokratisk eller potentielt farligt. Det kommer helt an på, hvordan folket konstrueres, hvordan opbakningen til lederen tager form, osv. Faktisk vil vi hævde, at det ikke er tilfældigt, at opbygningen af velfærdsstaten fulgte i kølvandet på populistiske artikulationer. Formodentlig er noget, der minder om populistisk mobilisering faktisk en nødvendig forudsætning for at kunne lave mere afgørende forandringsprocesser – hvis man i øvrigt, selvfølgelig, skulle mene, at det var nødvendigt og en god idé.

Noter

(1) Jf. fx J-K Lütken, medlem af Borgerrepræsentationen for Venstre's blog i Jyllandsposten (31.01.21). Interessant nok var kravet ikke "sand folkelighed" men derimod "ægte statsmandsskab": "Jeg vil ikke have en statsminister, der spiser makrel i tomat, jeg vil have en statsminister, der spiser foie gras på Marienborg." Vi tvivler på, at Støjbergs støtter i Jylland bakker op om det billede af en "statsmand".

(2) På Kaare Dybvads Twitter-profil har han et baggrundsbillede med Dannebrog, hvor der står: "Danmark fortjener bedre", "Danmark kan gøre det bedre", "Danmark for hele folket" (med streg under "hele")

(3) "Ved at omdefinere klassebegrebet i folketermer etablerede Socialdemokratiet sig fra 1934 som det virkelige folkeparti. Folkebegrebets tredobbelte betydning gjorde det muligt at tale om folket som det arbejdende folk, hvis interesser partiet i særlig grad varetog, og samtidig tale på demokratiets og hele nationens vegne."

(4) Vi lægger os da også op ad et specifikt bud, nemlig den argentinske politiske teoretiker Ernesto Laclaus teori om populisme (1977, 2005a og 2005b). For danske introduktioner og en mere udførlig analyse af socialdemokratiets program *Danmark for Folket*, se Hansen 2017 og 2020

(5) En del af konteksten er selvfølgelig, at "Reaktionen" (Venstre og Det Konservative Folkeparti) fortsat havde flertal i Landstinget.

(6) Hvis man kigger nærmere på arbejderbevægelsens historie, vil man se, at det heller ikke har været helt let at definere, hvad arbejderklassen var for en størrelse, hvem der tilhørte den, og hvem der ikke tilhørte den. Det er klart, at de problemer kun bliver så meget desto større, når det handler om *folket*.

Litteratur

Hansen, Allan Dreyer. 2017. "Folket eksisterer ikke – derfor har vi populisme. Om Laclaus populismeteori". *Tidsskriftet Politik*, 10 - 28, 20 (4). <https://tidsskrift.dk/politik/article/view/101531>.

Hansen, Allan Dreyer. 2020. "Populisme: Forvrængning af demokratiet, tynd moraklsk ideologi eller det politiske ontologi? Müller Mudde og Laclau om populisme". *Agora* 38 (1–2): 33–60.

Korsgaard, Ove. 2004. *Kampen om folket: et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år*. København: Gyldendal.

Laclau, Ernesto. 2005a. *On Populist Reason*. London: Verso.

Laclau, Ernesto. 2005b. "Populism: what's in a name?" I *Populism and the mirror of democracy*. London: Verso.

Müller, Jan-Werner. 2016. *Hvad er populisme?* København, Informations Forlag.

Podemos mellem populisme og institutionalisme

Af Lasse Thomassen

Det spanske venstrepopulistiske parti Podemos har fra starten måttet navigere mellem populisme og institutionalisme, og det har sat begrænsninger for deres ageren i den spanske politiske kontekst.

Introduktion

I et interview fra starten af februar i år, pegede Pablo Iglesias, lederen af Podemos på den institutionelle kontekst som vigtig for at forstå partiets ageren. Som han sagde: ”At være med i en koalitionsregering (med det socialdemokratiske PSOE) indebærer, at der er ting, vi gør som regering, som jeg ikke bryder mig om. Det er klart, og det er godt, at det bliver normalt.” Han havde ikke kun magtforholdet mellem det større PSOE og det mindre Podemos i tankerne, men også hele den institutionelle og forfatningsmæssige kontekst. Med henvisning til situationen i Catalonien, hvor nogle af de politiske ledere fra partier, der støtter uafhængighedsbevægelsen, er i fængsel og andre i eksil, pointerede Iglesias, at det ikke kunne beskrives som ”en fuldstændig normal politisk og demokratisk” situation, som PSOE havde beskrevet det. Tværtimod, fortsatte Iglesias, ”i en normal demokratisk kontekst løses politiske konflikter demokratisk,” hvis ikke, så har ”politikken fejlet.” (1)

Det interessante her er at Iglesias, som ellers er kendt – og berygtet – for at tale imod *business as usual*, netop appellerer til, at politik er politik, og at politik bør være demokratisk debat om tingene snarere end ren og skær magtudøvelse, hvor man bruger politi og domstole til at sende politiske modstandere i fængsel. Populisten Iglesias stiller sig på det demokratiske politiske systems side. Når han gør det, stiller han sig ikke nødvendigvis på magthavernes side, om end billedet kompliceres af, at han er en del af en regering, hvis politik i forhold til Catalonien han er uenig i. Under alle omstændigheder er billedet af populisme som en diskurs, der står på folkets side *overfor* og *imod* systemet (inklusive det liberale demokrati), mere broget end som så, når vi kigger på Podemos i dag. Det er netop forholdet mellem populisme og institutioner, jeg vil kigge nærmere på her, og til det formål er Podemos en ganske interessant *case*.

For en klarheds skyld skal jeg præcisere min brug af navnet ”Podemos.” Partiet blev født som Podemos i 2014, men i 2016 lavede de en fælles valgliste med det ældre venstrefløjsparti Izquierda Unida. Denne valgliste kaldte de Unidos Podemos, og dette navn ændrede de senere til Unidas Podemos. For en nemheds skyld bruger jeg kun navnet Podemos i det følgende; af-

hængig af perioden, jeg henviser til, dækker det altså over Podemos, Unidos Podemos og Unidas Podemos. ”Podemos” betyder på spansk ”vi kan,” og det indeholder også ordet ”demos” som et navn på folket. ”Unidos” og ”unidas” er han- og hunkønsformerne af ”sammen,” således at Unidas Podemos betyder ”vi kan sammen.” Derudover var Unidos/Unidas en måde at inkludere Izquierda Unida’s navn i det fælles navn på valglisten.

Podemos som eksempel

Fra starten i 2014 var Podemos et håb for mange på venstrefløj, fordi Podemos viste, hvordan man kunne vinde; andre på venstrefløj affejede dem som et overfladisk modefænomen. Siden de toppede vælgermæssigt i 2015/2016, har de været inde i en nedadgående spiral i forhold til vælgertilslutning, og partiet har været præget af en svag organisation og konflikter mellem forskellige grupperinger. De er nu i regering med PSOE, men har svært ved at trænge igennem i medierne som et selvstændigt parti. At komme i regering har været en succes – det er trods alt bedre at have regeringsmagten end ikke at have den – men det har også gjort det svært at agere populistisk, som de gjorde før. Det er netop det, som Iglesias udtrykker i interviewet ovenfor. (2)

Populistisk er ikke et ord, som de i Podemos har brugt om dem selv, da det ville have været politisk selvmord i den spanske kontekst. Kommentatorer – støtter, neutrale såvel som kritikere – er dog for det meste enige om, at Podemos var et populistisk parti og også stadig er det i nogen grad i deres nuværende form. Det samme gælder den akademiske litteratur, hvor Podemos er et af skoleeksemplerne på et europæisk venstrepopulistisk parti.

Den akademiske litteratur fokuserede i mange år mest på højrepopulisme. Det er der gode grunde til, da populismen – i hvert fald i Europa – i mange år især var et højrefløjsfænomen. Derfor handlede den akademiske litteratur om venstrepopulisme også fortrinsvist om Latinamerika. Det er ændret i dag, hvor der er et væld af forskning om venstrepopulisme i Europa. Temaerne varierer, men inkluderer forholdet mellem populisme og nationalisme, forholdet mellem folk, nation og arbejderklasse, og forholdet mellem populisme og liberalt demokrati. Her fokuserer jeg, som sagt, på forholdet mellem populisme og institutioner. Dette forhold har fra starten været et centralt tema for Podemos, og det er også et vigtigt tema i Ernesto Laclaus populismeteori, og det er netop den teori, som stifterne af Podemos var inspireret af.

I den næste sektion introducerer jeg kort Laclaus populismeteori, særligt med fokus på forholdet mellem populisme og institutioner eller, som han kalder det, institutionalisme. Dernæst laver jeg to nedslag i Podemos’ korte historie for at anskueliggøre, hvordan partiet har navigeret mellem populisme og institutionalisme.

Laclaus populismeteori og Podemos

Flere af de oprindelige stiftere af Podemos – og særligt Pablo Iglesias og Íñigo Errejón – var inspireret af Ernesto Laclaus post-marxistiske populismeteori. Laclau døde i foråret 2014, altså efter Podemos blev dannet, og til trods for et planlagt møde, var han altså ikke personligt involveret i Podemos på nogen måde. Det har hans medforfatter Chantal Mouffe derimod været, da hun har deltaget i flere events med Iglesias og Errejón og har skrevet en debatbog sammen med Errejón.⁽³⁾ Laclaus populismeteori kan først og fremmest findes i bogen *On Populist Reason* fra 2005. ⁽⁴⁾ Her koncentrerer jeg mig om de vigtigste dele af denne teori og relaterer dem kort til Podemos for at illustrere Laclaus vigtigste pointer.

Populisme består for Laclau af tre ting: en tom betegnelse, en ækvivalenskæde og en antagonistisk skillelinje. En tom betegnelse – eller en tom signifikant, med et mere teknisk udtryk – kan for eksempel være ”folket” eller navnet på en politisk leder som for eksempel ”Pablo Iglesias.” En betegnelse er tom i den grad den kan betyde flere ting for forskellige grupper og således kan favne forskellige identiteter og interesser. I starten var betegnelserne ”folket” og ”Pablo Iglesias” vigtige for Podemos. Her er det værd at bemærke, at når Podemos har italesat folket, har det været i en dobbelt betydning af folket som en enhed (*el pueblo*) og folket som manden eller kvinden på gaden (*la gente*). Folket som enhed er også sommetider italesat som *la patria*, dvs. faderland, dog med den vigtige tilføjelse at faderlandet bør være defineret af politiske værdier som frihed, lighed og solidaritet.

Den tomme betegnelse repræsenterer en ækvivalenskæde mellem forskellige krav. Når Laclau taler om ækvivalens, mener han ikke at kravene bliver ens, men at de sættes sammen på en måde, så vi kommer til at associere et krav med et andet. Det kan for eksempel være krav om flere penge til sundhedsvæsenet, krav om borgerløn, krav om flere billige boliger, eller kritik af korrupte politikere – alle sammen prominente eksempler fra det sidste årti i Spanien. Disse krav er ikke naturligt forbundne, men bliver det kun ved at blive artikuleret – det vil sige italesat – som forbundne i ækvivalenskæden. Populismen består altså i, at man forbinder krav i en ækvivalenskæde og repræsenterer dem samlet under en tom betegnelse.

Endelig består populisme også af en antagonistisk skillelinje, der deler samfundet i to. Her skal antagonisme forstås som et forhold mellem to fjender, hvor min antagonistiske fjende er en trussel mod min identitet eller mine interesser. Igen er der intet naturligt ved denne skillelinje, og den kan drages på mange forskellige måder, men en populistisk skillelinje skærer altid samfundet over i to dele. Det kan for eksempel være en skillelinje mellem folket og eliten. Folket kan naturligvis forstås på mange forskellige måder, og vi har allerede set tvetydigheden i Podemos’ italesættelse af folket som både folket som helhed og som almindelige spaniere. Den anden side af skillelinjen kan ligeledes italesættes på mange måder; i Podemos’ tilfælde var det

som *la casta*, som betød noget i retning af den etablerede elite og bestod af politikere, de gamle partier, dommere, banker og store firmaer. Her etablerede Podemos således også en ækvivalenskæde mellem folkets fjender, en ækvivalenskæde der blev italesat som svingdøre mellem politikere, bestyrelser og så videre.

Inden jeg knytter nogen kommentarer til denne teori om populisme, er der endnu et teoretisk aspekt af Laclaus teori, som er vigtigt i forhold til Podemos. Laclau skelner mellem to logikker, som tilsammen forklarer hvordan diskurser skrues sammen: en ækvivalenslogik og en forskelslogik. Han forbinder disse to logikker med henholdsvis populisme og institutionalisme. Vi har institutionalisme, når krav kan blive repræsenteret og – muligvis, men ikke nødvendigvis – tilfredsstillet af systemet (staten, for eksempel). Her har vi at gøre med afgrænsede, partikulære krav, som for eksempel et krav om flere hænder i sundhedsvæsenet. Vi går fra institutionalisme til populisme, når de ellers afgrænsede krav bliver forbundet i en ækvivalenskæde. Det sker, når vi har en situation, hvor systemet ikke kan tilfredsstille krav, eller hvor kravene ikke kan repræsenteres indenfor systemet. De krav, som dermed ikke bliver hørt, kan blive repræsenteret som krav imod systemet som sådan, således at kravene kun kan opfyldes, hvis vi kommer af med systemet (med den nuværende magtelite, for eksempel). Jo længere ækvivalenskæden er mellem forskellige krav, jo skarpere er den antagonistiske skillelinje, og jo tommere må den tomme betegner være. Jeg kommer tilbage til dette nedenfor, men det er netop dette forhold mellem populisme og institutionalisme, som Podemos – i øvrigt helt naturligt – har haft svært ved at navigere i.

Til sidst vil jeg knytte to kommentarer til det foregående. For det første er det værd at bemærke, at for Laclau eksisterer folket ikke, det artikuleres. Eller for at være mere præcis så eksisterer folket kun som en effekt af diskurser der italesætter det. En populistisk diskurs skaber således det folk, som den selv hævder at repræsentere. Den traditionelle marxistisk-inspirede venstrefløj har helt naturligt været skeptisk overfor dette, da det fra deres perspektiv lyder som en form for hokuspokus, der kun kan være udtryk for falsk bevidsthed. Mens nogle af de unge – heriblandt den senere leder Alberto Garzón – i det gamle venstrefløjsparti Izquierda Unida (IU) var åbne for Podemos' idéer, var langt de fleste af den gamle garde yderst kritiske overfor, hvad de så som en overfladisk forståelse af politik.

For det andet er det vigtigt at pointere, at populisme ikke er naturligt højre eller venstre for Laclau. En populistisk diskurs er transversal, det vil sige, at den skærer igennem samfundet på en anden måde end højre-venstre gør. Podemos ville netop fra starten undgå at spille et spil, hvor de konkurrerede om vælgere i marginen mellem det socialdemokratiske PSOE og venstrefløjspartiet IU. Læg dertil at højre-venstre kontinuummet er en institutionalisering af politisk konflikt lidt *à la* et supermarked hvor du går hen til den

hylde, hvor de varer står som bedst møder dine krav. Efter at højre-venstre kontinuummet blev bragt ud af balance, da Podemos brød ind på scenen, er Spanien nu tilbage til det gamle kontinuum. Podemos prøvede at bryde med det, men blev hele tiden anset som en del af venstrefløjen, også af deres egne vælgere. Det er værd at bemærke, at i dag er populisternes på den spanske politiske scene Vox og den nuværende ledelse i det konservative PP. Det viser sig fx i den måde, de sætter spørgsmålstejn ved regeringens legitimitet på, der minder om, hvad Trump gjorde i USA.

Til kamp mod og med forfatningen

For Laclau og Mouffe er institutioner krystalliserede magtrelationer. Ud fra denne forståelse af institutioner, er det ikke overraskende, at Podemos modsatte sig centrale institutioner i det spanske samfund. Det gælder således også forfatningen, som de italesatte som 1978-regimets forfatning, altså som en forfatning der afspejlede et kompromis mellem fascismen og demokratiske strømninger i årene umiddelbart efter Francos død. Forfatningen var indtil da næsten universelt fejret som det moderne demokratiske Spaniens begyndelse. Forfatningen markerede et før og et efter, men der var også en konsensus om, at man ikke skulle rode op i fortiden. Det har for eksempel været tilfældet med debatten om udgravningen af massegrave med Franco-tidens ofre. Fortællingen om overgangen fra fascisme til demokrati var således, at Spanien fra den ene dag til den anden blev demokratisk, og at fascismen var en del af en fortid, der ikke længere var relevant.

PSOE var en del af denne konsensus omkring forfatningen og om at lade fortiden ligge. De ville ikke røre ved institutionerne, og det gælder stadig, som når de for eksempel ikke vil stille den abdicerede konge Juan Carlos I til retligt ansvar for hans lyssky forretninger. Dermed ikke sagt at PSOE ikke har været parat til at ændre forfatningen, som eksempelvis i 2011, da man ændrede Artikel 135, således at der blev lagt begrænsninger på statens udgifter.

Podemos italesatte fra starten 1978-forfatningen som dels et udtryk for elitens magt og dels et udtryk for en neoliberalistisk politik (særligt i form af Artikel 135). De kunne derfor italesætte den som hykleri: eliten præsenterede forfatningen som et udtryk for det moderne demokratiske Spanien og for hele folkets vilje, men i virkeligheden er den bare et udtryk for elitens interesser. Ved hjælp af denne italesættelse gav Podemos også en ny mening til folket. Fra at være det folk, der er defineret i forfatningen, bliver folket sat i opposition til forfatningen, som nu beskytter *la casta* imod folket. Konklusionen er, at forfatningen står i vejen for folket, og at man må vælge mellem på den ene side folkets vilje og interesse og på den anden side forfatningen. Det folk, der italesættes her, er associeret med et nyt Spanien, således at skillelinjen mellem folk og elite falder sammen med en skillelinje mellem nyt og gammelt (eller fremtid og fortid). Her bliver *Podemos*, som bogstaveligt betyder ”vi kan,” associeret med ”folket kan” og vel og mærke uden at

blive behandlet som et barn af eliten. Folk/elite og nyt/gammelt smelter sammen med demokrati/oligarki, og forkastelsen af forfatningen kommer til at stå som udtryk for et sandt demokrati, hvor folk(et) selv bestemmer.

Denne italesættelse af forfatningen og af folket er populistisk, idet den sætter spørgsmålstegn ved de liberal-demokratiske institutioners legitimitet. Dette var en af hovedingredienserne i PSOE's og PP's (de konservatives) italesættelse af Podemos som populist, altså at de var en trussel mod forfatningen og dermed mod den gældende orden. Det skal dog understreges, at Podemos appellerede til politiske principper, der også findes i forfatningen, først og fremmest frihed, lighed, retfærdighed og solidaritet.

Siden starten af 2015 er der sket et gradvist skifte i Podemos' italesættelse af forfatningen. Dette faldt sammen med en generel ændring af den måde, hvorpå Podemos gik fra at italesætte institutionerne som indbegrebet af en uretfærdig social orden til at italesætte institutionerne som neutrale. Dermed har Podemos skiftet fokus til hvordan eliten misbruger institutionerne. (5) De italesætter nu forfatningens værdier og senest også forfatningens ord imod højrefløjen i form af det konservative PP og det ekstreme, højre-nationalistiske Vox. Det gælder særligt på områder som kvinders rettigheder, sociale rettigheder og ytringsfrihed.

I dag tegner Podemos et billede af højrefløjen som en trussel mod forfatningen og det demokrati, man trods alt har opnået. Podemos er blevet systemets vogter. Under valgkampen op til lokalvalgene i 2019 rejste Pablo Iglesias således rundt til vælgermøder med en lille kopi af forfatningen, læste op af den og forklarede, hvordan højrefløjen underminerede forfatningen. Senere, i januar 2020, da den nye koalitionsregering mellem PSOE og Podemos blev sværget ind, sværgede Pablo Iglesias på forfatningen og på at holde forfatningen i hævd, - i øvrigt foran kongen. Det var helt på linje med, hvordan det normalt gøres, men det afspejler meget godt, hvordan Podemos gik fra at kæmpe imod forfatningen til at kæmpe for den.

Forholdet til PSOE: fra fjender til venner

Podemos' forhold til PSOE ligger meget godt i forlængelse af deres forhold til forfatningen og institutionerne. PSOE går fra at være fjender til at være politiske modstandere og til i dag at være koalitions partnere.

En vigtig del af det store billede her er Podemos' forhold til velfærdsstaten og det, som man også kunne kalde socialdemokratismen. Velfærdsstaten blev ofte, og særligt af centrum-venstre, set som en del af det moderne Spanien og dermed som en del af 1978-regimet. For Podemos var det i starten en udfordring på grund af deres antagonistiske forhold til 1978-regimet og dets institutioner. Over tid har Podemos placeret sig som velfærdsstatens vogter. Der er særligt sket et skifte fra et fokus på 1978-regimet (hvilket vil sige snart sagt alle institutioner i det spanske samfund) til et fokus på elitens

forræderi overfor nøgleinstitutioner, herunder forfatningen (som vi så i den foregående sektion) og velfærdsstaten (og her særligt sundhed og undervisning). I dette billede går PSOE fra at være en del af *la casta* til at være en aktør som (specielt efter finanskrisen i 2008) har ladt velfærdsstaten og dermed folket i stikken. Det vil sige en aktør, som ikke har levet op til, hvad man rettelig kunne forvente af dem. Det skal tilføjes, at der er en vigtig del af PSOE – personificeret af den tidligere ministerpræsident Felipe Gonzalez – der hader Podemos. Denne del af PSOE har også været skeptisk – for at sige det mildt – overfor PSOE's nuværende leder, den nuværende ministerpræsident Pedro Sánchez, som gik uden om den traditionelle struktur i PSOE, da han blev leder af partiet. Dette syn på Podemos bliver også reflekteret i visse medier, eksempelvis *El País*.

En anden vigtig del af det store billede er, at Podemos som et forsøg på at skabe et nyt flertal ved at italesætte folket imod eliten placerede PSOE som en del af eliten. Til trods for deres *relative* succes med dette i 2014 og 2015, mislykkedes det. Podemos måtte derfor vælge mellem fortsat at stille sig i opposition til de andre partier på venstrefløjen eller indgå i en eller anden form for samarbejde med dem. De valgte det sidste, om end kun gradvist, og det skete på samme tid som et skifte fra skillelinjen folket/eliten til skillelinjen venstre/højre. I det lys var de naturlige samarbejdspartnere Izquierda Unida (IU) til venstre og PSOE til højre. Podemos og IU gik sammen i Unidos Podemos som senere gik i koalitionsregering med PSOE efter valget i december 2019. Skiftet sker gradvist men især efter valgene i december 2015 og juni 2016, hvor Podemos stadig prøvede at overgå PSOE i vælgertilslutning, om end resultatet blev en videreførelse af den konservative PP-regering.

I løbet af 2016 går PSOE således fra at være fjender til at være politiske modstandere. Forholdet til PSOE går fra at være antagonistisk til at være agonistisk. En antagonistisk fjende er nogen, man vil af med (dog ikke fysisk i dette tilfælde). Podemos ville af med PSOE og resten af eliten, der stod i vejen for folkets selvbestemmelse. Chantal Mouffe karakteriserer en agonistisk politisk modstander som nogen, hvor man accepterer en fælles institutionel ramme (forfatning, osv.) og kæmper om magten indenfor denne ramme. (6) Man kan således skelne agonisme fra antagonisme, fordi en antagonistisk fjende er en del af det system, som vi må af med, for at folket selv kan bestemme.

I 2019 opstod muligheden for en coalition med PSOE, selv om muligheden først blev taget efter det andet valg i december 2019 det år. Pludselig kunne PSOE og Podemos inden for få timer enes om at lave et fælles regeringsgrundlag, som blev forseglet med at kram mellem Sánchez og Iglesias. Siden er der ikke blevet krammet meget, og de to partier indgår nærmest i en søskenderivalisering mellem storebror PSOE og lillebror Podemos.

PSOE sidder reelt på magten i regeringen og kan for det meste ignorere Podemos; på den måde er der gået lidt SF i Podemos, som ofte virker som om, de ikke forstår at spille et institutionelt magtspil. Podemos spiller dog ofte rollen som intern opposition, og de bruger det som en måde at sætte agendaen på. De appellerer til folkestemningen og særligt PSOE's vælgere og får taget forslag op på øverste niveau – alt sammen til stor irritation for PSOE, som føler, at Podemos er en irriterende lillebror, der ikke overholder de skrevne og uskrevne spilleregler.

Forholdet til PSOE er altså gået fra antagonistisk fjende over agonistisk politiske modstander til koalitionspartner. Podemos er blevet en del af institutionerne men forsøger stadig at udfordre visse institutionelle normer. Om det er af lyst eller nød er sværere at sige.

Konklusion: populisme, institutioner og stil

Som afslutning vil jeg samle op på analysen og samtidig se lidt på Podemos' stil. Vi har set, hvordan Podemos' diskurs er blevet mere institutionel og mindre populistisk over tid. Deres diskurs har dog hele tiden været en blanding af populisme og institutionalisme i Laclaus termer, og det har afspejlet sig i, hvordan partiet har forholdt sig til forfatningen og til PSOE. Udviklingen i partiets diskurs er sikkert en kombination af strategiske valg og indflydelsen fra de strukturer, der omgiver det.(7)

Jeg vil dog gerne understrege, at analysen her ikke skal forstås som om Podemos i starten var en rendyrket form for populisme, som Laclau ville definere populisme. Her kan man eksempelvis tænke på den måde initiativtagerne til partiet, og særligt Pablo Iglesias, brugte radio og fjernsyn før de startede partiet og i partiets spæde start. De skabte dels deres egne programmer, som de distribuerede uden om de sædvanlige medier og i opposition til disse. Men specielt Pablo Iglesias tog også rundt på alskens talkshows på radio og fjernsyn på både smalle og brede stationer. Selv om han dér spillede rollen som outsider, viser det alligevel, hvordan Podemos helt fra starten ikke var bange for at engagere sig steder, som var en del af det regime Podemos talte imod, og som de hævdede ikke repræsenterede folkets stemme.

Den mere teoretiske pointe er her, at vi altid har at gøre med en blanding af det populistiske og det institutionelle, når vi taler om populistiske bevægelser, og det hvad enten de er i regering eller ej. Det er også denne blanding, der forklarer Podemos' tvetydighed i forhold til regeringsdeltagelsen og i forhold til det catalonske spørgsmål, som jeg startede med.

Slutteligt vil jeg bruge Podemos' stil som indikator på udviklingen i Podemos mere generelt i forhold til det populistiske og det institutionelle. Pierre Ostiguy har foreslået, at populisme involverer en skillelinje mellem "det lave" og "det høje," eller vi kunne også sige det grove og det fine, hvor det

lave/grove associeres med pøblen og det primitive. (8) Benjamin Moffitt har foreslået, at populisme består af en performance af en stil. Her kan stil være forskellige ting, for eksempel en måde at tale på, eller en måde at gå klædt, og idéen er at stil ikke har noget at gøre med indholdet af partiets politik, men med præsentationen af lederen og partiet. (9) Vi kan således se populisme som en performance af en bestemt stil – en stil der er associeret med lav/grov og med folket forstået som den jævne mand. Vi kan se denne stil som en måde at italesætte folket og forbindelsen mellem folket og en politisk leder eller en politisk bevægelse.

Således også Podemos, og her fokuserer jeg for en nemheds skyld kun på Iglesias. Fra starten var Iglesias ham med hestehalen, hvilket ikke var pænt ment og stod i kontrast til det hidtidige image for en politiker og for eliten i det hele taget. Sammen med hans tøj – cowboybukser og T-shirts og skjorter, der altid virkede for store – og hans direkte måde at tale på, fik det Iglesias til at fremstå som en af folket, således at folket kunne tale gennem ham. Kontrasten i stil fik ham til at fremstå, som en folk kunne spejle sig i og identificere sig med. De andre partier – særligt PSOE under Sánchez – tilpassede sig hurtigt og smed slipset, omend det er kommet på mode igen efter at Sánchez er blevet premierminister. Iglesias har også tilpasset sig og har tilføjet en blazer til uniformen.

Min konklusion er således, at selv om Podemos har påvirket spansk politik i positiv retning på både stil og indhold, har de også tilpasset sig til en mere traditionel politikform. Om glasset dermed er halvt fuldt eller halvt tomt, skal det være op til læseren at bedømme.

Noter

¹ “El Vicepresidente Iglesias Denuncia Que ‘No Hay Plena Normalidad Política y Democrática En España,’” Cadenaser.com, 9. februar 2021, https://cadenaser.com/ser/2021/02/09/politica/1612861376_689267.html, min oversættelse.

² Her går jeg ikke ind i detaljerne af Podemos’ historie. For mere om dette, se Carsten Jensen, “Podemos og venstrepopulismen i dag. Interview med Lasse Thomassen,” *Kritisk Debat*, 23. april 2019; Carsten Jensen, “Et gramsciansk parti i en postgramsciansk verden? Om inspirationen bag Podemos,” i *Antonio Gramscis Aktualitet*, ed. Carsten Jensen and Gert Sørensen (Copenhagen: Books on Demand, 2020), 209–35; Óscar García Agustín, “Podemos som postkrise-parti: Mellem populisme Og radikalisme,” *Arbejderhistorie*, no. 1 (2015): 34–57.

³ Íñigo Errejón og Chantal Mouffe, *Podemos: In the Name of the People* (London: Lawrence & Wishart, 2016).

⁴ Ernesto Laclau, *On Populist Reason* (London: Verso, 2005).

⁵ Javier Franzé, “The Podemos Discourse: A Journey from Antagonism to Agonism,” i *Podemos and the New Political Cycle* (London: Palgrave, 2018), 49–74 giver en god indføring i dette skifte i Podemos’ diskurs.

⁶ Chantal Mouffe, *For a Left Populism* (London: Verso, 2018).

⁷ For mere om dette og om normaliseringen af Podemos, se Samuele Mazzolini and Arthur Borriello, "The Normalization of Left Populism? The Paradigmatic Case of Podemos," *Journal of Political Ideologies*, 2021, <https://doi.org/10.1080/23745118.2020.1868849>.

⁸ Pierre Ostiguy, "Populism: A Socio-Cultural Approach," i *The Oxford Handbook of Populism*, ed. Cristóbal Rovira Kaltwasser et al. (Oxford: Oxford University Press, 2017), 73–97.

⁹ Benjamin Moffitt, *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation* (Stanford: Stanford University Press, 2016).

5

Populismen hos Antonio Gramsci

Af Gert Sørensen, medl af Kritiskdebats redaktion

En besværlig terminologi.

På spørgsmålet om Antonio Gramsci har beskæftiget sig med en særlig venstrepopulisme, er det korte svar, at det har han ikke. Mindre kan dog også gøre det. Problemstillingen har naturligvis sin årsag i, at populismen i almindelighed har været et fast omdrejningspunkt i de seneste mange års politiske og teoretiske debat. Det er ikke fordi ordet populisme glimrer ved sin klarhed. Det er alle vist enige om. I denne henseende svæver det et eller andet sted mellem et videnskabeligt begreb, en journalistisk jargon og et egentlig skældsord. Nærmere bliver det ikke af, at fænomenet har en længere historie end først antaget. Italienske forskere på området som Marco Revelli skelner mellem en første version med rødder tilbage i det 19. århundrede og dagens version 2.0. I den første fase handlede det mestendels om 'de udelukkede', der, fordi de ikke følte at være repræsenteret, ville have indflydelse, flere rettigheder og en større andel af den samfundsskabte rigdom. Det handlede om at radikalisere den demokratiske og retsstatslige dimension, som Oplysningstiden og Den Franske Revolution havde banet vejen for, men som det liberale og liberalistiske borgerlige samfund havde monopoliseret op igennem det 19. århundrede. I den sene fase har det derimod drejet sig om at ekskludere og udelukke grupper, typisk af indvandrere, hvad der har sat demokratiet og retsstaten på prøve.

Der kan være gode grunde til at fastholde det lidt længere perspektiv for i forhold til Gramsci (1891-1937) at opspore disse udsving i de populistiske bevægelser. Ordene populisme, populist med glidninger til popularitet, populær og pop henter rent semantisk sin grundbetydning fra det latinske ord *populus*, der får sin egen sproghistorie via neolatinske låneord som *popolo*, *peuple*, *pueblo* og *people*. På dansk har vi også ordet pøbel, der har en negativ drejning; men ellers er det ordene folk og folkelig, der er hentet via det

tyske *Volk* og *völkisch*, dog med et ikke helt identisk indhold. Det har bidraget til visse tvetydigheder med en latinsk-romersk tradition for borgerret over for en germansk og nordeuropæisk sædvaneret omkring egen kultur og etnicitet. Men det kan være nyttigt at inddrage endnu et ord, der er udledt af disse ordstammer, nemlig det mere neutralt ladede befolkning (lat. *populatio*), der henviser til en større gruppe mennesker, der territorielt er afgrænset i forhold til andre tilsvarende befolkningsgrupper. Til forskel fra betegnelsen befolkning (eller population, som også bruges på dansk), er ordet folk anderledes ideologisk ladet. Det dukker da også op som en kraftig markør i de historiske processer fra og med det 18. århundredes reformkultur. Datidens filosoffer og intellektuelle var imidlertid i første omgang optaget af at reformere det enevældige styre indefra, og havde store forventninger til, at det også ville ske, fordi, mente man, det var 'fornuftigt' at gøre.

Forventningerne til, at deres argumenter for retsstatens principper af sig selv ville overbevise monarkerne blev ikke indfriet, hvad der bidrog til at udløse bruddet under Den Franske Revolution. Allerede Rousseau opererede imidlertid med et folk, der angiveligt er blevet korrumpet af civilisationen, konkret af en absolutistisk styreform, der berøvede det store flertal for i stedet at samle al indflydelse og rigdom i hænderne på de øverste stænder (kirke, adel og kongehus). Der lå allerede heri en mistillid til, at absolutismen ville reformere sig selv indefra, men der kunne også spores en forventning til, at det alene kunne ske, hvis befolkningen som de undersætter, de var, forvandlede sig til en politisk aktør på den store historiske scene, hvor det ikke længere gjaldt om at forbedre vilkårene inden for den eksisterende styreform men om at udstikke præmisserne for en helt ny og ikke tidligere afprøvet styreform.

Den lange Franske Revolution fra 1789 og frem til Napoleon Bonapartes nederlag i 1815 var at betragte som ét stort politisk og socialt eksperimentarium for en moderne statsdannelse. Med den principielle overførelse af suveræniteten fra en guddommeligt defineret monark til et forfatningsdefineret folk blev der skabt en kamplads både for en radikaliseret af den demokratiske tendens og for en indsnævning eller en tilbageholdelse af løfterne om lighed og frihed. Det er i kølvandet på afviklingen af det gamle regime (*l'ancien régime*), at Gramsci gjorde sig sine overvejelser om 'folket' og 'det folkelige'. Det var næppe tilfældigt, at det skete i forbindelse med en gentænkning af den italienske statsdannelse i midten af det 19. århundrede, der til sammenligning var meget langt fra det franske fortilfælde, og som blev gennemført på et smalt demokratisk grundlag og derfor efterlod store befolkningsgrupper uden stemmeret og uden repræsentation.

Med folkets entré på den store historiske scene voksede interessen blandt de intellektuelle for folkets rolle. Disse bvægelser, der rettede opmærksomheden 'mod folket' er da også et af de bredere spor, som Gramsci følger i sine *Fængselsoptegnelser*, og som han ser slå igennem eksempelvis i Rusland, i litteraturen og hos de såkaldte 'folkevenner' (narodnikerne). Tolstoj og Dostojevskij dukker op flere gange, fordi de i deres inddragelse af de folkelige klasser ikke ser på disse igennem Kirkens paternalistiske omsorg for 'de ydmyge og krænkede'. Tværtimod bryder de med Kirkens bestræbelse på at

fastholde disse i deres status som underordnede klasser for i stedet at beskrive ydmygelsen og krænkelsen som et resultat af samfundsmæssige processer, der kan forandres. Det er i dette regi, at vi hos Gramsci finder brugen af ordene 'populist' og 'populisme' som en særlig historisk og politisk-kulturel udmøntning af temaerne 'folkelig' og 'folket'.

Det er indlysende, at Marx og Engels som både videnskabsmænd og politikere, der var blandt initiativtagerne til Første Internationale og for Engels' vedkommende også Anden Internationale, har en fremtrædende plads i den generelle bevægelse 'mod folket'. Der er dog den forskel, at de lægger en kritisk distance til det brede og ubestemte begreb om 'folket', der gerne refererer til det agrare bondesamfund. De lancerer i stedet et specifikt begreb om klasser, der hører til i et entydigt kapitalistisk industrisamfund. Udskiftningen får den konsekvens, at man i den marxistiske tradition opererer med en særlig tilregnet klassebevidsthed, der tildeler arbejderklassen en særlig autonom rolle som historisk aktør i klassekampen mellem kapital og arbejdskraft. Det er ikke fordi klassebegrebet er fraværende hos Gramsci. Det har imidlertid ikke samme entydige status, da det ofte suppleres med gloser som samfundsgruppe, arbejdende klasser eller underordnede grupper over for borgerlige klasser eller herskende klasse.

Det nationale-folkelige.

Marx' uomgængelighed, også for Gramsci, ligger netop i, at 'den tredje stand', der tegnede det franske 1789, med industrialismen udskilte 'en fjerde stand', så at sige, der manifesterede sig i de store arbejderbevægelser i sidste halvdel af det 19. århundrede med deres organisationer og teorier. Til forskel fra Marx skipper Gramsci da heller ikke begreberne 'folk' og 'folkelig'. Han gentænker dem i forhold til en italiensk virkelighed, der var meget langt fra Marx' industrialiserede England, og som *second comer* først hen mod 1890'erne kunne fremvise en industriel udvikling i større målestok i Norditalien. Det skal dog ikke forstås sådan, at begreberne 'folk' og 'folkelig' vedbliver med at have en status i Gramscis praxisfilosofi, alene fordi Italien skulle være bagud i moderniseringsprocessen. Det sker også i relation til, at Italien fulgte en anden vej ind i den moderne verden, som Gramsci kalder den. Det kan forklare, at det for ham bliver mindre perspektivrigt at reducere det 'folk', der er mobiliseret af det 18. århundredes tanker om reformer og forfatninger til de specifikke klasser, som et historisk kontingent industrisamfund udvikler.

Det er på den baggrund, at Gramsci fremfører sit begreb om det nationale-folkelige (it. *nazionale-popolare*) med samme vægt på begge ordene. Det er også på den baggrund, at han for at markere forskellen, omend sporadisk, diskuterer begreberne 'populisme' og 'populist', som han lægger afstand til uden dog helt at afvise fænomenerne bag. Lad os se nærmere på det, fordi det giver et godt eksempel på Gramscis måde at føre en slags kulturel og etisk-politisk guerillakrig internt i de foreliggende fænomener og begrebsdannelser. I en passus i *Optegnelserne* tager Gramsci eksplicit spørgsmålet om populisme-tendenser op, her i relation til nyere fransk litteratur. Konklusionen er klar, når han her ser 'tilnærmelsen til folket' som et forsøg fra de borgerlige-liberale eliters side på ikke "at miste hegemoniet over de folkeli-

ge klasser” ved at indoptage “en del af den proletariske ideologi”. Fremfor at se negativt på dette forsøg åbner det også en breche i det dominerende hegemoni, hvorfor fænomenet af Gramsci også anskues som en overgangsfase, hvori der også kan spores en “indirekte folkelig dannelsesproces” eller en læringsproces, der gør, at de politiske og kulturelle tendenser, der i udgangspunktet har det formål at sikre et borgerligt-liberalt hegemoni, kan vise sig på lidt længere sigt at virkeliggøre det stik modsatte (1).

Fremgangsmåden træder igen frem i en tæt lille tekst om den store litteraturhistoriker og politiker Giuseppe De Sanctis, der blandt andet gjorde det som undervisningsminister i en af de første regeringer efter Italiens samling som nationalstat og hørte til parlamentets venstreside. Også De Sanctis gøres til eksponent for populismen og den populistiske bevægelse ‘mod folket’ netop på et tidspunkt, hvor de store arbejdermasser voksede frem med industrialismens første bølge. Gramsci mente hos De Sanctis at kunne spore opkomsten af en kulturopfattelse, der krævede “en ny holdning til de folkelige klasser, et nyt begreb for, hvad der er ‘nationalt’, og som er forskelligt fra Det Historiske Højre” (med reference til den magtelite omkring kongehuset i kongeriget Sardinien-Piemonte, der var den udfarende kraft i selve Samlingen). De Sanctis lagde op til et mere omfattende og mindre ekskluderende begreb om ‘det nationale’, som i mindre grad byggede på repression og undertrykkelse (2). Man kan sige, at Gramsci hos De Sanctis mener at kunne identificere en radikalisering af det smalle demokrati, som Det Historiske Højre havde indført som en konkret udmøntning af deres overherredømme.

Selv om populisme-fænomenet her i Gramscis optik åbner en politisk og kulturel hegemonikrise, vælger Gramsci begrebet fra for i stedet at fokusere på ‘det nationale-folkelige’. Dermed henviser han ikke til en homogen enhed i nationalromantisk og senere i fascistisk forstand. Med sin historiske viden og med en stærk teoretisk ballast i marxismen og i den variant, som den italienske marxistiske tænker Antonio Labriola tegnede, vidste Gramsci godt, at der ikke fandtes et folk i ental. ‘Det nationale-folkelige’ udgør derimod et politisk-kulturelt handlingsfelt, der er heterogent og konfliktfyldt, og hvori ‘de marginaliserede og underrepræsenterede’ med arbejderklassen i en fremskudt position (og aldrig alene) organiserer sig og udvikler deres teorier og viljer til at ‘blive stat’ og fremme nye relationer mellem et territorium, en befolkning, en økonomi og en styreform.

For Gramsci er arbejderklassen derfor aldrig slet og ret autonom. Det var ellers et af anklagepunkterne mod ham fra de såkaldte arbejderisters side, da arbejderismen (it. *l'operaismo*) nåede sit højeste udtryk i 1970'ernes Italien med navne som Alberto Asor Rosa, Mario Tronti og Antonio Negri. I et af de absolutte hovedværker fra dengang, Trontis *Operai e capitale* fra 1966 hedder det eksplicit, at “*arbejderklassen nægter politisk at gøre sig til folket*” (3). Selv i hans mest venstresocialistiske eller rådskommunistiske periode under fabriksrådsbevægelsen i Torino i 1919-20 sigtede Gramsci mod en alliance mellem den norditalienske arbejder og den syditalienske bonde. I de senere *Fængselsoptegnelser* gik han videre i det spor og anskuede samfundsformationen som en ‘historisk blok’, der i henseende til forholdet mel-

lem et territorium, en befolkning, en økonomi og en styreform forvaltede nogle bestemte prioriteringer. Det lå i dette begreb både en vision om en anderledes indretning men også en mere realpolitisk erfaring med ikke bare den fascistiske men også med den sovjetiske magtblok.

Venstrepopulisme-højrepopulisme.

Det er denne sammensatte karakteristisk af 'det nationale-folkelige', der tillader Gramsci at se nogle positive træk i de former for populismen, han kender til fra politikens og litteraturens verden. Et afsæt i de dele af teori-historien, som han repræsenterer, forekommer frugtbart for den videre diskussion af venstrepopulismen.

Der er imidlertid et aspekt mere, der er nødvendigt for indkredsningen af indholdsperspektivet i en mulig venstrepopulisme. Ligesom man hos Gramsci ikke finder en glose som venstrepopulisme, finder man heller ikke en glose som højrepopulisme, som i dag givet er den mest anvendte, når 'populisme' tages op. På den baggrund kan der være god grund til at se på, hvad Gramsci har fat i af fænomener, der i dag ville blive rubriceret under højrepopulisme, og hvad det under givne omstændigheder kan føre over i af autoritære styreformer. Det giver også et bedre udgangspunkt for at vurdere forskellen til en eventuel populisme på den modsatte fløj. Umiddelbart falder tankerne tilbage til Marx' analyser af klassekampene i Frankrig, hvori han introducerer begrebet bonapartisme om Napoleon III og dennes appel til den parisiske pøbel. Dette spor følges op af Gramsci, der analyserer tilsvarende fænomener under betegnelsen cæsarisme og med fascismen og dyrkelsen af Mussolini som et nyt stof.

Et af de eksempler, som Gramsci henviser til – i øvrigt også hentet fra fransk historie –, refererer til general Boulangers bevægelse. Georges Boulanger bankede i sin tid en antiparlamentarisk stemning op blandt de mange, der ønskede revanche og monarkiets genindførelse i årene umiddelbart efter det franske krigsnederlag til Tyskland i årene 1870-71. Generalen blev dog tvunget til at gå i eksil, hvorefter bevægelsen ebbede ud. I denne forbindelse opererer Gramsci med en analyse af fænomenet i fem punkter. Modellen har imidlertid en videre anvendelsesmulighed. Den kan også bruges på fascismen, om hvilken man kan sige, at det ikke på forhånd var givet, at fascismen som den bevægelse, den oprindelig var, også havde styrke nok til at blive et regime. Tilsvarende gælder modellen de populistiske fænomener i dag. De har det med hurtigt at dukke op for så at mutere og til sidst at miste deres oprindelige form, når de er kommet til magten med de beføjelser, som kontrollen med statsapparaterne giver, hvis de da ikke helt forsvinder, inden de når så langt. I Putins Rusland og Orbáns Ungarn har vi eksempler på en populisme, der har fulgt linjen ud og opbygget et egentligt autoritært styre.

De fem punkter lyder: For det første skal man se på den sociale sammensætning af de grupper, der slutter op om en bevægelse; for det andet må man se på, hvilke funktioner disse grupper har i samfundets generelle sammensætning, som de nu har bragt ud af en oprindelig ligevægt og ind i en forandringsproces; for det tredje må man se på den politiske og sociale betydning af de krav og behov, som bevægelsens ledere fremfører og giver udtryk for,

og som der også er bred opbakning til; for det fjerde må man undersøge, hvorvidt midlerne er i overensstemmelse med de opstillede mål; og for det femte vil man først i denne fase af analysen kunne fremsætte den formodning på et politisk og ikke et moralistisk grundlag, "at en sådan bevægelse nødvendigvis vil miste sin oprindelige karakter og komme til at tjene ganske andre mål end dem, som tilhængerne ser frem til" (4).

Gramsci advarer imod i en analyse af en bevægelse at begynde med det sidste punkt, resultatet, og på forhånd afskrive en bevægelse og dermed forskertse mulighederne for at forstå den fulde dynamik og de oprindelige motiver bag den folkelige opbakning. Eller anderledes udtrykt, så lægger han op til at tage den utilfredshed og de bekymringer alvorligt, som højrepopulismen mobiliserer og kapitaliserer politisk. Det gælder også de retoriske hovedfigurer, der gerne forbindes med den: os indenfor vs dem udenfor, det rene, uplettede folk vs en korrumperet elite eller kaste, og lign. Forskere, der arbejder med populismen opfatter ikke populismen i sig selv som en stærk ideologi à la liberalismen, nyliberalismen, fascismen og socialismen, men som en svag eller en tynd ideologi, der er bedst til at piske stemninger op. Men man er ofte vidne til, at populisterne har svært ved at regere og derfor må ty til stærkere midler, hvis de når også at rykke ind i regeringskontorerne, inden bevægelsen strander. Men i den udstrækning populistere som det italienske *Legas* højreradikale Matteo Salvini ikke lægger klar afstand til nogle af de overlevede nyfascistiske miljøer som *Casa Pound*, er der her et potentiale til en mutering i den retning. Det har man dog ikke set endnu i større målestok. Tværtimod har *Lega* og et andet populistisk fænomen som den såkaldte Femstjernebevægelse (*Movimento 5 Stelle*) vist klare tegn på at søge ind mod den mere moderate midte. I USA kan man derimod iagttage, at trumpismen til fulde demonstrerer de forskellige faser og med stormen på Kongressen i Washington har leveret et kvalitativt spring i retning af et statskup, der for nærværende blev stoppet midt i springet.

Historiske erfaringer med venstrepopulisme.

En analyse af venstrepopulismen kan givet med fordel følge et lignende skema, der da også vil kunne fremvise nogle markante forskelle, når det gælder vurderingen af de opstillede mål og midler. Det kunne igen være en anledning til kort at vende tilbage til arbejderbevægelsen i den første fase af dens lange historie, fordi populismen ikke så meget som ord men mere som praksis var en integreret del af denne historie. Man kan hævde, at klassekampen har sine egne indbyggede dikotomier, der umiddelbart appellerer til slogans om 'os og dem', om de økonomiske og politiske elites svigt og tendens til at bruge det rå herredømme for at hævde ejendomsretten over for den sociale opposition. Det er eksempelvis næppe den marxske analyse af den kapitalistiske produktionsmådes anonyme processer, der gør sig i gaderne og på pladserne, hvor masserne møder op og tilslutter sig en ofte forsimplende retoriks ideologiske konstruktioner om 'klassefjenden' og 'proletariatets diktatur'.

Det er næppe tilfældigt, at i den samme periode, hvor arbejderbevægelsen mobiliserede og fremviste eksempler på nye aktionsformer som general-

strejker, lokale arbejdsnedlæggelser og gadedemonstrationer, kommer der advarsler om, hvad der sker, når store masser samles. I den forbindelse lagde den parisiske Kommunardopstand i 1870-71 op til nye standarder for den sociale konfrontation. I Gustave Le Bons *Psychologie des foules* (1895) får man en af de første udgivelser om massepsykologi, der mener at kunne spore en generel tendens mod den laveste fællesnævner, når mennesker samles i store mængder og bliver revet med af stemningen, som en taler kan piske op.

I bogens indledende kapitel skriver Le Bon uden omsvøb: "Alene ved at tilhøre en masse træder mennesket adskillige trin ned ad civilisationens trappe. Isoleret var det måske et lærd individ; blandt masserne er det et instinkt, og følgelig en barbar. Det har de primitive væseners spontanitet, voldsomhed, vildskab samt entusiasme og heroisme". Det er i denne sammenhæng bemærkelsesværdigt, om end ikke overraskende, at Mussolini viste Le Bons massepsykologiske overvejelser stor interesse. Fascismen forstod da også at iscenesætte oceaniske møder og gøre vold og almindelig afstumpethed til statens øverste rationale med de katastrofale følger, det fik. Emnet berører imidlertid det forhold, at vold og spontaneitet også var et tilbagevendende tema i arbejderbevægelsens historie. Det får dog en modvægt i den betydning, som spørgsmålene om målene og midlerne, dvs. om de intellektuelles rolle som organisatorer og idéudviklere får - også for at undgå, at den spontane opposition løb ud i sandet under konfrontationerne på gadeplan med statsapparatets repressive vold.

Det var overhovedet et gennemgående træk ved arbejderbevægelsen, at denne spontanitet blev ledsaget af en både organisatorisk og teoretisk udredning; det satte sig spor allerede i de interne konflikter i de tidligste fagforeninger og partier om, hvorvidt det var socialisterne eller anarkisterne, der skulle have overtaget. De første kom sejrrigt ud af denne konfrontation. Der var dog fortsat spor af de sidste, hvad man så i den særlige syndikalistiske strømning. Som et ikke uvæsentligt sammenfald i denne diskussion om den oprindelige vold i de store bevægelser bemærker man, at Mussolini, der i sine yngre dage var medlem af Det Italienske Socialistparti og netop fulgte den syndikalistiske fløj, var den, der om nogen fik kanaliseret erfaringen med 'den direkte aktion' over i den fascistiske bevægelse og med ganske andre visioner.

For Gramsci gjaldt det derfor også om at give denne spontanitet, der findes i masserne, en 'bevidst retning'. Organisationens opbygning, teoriernes analytiske og etisk-politiske indhold og strategiernes målsætninger blev i samme grad afgørende for en bevægelses konkrete retning. Netop i mellemkrigsperioden blev det presserende at rejse dette spørgsmål om en 'bevidst retning', efterhånden som de totalitære regimer tog over med fascismen i Vest og stalinismen i Øst. Ganske vist bakkede Gramsci selv op om Den Russiske Revolution som leder i første halvdel af 1920'erne i det nystiftede Italienske Kommunistparti, men det ændrede sig med *Fængselsoptegnelsernes* opgør med den marxistisk-leninistiske udlægning af arven fra Marx og den historiske arbejderbevægelse. Der lå snarere hos ham nogle konturer af et radikaliseret demokrati.

Det europæiske-folkelige.

Der er givet en række historiske erfaringer at trække på for en opdateret venstrepopulisme og ditto centrumvenstre kultur. I det omfattende materiale finder man også en målestok for afstanden til højrepopulismen eller et fingerpeg, om hvor der kunne sættes ind, og hvor faldgruberne er. I dens nuværende former har højrepopulismen haft svært ved at omsætte de spontane folkestemninger til bæredygtig regeringsførelse. Salvini sad kun et år som indenrigsminister i en regering under Giuseppe Conte fra 2018 til 2019. Trump blev ikke genvalgt og står tilbage med et ramponeret republikansk parti. Det er også svært at få øje på en selvstændig teoriudvikling. Ofte har man været nødt til at alliere sig med en kristen højrefløj med det resultat, at det 'folk', hvis interesser man mener at pleje i virkeligheden er blevet ladt i stikken. Stillet på spidsen: De, der har stemt på Trump, har næppe haft så megen social og økonomisk fremgang, at de ville have råd til at være medlemmer af hans golfklubber eller bo på hans dyre hoteller.

Et distinktivt træk ved venstrepopulismen må derfor være at finde i dens evne til at indfange spontaneiteten og desorienteringen, der har mærket store dele af en befolkning de seneste mange årtier, og give den en konsensusdrevet retning, en institutionel løsning, et politisk-kulturelt løft, der er åben omkring de midler, dvs. de vidensformer og dispositioner, det kræver. Det forudsætter igen en særlig empati, en særlig indføling med, hvad der foregår i en befolkning, for på basis af denne indføling at opgradere den til en dybere forståelse og indsigt. Gramsci opererer her med en nødvendig cirkulær bevægelse af følelsesmæssig og kognitiv art mellem at *sentire* og at *capire* (5) eller mellem intuition og rationalisering. Det rejser i Gramscis optik det grundlæggende spørgsmål: "Kan den moderne teori være i opposition til massernes 'spontane' følelser". Svaret er givet: "Det kan den ikke" (6).

Det er da også på dette punkt, at der melder sig et skel mellem højrepopulisme og venstrepopulisme, eftersom repræsentanterne for den første gør en dyd ud af at skrotte eksperterne og den intellektuelle elite, der på forhånd menes at have svigtet til fordel for egne kasteinteresser. I stedet appellerer man direkte til spontaneiteten, som den udtrykker sig i de hurtige meninger på de sociale medier eller ved de store folkemøder, de såkaldte *rallies*, som Trump har gjort os bekendt med. I disse fora er det ofte de afkortede ræsonnementer, for ikke at sige fordomme og diverse udokumenterede konspirationsteorier, der får lov til at florere. Den tidligere amerikanske præsident Johnson udtrykte det ganske kynisk, når han talte om *the lowest white man*, den glemte og oversete hvide arbejder. Kunne man som politiker overbevise denne om, at den pågældende var tifold mere værd end selv den højst uddannede sorte, ville man have denne vælger i sin hule hånd.

Strategien lykkedes over al forventning for Trump, der nok er noget af det nærmeste man kommer på tidligere tiders karikaturtegninger af den skrupelløse kapitalist, der i dag har overtaget den nyliberalistiske dagsorden med skattelettelser til de rige og dereguleringer af markedøkonomien. Det er den selvsamme dagsorden, der har kastet mange af hans vælgere ud i arbejdsløshed og fattigdom. Ikke desto mindre fik han mange vælgere i 'rust-

bælterne' i de gamle industristater i USA. Det kan forekomme noget af et paradoks, der afmonterer, hvad der måtte være tilbage af forestillinger om en særlig politisk klassebevidsthed, der er afledt som årsag til virkning af en bestemt placering i produktionsapparatet.

Tidligere var det sådan, at de forskellige sociale klasser og samfundsgrupper var loyale over for deres partier. Det gav en vis stabilitet i det politiske system. Det er ikke længere tilfældet med opkomsten af nye produktionssektorer, teknologier og ejendomsformer. Tilslutningen til en bestemt bevægelse eller et bestemt parti bygger snarere på nogle bestemte etiske-politiske konstruktioner eller alliancer, ville Gramsci sige, eller på bredere værdi- eller hegemonikampe, der i deres indhold og målsætninger er mere sammensatte og får næring fra en bredere vifte af kilder. Blandt disse vil man i dag typisk finde de elektroniske medier og især de nye sociale medier, der har fået en hidtil uset betydning for meningsdannelsen og dermed også for den politiske opbakning. Det har nedtonet de traditionelle lærerum, der blev kendt med de gamle folkebevægelser og givet plads til nye og mere indflydelsesrige lærerum og med et andet politisk *output*, der også har sat det institutionaliserede skole- og universitetssystem under pres.

Gramscis grundfigur 'det nationale-folkelige' blev oprindeligt udtænkt i regi af en nationalstat og dens mangler. I dag kunne man måske med fordel opgradere det til 'det europæiske-folkelige' og følge op på den åbning ud mod verden, som dette løft implicerer. Som det nationalt definerede folk altid har været i flertal, gælder det også i en europæisk sammenhæng. Som på det nationale niveau gælder det også på det europæiske niveau om at opbygge institutioner og styrke de intellektuelle beredskaber, der kræves for at sikre de nødvendige balancer: social retfærdighed og bæredygtig brug af klodens ressourcer.

Over for dette perspektiv leverer højrepopulismen en bevægelse, der miskrediterer viden og erfaring til fordel for vage forestillinger om etnicitet og national suverænitet. Selve forestillingen om det uplettede folk afvikler i virkeligheden folkets egne erfaringer, ikke mindst med de blindgyder, som det også har været med til at føre samfundene ud i. Man må ikke glemme, at det 20. århundredes totalitære regimer faktisk leverede en social mobilitet af individer fra samfundets mellemste og lavere lag i et omfang, som det borgerlige liberale samfund ikke var i nærheden af. Det var Gramsci vidne til og det var baggrunden for hans kritik ikke bare af fascismen men også af stalinismen som eksempler på, at det 20. århundredes totalitære regimer ikke kan bortforklares med, at et uskyldigt folk blev vildført af de mere durkdrevne.

1. Gramsci, s. 820-21.
2. Gramsci, s. 2185-86 (da. udg., s. 434).
3. Tronti, s. 79.
4. Gramsci, s. 1596-97 (da. udg., s. 279).
5. Gramsci, s. 1505 (da. udg., s. 224).
6. Gramsci, s. 330 (da. udg., s. 21).

Anvendt litteratur.

Blow, Charles M., "The Lowest White Man". I *New York Times*, 11. jan. 2018.

Gramsci, Antonio, *Quaderni del carcere* (red. Valentino Gerratana), Torino: Einaudi, 1975; da. udg. *Fængselsoptegnelser* (red. og overs. Gert Sørensen), København: Museum Tusulanums Forlag, 1991.

Gramsci e il populismo (red. Guido Liguore), Milano: Unicopli, 2019

Revelli, Marco, *Populismo 2.0.*, Torino: Einaudi

Tronti, Mario, *Operai e capitale*, Torino: Einaudi, 1966.

6

En venstrepopulistisk strategi for tiden efter COVID-19.

Derfor skal et populistisk venstre samles om en grøn, demokratisk forandring.

Af Chantal Mouffe

Formålet med en grøn demokratisk forandring er at beskytte samfundet og dets materielle eksistensbetingelser på en måde, der styrker befolkningen.

For nylig har flere kritikere af venstrepopulismen annonceret dens sammenbrud. De har hævdet, at eftersom venstrepopulistiske partier ikke har været i stand til at nå deres mål, er det på tide at vende tilbage til den traditionelle klasseopfattelse af politik. Jeg vil gerne udfordre dette synspunkt og argumentere for, at en venstrepopulistisk strategi er mere relevant end nogensinde i den nuværende konjunktur. COVID-19 har forværret de eksisterende uligheder og forstærket neoliberalismens organiske krise. Der kommer ikke nogen tilbagevenden til *business as usual* efter pandemien.

Det kom der heller ikke efter den økonomiske krise i 2008. Men i de år var neoliberalismens hegemoni næsten uanfægtet, og i dag er den politiske kontekst anderledes. Krisen i 2008 viste grænserne for den finansielle kapitalisme, og den neoliberale globalisering betragtes ikke længere som vores skæbne. Efter flere års 'postpolitik', hvor der ikke var nogen grundlæggende forskel på højre- og venstrepolitik, oplever vi en 'tilbagevenden til det politiske'. I dag findes der radikale venstrebevægelser, der udfordrer centrum-venstrepartiernes socialliberalisme i flere lande og forskellige former for aktivisme blomstrer på mange områder. Fredage for fremtiden, ungdomsbevægelser til forsvar for klimaet og Black Lives Matter's anti-racistiske mobiliseringer har givet sådanne kampe international synlighed.

Konkurrerende strategier

Jeg tror, at vi i kølvandet på COVID-19 vil se en konfrontation mellem de forskellige strategier for, hvordan vi skal håndtere de økonomiske, sociale og økologiske kriser, som pandemien har medført. Neoliberale vil uden tvivl forsøge at bruge statsmagten til at bekræfte kapitalens privilegerede stilling. Denne 'statsneoliberalisme' kunne i visse lande støttes af autoritære foranstaltninger, der bekræfter Wolfgang Streecks tese om, at demokrati og kapitalisme er blevet uforenelige.

Neoliberal autoritarisme kan tage en digital form som i den 'Screen New Deal', som Naomi Klein så for sig (*Democracy Now*, maj 2020). Som den aktuelle debat om en passende teknologisk reaktion på sundhedskrisen vidner om, er der en stigende tendens til at overveje, om løsningen består i at skaffe *apps*, der skal kontrollere befolkningens sundhed. Coronaviruskrisen udgør en stor mulighed for at digitale giganter kan etablere sig som aktører i en gennemført it-baseret sundhedspolitik. Deres ambition, om at udvide deres kontrol til andre områder, kunne legitimeres ved aktivt at fremme de fashionable 'teknologiske løsninger', som Evgeny Morozov har analyseret. I bogen *To save everything, click here* advarer Morozov os mod farerne ved den ideologi om 'teknologiske løsninger', der støttes af Silicon Valley. En ideologi i følge hvilken alle problemer, selv politiske, har en teknologisk løsning. Han peger på, at løsningseksperter går ind for post-ideologiske tiltag og anvender teknologi for at undgå politik.

Troen på, at digitale platforme kunne danne grundlag for den politiske orden, harmonerer med påstande fra tredje vejs-politikere, der hævder, at politiske modsætninger er blevet overvundet, og at venstre og højre er blevet zombiebegreber. Ideologien om 'Den teknologiske løsning' er i realiteten en teknologisk version af den postpolitiske opfattelse, der blev dominerende i 1990'erne. Det letter accepten af postdemokratiske former for tekno-autoritært styre, som er immune over for demokratisk kontrol. En neoliberal version af tekno-autoritarisme er måske endnu ikke den tekno-elitære overvågningsstat, som nogle frygter, men den kunne være det første skridt i den retning.

Et andet svar kommer fra højrepopulistiske partier. De hævder at være folkets stemme og beskylder de neoliberale eliter for at være ansvarlige for krisen på grund af deres globaliseringspolitik og deres opgivelse af national suverænitet. For at genoprette denne suverænitet går de ind for en immuniseringspolitik, der ville beskytte en nations indbyggere? ved drastisk at begrænse demokratiet til visse kategorier og indføre meget strenge hindringer for indvandring. Deres anti-establishment iskurs og deres afvisning af de transnationale selskaber er blevet godt modtaget i flere miljøer og har givet genlyd i brede befolkningsgrupper. De kunne udgøre en modstandskraft mod den højteknologiske autoritarismes postpolitiske styre, men på bekost-

ning af at de indførte en nationalistisk form for autoritært styre af fremmedfjendsk og socialkonservativ karakter.

Selvbeskyttelse

For at imødegå disse to former for autoritære principper og for at få indflydelse på den retning, som vores samfund vil tage efter pandemien, har venstrefløjen brug for mere end gode politikker. Den bør også forstå, hvordan COVID-19 frembringer følelsesmæssige reaktioner, der kan udnyttes til at fremme antidemokratiske fremskridt.

Karl Polanyi giver os her værdifuld indsigt. I bogen *The Great Transformation*, hvor han analyserede de ødelæggende konsekvenser af det nittende århundredes liberalismes forsøg på at behandle jord, arbejdskraft og penge som varer, viste Polanyi, hvordan samfund, der var truet af de forskydninger, der var forårsaget af fremadskridende varegørelse (kommodificering), reagerede i 1930'erne med defensive og selvbeskyttende modbevægelser, der gentilpassede økonomien til sociale behov ved at genindleje markedet i sociale strukturer. Han anførte også, at modstanden mod de forstyrrelser, der var opstået som følge af varegørelsens fremskridt, ikke nødvendigvis ville tage demokratisk form. I 1930'erne førte de til Roosevelts New Deal, men også til fascisme eller stalinisme.

Polanyis idé om en modbevægelse har i de senere år fået stor troværdighed ved at forklare den globale vækst i nutidens sociale bevægelser, der modsætter sig neoliberalisme. Det aspekt af hans argument, som jeg gerne vil understrege, er den betydning, han tillægger det element af selvbeskyttelse, som han ser som den drivende kraft i modbevægelserne. Hans analyse viser, at, når samfund oplever alvorlige forstyrrelser, opstår der behov for beskyttelse af centrale krav, og den viser også, at folk sandsynligvis vil følge dem, som de mener bedst kan give denne beskyttelse.

Når jeg henviser til Polanyi, er det, fordi jeg tror, at vi i dag befinder os i en tilsvarende situation. En af konsekvenserne af pandemien er et øget behov for beskyttelse. Dette behov for beskyttelse forklarer, hvorfor mange mennesker i øjeblikket er villige til at acceptere digitale former for kontrol, som de hidtil har modsat sig. Det kan uden tvivl gavne højrepopulister, hvis de er i stand til at overbevise folk om, at beskyttelse kræver fremme af et suverænitets syn, der indebærer en eksklusiv nationalisme.

Kampe om suverænitet

I forhold til faren for autoritære løsninger på krisen er det bydende nødvendigt, at venstrefløjen tager fat på dette krav om beskyttelse. Desværre har vigtige dele af venstrefløjen overtaget det neoliberale postpolitiske verdenssyn, der postulerer afslutningen på den politiske konfliktmodel og opfatter skabelsen af en grænseløs verden, hvor alt kan bevæge sig frit og uhindret, som et moralsk fremskridt. Forsvaret af frihandel er en trosartikel for dem,

og de har tendens til at være mistænksomme over for de folkelige klassers ønsker om beskyttelse, der anskues som en afvisning af de kosmopolitiske værdier, de værner om.

Jeg hævder, at det vil være en alvorlig politisk fejltagelse, hvis venstrefløjen overgiver begreber som suverænitet og protektionisme til højrefløjen. Det ville forhindre udarbejdelsen af et politisk projekt, der kan forstærke de folkelige klassers krav. Derfor skal der hurtigt indledes en ideologisk kamp for at genvinde suverænitet og protektionisme, og at knytte dem sammen med de centrale værdier i den demokratiske tradition for at deaktivere deres mulige autoritære overtoner. Dette skal ikke ses som at 'lefle for højrepopulismen', som venstrepopulister undertiden beskyldes for. Betydningen af centrale politiske begreber bliver altid skabt gennem politiske kampe, og konfrontationer om deres betydning er en afgørende dimension i den hegemonske kamp.

Affekternes betydning

Den nuværende krise kræver en venstrepopulistisk strategi, der er i stand til at skabe en kollektiv folkelig kraft, der kan skabe et nyt hegemoni for at styrke og uddybe demokratiet. En venstrepopulistisk strategi anerkender, at politik er en partipolitisk aktivitet, hvor affekter (eller kollektive følelser, red.) spiller en vigtig rolle. Den tegner en politisk grænse mellem "os" og "dem", "folket" og "oligarkiet", og den er i stand til at mobilisere den affektive dimension, der er på spil i opbygningen af kollektive identifikationsformer. Det er noget, som de rationalistiske teorier, der alt for ofte understøtter venstrepolitik, er ude af stand til at forstå. Korrekte idéer er ikke tilstrækkelige, og som Spinoza mindede os om, har ideer kun kraft, når de forenes med følelser. I politik er det ikke nok at have et gennemarbejdet program. For at skabe loyalitet og motivere folk til at handle, kræver det, at programmet formidler de affekter, der bunder i folks ønsker og personlige erfaringer.

De to største lidenskaber i politik er frygt og håb, og for venstresiden er det afgørende at samle folk omkring et politisk projekt, der ikke er drevet af frygt, men af perspektivet om en anden verden, hvor de demokratiske principper om lighed og folkelig suverænitet bliver gennemført. En venstrepopulistisk hegemonisk offensiv mod neoliberalismen skal indledes på grundlag af en 'grøn demokratisk transformation', der forbinder forsvaret af miljøet med de mangfoldige demokratiske kampe mod forskellige former for ulighed. Det, der står på spil, er opbygningen af en kollektiv vilje, et 'folk', hvori de mange kampe kan skrive sig ind, det være sig kampe af socioøkonomisk karakter, men også de kampe, der føres af feminister, antiracister og af LGBTIQ+.

"Grøn demokratisk forandring"

For en ordens skyld: Disse krav er meget forskellige, og de kræver en form for sammenknytning. At tale om en "grøn demokratisk transformation" og

forestille sig den økologiske overgang som en uddybning af demokratiet kunne være det samlende princip, fordi det er et projekt, hvorom en mangfoldighed af demokratiske krav kan krystalliseres. Det er den demokratiske forestillings affektive kraft, der har styret kampene for lighed og frihed i vore samfund. At forestille sig den nødvendige økologiske overgang i form af en grøn demokratisk transformation kunne aktivere den demokratiske forestillingsverden og skabe stærke affekter blandt mange grupper ved at forankre deres ønske om beskyttelse i en egalitær retning.

Formålet med en grøn demokratisk forandring er at beskytte samfundet og dets materielle eksistensbetingelser på en måde, der giver folk muligheder i stedet for at få dem til at trække sig tilbage i en defensiv nationalisme eller i en passiv accept af teknologiske løsninger. Det er beskyttelsen af de mange, ikke de få, der giver social retfærdighed og fremmer solidaritet.

Green New Deal, der anbefales af Alexandria Ocasio-Cortez og Sunrise-bevægelsen i USA, er et godt eksempel på et sådant projekt, fordi det forbinder reduktion af drivhusgasudledninger med forsøg på at løse sociale problemer som ulighed og racemæssig uretfærdighed. Den indeholder flere vigtige forslag, der som eksempelvis en universel garanti for lønnet beskæftigelse i den grønne økonomi, er afgørende for at sikre, at de folkelige grupper, hvis arbejdspladser vil blive berørt, kommer med. I Storbritannien hævdede 'den grønne industrielle revolution', som var et omdrejningspunkt i Labour-partiets program under Jeremy Corbyn, at social og økonomisk retfærdighed ikke kan adskilles fra miljømæssig retfærdighed. Den indeholdt foranstaltninger, der skulle sikre en hurtig omstilling af økonomien væk fra brug af kul og olie og samtidig fremme investeringer i bæredygtige, velbetalte og fagforeningsorganiserede job. I modsætning til de mange andre grønne forslag kalder begge disse projekter på en radikal systemisk ændring, da man må erkende, at en reel økologisk overgang kræver et brud med den finansielle kapitalisme.

Klassekamp og økologisk krise

De, der går ind for en venstrepopulistisk strategi, beskyldes ofte af marxister for at benægte eksistensen af klassekampen, men det er baseret på en misforståelse. En venstrepopulistisk strategi anerkender, at samfundet krydses af modsætninger, hvoraf nogle er af socioøkonomisk karakter. De kan kaldes klassemodsatninger, forudsat at dette udtryk ikke er begrænset til modsætningen mellem proletariatet og borgerskabet. Men ved siden af disse socioøkonomiske modsætninger findes der andre modsætninger, der ligger i forskellige sociale relationer, hvilket giver anledning til kampe mod andre former for dominans. Derfor argumenterede Ernesto Laclau og jeg i 1985 i *Hegemony and Socialist Strategy* for behovet for at harmonisere arbejderklassens krav med de sociale bevægelses krav. Vi foreslog også at omformulere socialismen som en "radikalisering af demokratiet" forstået som en

udvidelse af de demokratiske idealer til en lang række samfundsmæssige forhold.

Med den økologiske krise har et sådant projekt med radikaliserings af demokratiet fået en ny dimension. I løbet af det tyvende århundrede var det, der var kernen i det socialistiske projekt, spørgsmålet om ulighed, og kampen for social retfærdighed blev tænkt i form af en ligelig fordeling af vækstens frugter. De nye sociale bevægelser tilføjede nye vinkler på til spørgsmålet om social retfærdighed, men deres fokus var på autonomi og frihed, og med undtagelse af visse økologiske bevægelser var de ikke grundlæggende rettet mod vækstens karakter.

I de sidste to årtier er vi gået ind i en ny fase med klimakrisen, hvor kampen for social retfærdighed kræver, at man sætter spørgsmålstegn ved den produktivistiske og udvindingsorienterede model. Væksten betragtes ikke mere som en kilde til beskyttelse, men ses i stedet som en fare for de materielle betingelser for samfundets eksistens. Det er ikke længere muligt at forestille sig en radikaliseringsproces for demokratiet, som ikke omfatter afslutningen på en vækstmodel, der bringer samfundets eksistens i fare, og hvis ødelæggende virkninger især mærkes af de mere sårbare grupper.

Derfor er det vigtigt med en venstrepopulistisk strategi, der søger at formulere de mangfoldige kampe mod undertrykkelse og dominans omkring en grøn demokratisk transformation med henblik på at opnå et demokratisk brud med den neoliberale orden. Sådan foregår 'klassekamp' i dag.

Fra Brave New Europe, 22. september, 2020. Original titel: 'A Left Populist Strategy for Post-Covid-19'. Også bragt i Open Democracy under titlen 'Why a populist left should rally around a green democratic transformation'. Oversat af Carsten Jensen

7

Kan et øget arbejdsudbud finansiere Arnes pension? (1)

Professor (em), dr.scient.adm. Jesper Jespersen, Roskilde Universitet

Prisen på 'Arnes pensionsreform' er opgjort til godt 3 mia. kr. – se Finansministeriet, 'Ny ret til tidlig pension' (2), men de bagvedliggende beregninger bag dette beløb fremgår ikke af publikationen. Mon ikke det er Finansministeriets 'regnemodel', der har stået fadder til beregningen? I så fald kan der være god grund til at gå regnestykket efter i sømmene. Der er i hvert fald ingen grund til at mistænke Finansministeriet for at undervurdere om-

kostningerne, når det drejer sig om en arbejdsmarkedsreform med omvendt fortegn.

Spørgsmålet er dog, om samfundsøkonomiske modelberegninger, hvor grundantagelsen er, at der altid er fuld (strukturel) beskæftigelse, og at 'udbud af arbejdskraft skaber sin egen beskæftigelse', egentlig er meningsfulde på kort eller længere sigt? Det er i hvert fald svært at finde empirisk belæg for en sådan kausalitet. Måske havde denne antagelse en vis gyldighed i begyndelsen af 1800-tallet, da Say's Lov: "*Udbuddet skaber sin egen efterspørgsel*" blev formuleret, men den samfundsøkonomiske struktur har mildt sagt ændret sig siden da – dog ikke i FM-modellens grundstruktur.

Arbejdsudbud er FM-modellens 'hårde valuta'

Men netop fordi FM-modellen antager, at Say's Lov stadig har gyldighed, er arbejdsudbuddet blevet en slags 'hård valuta', der kan finansiere alt fra grøn omstilling til Arnes pension. Stiger arbejdsudbuddet, så fosser pengene ind i statskassen, og naturligvis omvendt – når Arne går lidt tidligere på pension – så reduceres arbejdsudbuddet, og pengene fosser ud af statskassen. Pengestrømme, der registreres som ændringer i det i modellen konstruerede 'økonomiske råderum': målt på ændringer i den offentlige sektors budgetbalance.

I oplægget til forhandlingerne blev det antaget, at arbejdsudbuddet falder med ca. 10.000 personer, hvilket som en konsekvens af Say's Lov indebærer – i modellen, altså – at beskæftigelsen varigt falder tilsvarende. Og det er dyrt - i modellen. Det bringer den årlige regning op på 3 mia. kr. Dividerer vi de to tal med hinanden, så koster det 300.000 kr. pr. person om året. Her burde almindelig sund fornuft have fået alarmklokkerne til at ringe, for bruttopensionen (altså før skat og tilbageløb af forbrugsafgifter) ligger på ca. 160.000 kr. om året, altså ca. det halve, og modregnes skatter og afgifter, er vi nede på rundt regnet en tredjedel. Hvordan hænger det sammen? Hvis det altså overhovedet hænger sammen.

For tænk nu hvis Arnes job – i virkeligheden - blev overtaget af en af de mere end 150.000 arbejdsløse (AKU-statistikken) personer? Så ville der ingen udgift være overhovedet – og reformen gå i nul. Eller måske ligefrem give et overskud, da Arnes pension er væsentligt lavere end de fleste arbejdsmarkedsrelaterede sociale ydelser.

Her er det værd at erindre, at arbejdsløsheden på intet tidspunkt siden finanskrisen – altså i den periode, hvor et utal af arbejdsmarkedsreformer og sociale forringelser er kørt igennem FM-modellen – har været under 150.000 personer, tværtimod har den i adskillige år ligget og vippet omkring 200.000 personer. Hertil bør det bemærkes, at dansk økonomi igen hastigt vil gå mod samme tilsvarende arbejdsløshedstal igen, når den faldende eksport, i forbindelse med Covid-19, sætter sig igennem.

Det betyder, at pensionsreformen for alle praktiske formål vil være selvfinansierende; for enten kommer de nye Arne-pensionister fra andre sociale kasser, eller også efterlader de lige som Arne, der kommer fra beskæftigelse, et job til en yngre arbejdsløs person.

Men selv beskæftigelsesministeren, Peter Hummelgaard, synes at være blevet forført af FM-modellen og behovet for mere 'hård valuta', når han om finansieringen af Arnes pension kan udtale: *"Men det betyder jo også, at vi har en endnu større opgave med at sikre, at endnu flere dels står til rådighed for arbejdsmarkedet og dels har de rigtige kvalifikationer."*

<https://www.altinget.dk/artikel/flere-kontanthjaelpmodtagere-skal-i-job-saa-arne-kan-gaa-paa-tidlig-pension>, Altinget 6. september 2020.

Udbud af arbejdskraft er ikke ensbetydende med beskæftigelse

Det burde dog ikke være svært at forstå, at ubalancen på arbejdsmarkedet forstærkes af et øget udbud, når arbejdsløsheden vedblivende er betydelig, og beskæftigelsen ikke automatisk følger med udbuddet – om overhovedet. Det kan derfor ikke siges for ofte, at det er en afgørende fejl, når der i finansministeriets analyser IKKE sondres skarpt mellem arbejdsudbud og beskæftigelse; for det er i virkeligheden to stort set uafhængige makroøkonomiske variable.

Det burde være overflødigt at præcisere, men jeg føler mig alligevel nødsaget til det. Forskellen mellem arbejdsudbud og beskæftigelse udgøres af det ganske betydelige antal personer, der – i ordets egentligste forstand – er arbejdsløse. Et tal, der svinger både med konjunkturerne, med den økonomiske politik og med demografien; men som ikke forsvinder af sig selv.

Går vi tilbage til begyndelsen af 1990erne var arbejdsløsheden over 10 pct. af arbejdsstyrken, svarende til ca. 300.000 personer, der stod uden arbejde. Det tal blev op gennem 1990erne reduceret ganske betydeligt gennem en målrettet beskæftigelsespolitik (efterspørgsel) og en målrettet orlovs-, efteruddannelses- og arbejdsmarkedspolitik (udbud).

Men så gik det galt, da Velfærdskommissionen (2003-06) ved brug af den generelle ligevægtsmodel DREAM afleverede sine anbefalinger til fremtidens økonomiske politik. Det var en ensidig anbefaling af neoklassisk incitamentspolitik, der skulle øge arbejdsudbuddet, der automatisk – i DREAM-modellen – ville øge beskæftigelsen tilsvarende og derigennem aflaste de offentlige budgetter. Denne udbudsbaseøkonomiske politik blev yderligere forstærket i kølvandet på finanskrisen, der havde efterladt et nyt hul i statskassen. Nu blev efterlønsordningen stort set afviklet samtidig med at efterspørgselspolitikken blev nulstillet som en konsekvens af budgetloven. Resultatet af disse indgreb var dels en vedvarende høj arbejdsløshed. Den kom som nævnt aldrig under 150.000, alt mens uligheden fortsatte med at stige!

Med den erfaring i bagagen burde Beskæftigelsesministeriets fokus i dag være rettet mod at få arbejdsløshedstallet nedbragt gennem øget beskæftigelse – og bestemt ikke mod at øge arbejdsudbuddet yderligere.

Til at løse den opgave er der imidlertid ikke megen hjælp at hente i FMs regneprincipper og -model, for her bølger efterspørgslen i takt med udbuddet af arbejdskraft. Modellen er simpelthen forhåndsprogrammeret således, at der altid skabes fuld strukturel beskæftigelse – hvor den tilbageblevne 'strukturelle' arbejdsløshed primært forklares ved en (alt) for generøs (og dyr) velfærdsstat.

Men, hvad viser virkeligheden....

Virkeligheden, som Danmarks Statistik gengiver den for de seneste ti-tolv år burde i sig selv være en øjenåbner. De positive effekter af den stribe af udbudsforøgende 'reformer', som 'topøkonomerne' anbefalede, og som politikerne fik lovning på, er svær at genfinde i statistikken. Jeg vælger at sammenligne situationen i to konjunkturtoppe 2008 og 2019 ('Lige nu er der bragende højkonjunktur i Danmark' skrev Leif Bech Fallesen 3. okt. 2019). I 2019 kan det konstateres, at erhvervsfrekvensen (altså det registrerede arbejdsudbud) ligesom beskæftigelsesfrekvensen (opgjort i personer) begge lå på et lavere niveau i 2019 end 2008. Arbejdsudbuddet er altså ikke steget, som andel af den erhvervsaktive del af befolkningen på trods af den stribe af arbejdsmarkedsreformer, reduktion af dagpenge og kontanthjælp, samt betydelig sænkning reduktion af top- og mellemskat. Det er tværtimod faldet for alle aldersgrupper mellem 15 og 55 år. Og endnu mere nedslående: så er beskæftigelsesfrekvensen for disse aldersgrupper faldet endnu mere.

Hvad kan man slutte heraf?

Udbuddet af arbejdskraft må være bestemt af andre forhold end størrelsen og varigheden af de sociale ydelser og den marginale skattesats (som stort set ingen kender). Ja, man kunne jo få den kætterske tanke, at disse sociale forringelser har haft den modsatte effekt – ligefrem trukket personer ud af arbejdsstyrken? (Måske er der stadig en økonom i beskæftigelsesministeriet, der var med til at skønne over udfaldseffekten af dagpengesystemet af at forkorte dagpengeperioden fra 4 til 2 år tilbage i 2013/14? Ministeriet havde regnet med ca. 4.000 personer – virkeligheden viste noget helt andet ca. 40.000 personer).

Og hvordan er det lige med (top)skattelettelse? Arbejde mere? Når den disponible indkomst vokser, uden man skal røre en ekstra finger? Måske skulle der også være en økonom i beskæftigelsesministeriet, der har hørt om 'indkomsteffekten': at mange beskæftigede ønsker at arbejde mindre, hvis de ellers havde råd til det. Hvis denne effekt har været overset, så anbefaler jeg varmt Jens Bonke og Schultz-Nielsens undersøgelse fra 2014, der viser, at der er en majoritet af danskere, der ønsker at arbejde færre (ugentlige)

timer, hvis overenskomsten tillod det, og den disponible indkomst er stor nok.

Derimod er udbud og beskæftigelse steget for de ældste aldersgrupper, der har fået frataget efterløn og forhøjet pensionsalder, hvilket næppe overrasker; for bortfaldet af disse ydelser har jo været så omfattende, at de har tvunget disse personer til at fortsætte på jobbet i nogle ekstra år. Man behøver ikke at bruge en stor computermodel til at forudskikke, hvad almindelig sund fornuft ville tilsige. Fjernes efterlønnen, hæves pensionsalderen, så er der flere ældre, der bliver tvunget til at blive hængende på arbejdsmarkedet, selvom helbredet ikke er til det; for hvad er alternativet? Arbejdsprøvning, der bestemt ikke er nogen 'velfærdsgevinst'. Et forhold som Arnes nye pensionsret til 3 år tidligere pension skal rette lidt op på.

... om arbejdsmarkedets kernetropper (25-54 årige)

Men hvordan har udviklingen været for arbejdsmarkedets virkelige kernetropper – aldersgruppen 25-54 år? Det ser ikke lovende ud: for ikke alene er deres arbejdsmarkedsdeltagelse, erhvervsfrekvensen, som nævnt faldet; men det gennemsnitlige antal ugentlige arbejdstimer, som de personer, der er i beskæftigelse, er også faldet, og var i 2019 lavere, end i 2008 – altså et dobbelt fald både i antal personer og det antal timer disse personer er i arbejde!

Faldet i den ugentlige arbejdstid kan givetvis delvis henføres til den ovenfor nævnte indkomsteffekt af en skattesænkning som en oplagt forklaring. Men når det er sagt, skal det heller ikke overses, at der oprettes færre fuldtidsstillinger end tidligere. Den såkaldte prekære del af arbejdsmarkedet, der fylder mere i dag, garanterer ikke en fast ansættelse; men tværtimod blot beskæftigelse fra opgave til opgave. Det giver fleksibilitet for arbejdsgiveren, men utryghed og færre timer for arbejdstageren.

Også her trænger de økonomiske modeller og deres mekaniske beregninger af arbejdsudbud til et virkelighedstjek. Men det ville være uretfærdigt at skære alle økonomer over en kam. Der er f.eks. god hjælp at hente fra Rockwool Fondens forskningsenhed. Uanset at fonden tidligere har været en stærk fortaler for de gennemførte arbejdsmarkedsreformer, så har den nuanceret sin vurdering efter at have analyseret virkeligheden, hvilket er afrapporteret i *Hvordan udvikler beskæftigelsen sig i Danmark? juni 2019*. Forskerne har primært benyttet tal fra Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering. De må efter at have gransket tallene om end med en vis tøven konstatere, at i perioden fra 2008 til 2018 – altså fra en konjunkturtop til den næste top, hvor arbejdsmarkedsreformerne har haft mulighed for at virke - er antallet af (fuldtids)beskæftigede danskere i alderen 16-64 år *faldet* med ikke mindre end 150.000 personer. Rockwool Fonden formulerer resultatet således: 'det er særligt de 25-54-årige (kernegrupperne), der har mistet terræn i forhold til andre EU-lande'. (3)

En konklusion, der burde mane til (mere end) eftertanke langt ind i regeringskontorerne: at Danmark, der havde noget nær rekord i beskæftigelse for 12 år siden, nu er sakket agterud.

Tilbage til 'Arnes' pensionsreform

Det er den 'postulerede' reduktion af arbejdsudbuddet på 10.000 personer, som fylder rigtig meget i finansministeriets samfundsøkonomiske beregning. Men skulle vi ikke lige i lyset af ovenstående tage et kikk på hele den gruppe, der potentielt er omfattet af reformen.

Her regner beskæftigelsesministeriet med, at ca. 25.000 personer i alt vil benytte sig af reformen. Men hov, der er altså 15.000 personer, der ikke kommer fra beskæftigelse. Hvor kommer de så fra? Her angives en række andre offentlige sociale ydelser, samt fra skåne- og flexjobs, hvorom det gælder, at de alle stort set er højere end folkepensionen. Det lyder jo umiddelbart overraskende at nogle vil benytte sig af den ordning. Men svaret må vel ligge i, at med Arnes pension følger der en ret til at trække sig ud af arbejdsmarkedet med 'skinnet på næsen', og så slippe for den tilbagevendende og nedværdigende 'arbejdsprøvning' og 'ståen til rådighed' på et arbejdsmarked, hvor der stadig er en betydelig arbejdsløshed. Hertil kommer nok yderligere, at den kommunale arbejdsmarkedsadministration vil tilskynde, at 'Arne' går fra kontanthjælp til Arne-pension, der betales af staten. Her ligger der en besparelse for kommunekassen; og en om end betydeligt mindre besparelse for stat og kommune set under ét; men dog en besparelse.

Arnes pension er stort set selvfinansierende

Resultatet af denne gennemgang af 'Arnes pensionsreform' sammenholdt med tidligere erfaringer med arbejdsmarkeds- og udbudsreformer peger i retning af, at Arnes pension tilsyneladende er selvfinansierende. De fleste 'Arne-pensionister' kommer simpelthen fra andre sociale kasser og dermed ydelser, hvoraf de fleste er større end Arnes folkepension. De blot 10.000 personer, der forventes at komme fra beskæftigelse, kunne med rimelighed antages at blive erstattet af personer fra arbejdsløshedskøen, hvilket heller ikke er en udgift for de offentlige kasser, tværtimod.

Jamen, reducerer det ikke arbejdsudbuddet? Jo, men set i lyset af den vedvarende arbejdsløshed vil det have den gunstige effekt, at nedslidt arbejdskraft erstattes med yngre og (forhåbentligt) mindre skrøbelig arbejdskraft, hvilket både betyder en velfærdsgevinst for de involverede og en produktivitetsstigning for arbejdsgiveren. Vist et forhold, der kunne kaldes win, win, win og som ydermere giver en gevinst til de offentlige kasser.

Et afgørende forhold ved vurderingen af udbudseffekten er, at der ikke følger nogen pligt for Arne eller andre folkepensionister til at gå på pension med retten til at få pension. Det ses også tydeligt af tallet for beskæftigede over pensionsalderen, der stiger år for år. At det så kan skabe problemer for

yngre årgange, herunder tilsyneladende også af aldersgrupper, der tilhører arbejdsmarkedets kernetropper, burde måske overvejes en ekstra gang.

Det er således ikke i overensstemmelse med virkeligheden, når udbudsøkonomerne fastholder, at 'arbejdsmarkedsreformerne har virket, som forudsagt' (4). Tværtimod fristes jeg til at sige, beskæftigelsen af kernetropperne har haltet bagefter. Det kan Arnes pension i beskedent omfang rette op på, hvorved reformen bliver stort set selvfinansierende.

Og det var jo en helt anden konklusion, end hvad økonomerne i finans- og beskæftigelsesministeriet og DREAM-gruppen var nået frem til i deres konstruerede regnemodeller.

Noter:

1. Denne artikel, færdigredigeret 16. december 2020, er en opfølgning på min tidligere artikel i Kritisk Debat, august 2019, '10 års udbudspolitik har spillet fallit'. Den blev efterfølgende bragt på de økonomistuderendes blog 'Altandetlige.dk', <https://altandetlige.dk/blog/jesperjespersen/gyser-sommervarmen-udbudspolitikken-spillet-fallit-783>. Der fik Peter Stephensen (PS), forskningschef i DREAM-gruppen, der i disse år forestår udvikling af en ny model, MAKRO, for finansministeriet, til at reagere: *En fuser i sommervarmen*, oktober, <https://altandetlige.dk/blog/6720/fuser-sommervarmen-790>. Jeg kommenterer kort nedenfor de beregningsmæssige greb, som ligger bag PS's håndfaste konklusion.
2. <https://fm.dk/media/18137/ny-ret-til-tidlig-pension-vaerdig-tilbagetraekning-for-alle.pdf?fbclid=IwAR14WkDi0KrReUzIleZjtiiL6Xe9LJ-SyyEEP4MtoFh-RKSQAxBwNhLCN5FA>
3. Her bør det også nævnes, at DREAM-gruppen i et forsøg på at retfærdiggøre modellen klare anbefaling af arbejdsmarkedsreformerne heller ikke kan påvise nogen positiv effekt for kernegrupperne. Og det på trods af, at forskerne gør sig ihærdige anstrengelser for at påvise en sådan positiv effekt: 2018 sammenlignes med 2000 (der ikke var udpræget højkonjunktur), 1. der justeres kraftigt for 'databrud' i 2003; 2. hvorfor benytte 2000 (et ikke udpræget højkonjunktur år) 2008 er mere oplagt (højkonjunktur ligesom i 2018) og konsistente tidsserier foreligger; 3. der korrigeres for øget antal studerende; i hvilket omfang det reducerer arbejdsudbudet, er ikke klart belyst; 4. der korrigeres for en ændret befolknings sammensætning flere 1. og 2. generations indvandrere – også her er det uklart om den tilsyneladende lavere beskæftigelsesfrekvens er et udslag af lavere udbud eller snarere udtryk for, at disse grupper står bagest i arbejdsløshedskøen (efterspørgselseffekt). Men som nævnt på trods af disse fire 'korrektioner', der alle har til formål at øge beskæftigelsesfrekvensen i 2018 – lykkes det IKKE for DREAM-gruppen at påvise en forøget beskæftigelsesfrekvens for kernegrupperne, uanset, at denne blev udsat for kraftige arbejdsmarkedsreformer i form af en reduceret dagpengeperiode og -niveau, kontanthjælpsloft, reduceret integrationsydelse etc. etc.
4. [Økonomer slår fast: Arbejdsmarkedsreformerne har virket - politiken.dk](#)

Litteratur:

J. Bonke og M.L. Schultz-Nielsen: *Do Preferences Impact Behavior and Wellbeing? A Panel Study of Preferred and Actual Working Time 2001-2008/09, IZA Discussion Paper No. 8356*

DREAM-gruppen: *Ændringer i erhvervsdeltagelsen siden årtusindeskiftet, arbejdspapir, 2019:4*

J. Jespersen: *Vækstøkonomi på Vildspor*, Essaysamling, Forlaget Jensen&Dalgaard, 2019

Regeringen: *Ny ret til tidlig pension*, august 2020

Rockwoolfonden: *Hvordan udvikler beskæftigelsen sig i Danmark?*, juni 2019

8

Det politiske landskab

Bent Gravesen, medlem af Kritisk Debats redaktion

Bedømt efter både regeringens egen målestok er Mette Frederiksens politiske projekt kommet godt fra start. Længere fremme i det politiske landskab venter der imidlertid regeringen tre væsentlige udfordringer: den økonomiske politik efter Corona-krisen, velfærdspolitikken og udlændingepolitikken.

Vi lever i en Corona-tid, hvor næsten alt handler håndteringen af denne sundhedsmæssige og økonomiske krise. Det eneste, der derudover tiltrækker sig opmærksomhed, er en lind strøm af historier om, at nu er den ene kendte politiske personlighed efter den anden blevet løsgænger eller har sluttet sig til et nyt parti. I en sådan tid kan det være svært at få overblik over det politiske landskab og overskue de politiske fremtidsudsigter. Men denne artikel gør alligevel et forsøg.

Mettes projekt

Mette Frederiksen havde et altoverskyggende mål ved folketingsvalget i 2019. Det var at kunne danne en ren S-regering med parlamentarisk støtte fra Radikale Venstre, Enhedslisten og SF. Det lykkedes. Mette Frederiksen kunne danne sin S-regering, men kun med ca. en fjerdedel af vælgerne (25,9 %). Dermed kronedes mange års målrettet arbejde. Ved folketingsvalget i 2019 lykkedes det Socialdemokratiet at realisere sin nøje udtænkte plan om at erobre tilstrækkeligt mange stemmer hen over midten, ikke mindst fra DF i det tidligere 'gule' Danmarks små og halvsmå byer så godt, at partiet var i stand til at flytte så mange mandater hen over midten, at der kunne dannes en S-regering.

Politisk skete det med en stram udlændingepolitik og en styrket velfærds politik som de to hovedomdrejningspunkter. Dermed flyttede det socialdemokratiske projekt ikke blot stemmer hen over midten. Det var samtidig en afgørende årsag til Dansk Folkepartis nedtur og efterfølgende politiske lammelse.

Mette Frederiksen havde også et andet politisk delmål ved folketingsvalget. Socialdemokratiet skulle styrkes for at stå stærkest muligt efter valget over for støttepartierne. Det skulle ske ved, at Socialdemokratiet vandt flere, stemmer hen over midten, end man tabte til støttepartierne. Partiet havde på forhånd kalkuleret med, at bl.a. den stramme udlændingepolitik kunne koste stemmer til både Radikale Venstre, Enhedslisten og SF. Men sådan gik det ikke helt. Socialdemokratiet gik ikke frem, men en smule tilbage. Derfor blev den interne magtbalance mellem S-regeringen og støttepartierne ikke helt som planlagt, og det kunne blive en sten i skoen for S-projektet. Hvis S-regeringen skulle kunne regere med et så stærkt mandat som muligt, var det vigtigt, at magtbalancen ikke tippede for meget over mod støttepartierne.

Hvordan er det så gået med Socialdemokratiets politiske projekt? Blev støttepartiernes relative styrke en sten i skoen for S-projektet? Er det lykkedes for S-regeringen at føre det, Mette Frederiksen senere døbte den 'brede' udlændingepolitik sammen med Venstre og DF? Og samtidigt at føre velfærds- og klimapolitik med sit eget parlamentariske grundlag?

De korte svar er nej til det første spørgsmål og ja til de to sidste spørgsmål. Altså slet ikke så ringe set med S-briller. De lidt længere begrundelser og svar kan du læse i resten af artiklen.

S-regeringens politiske grundlag

Efter folketingsvalget i 2019 kvitterede Mette Frederiksen klogelig for den solide vælgerfremgang for Radikale Venstre og SF samt et rimeligt godt valg for Enhedslisten med en politisk forståelsesaftale. Forståelsesaftalen fastlagde et politisk grundlag for de politikområder, hvor S-regeringen skulle have sin politik igennem med støtte fra både de radikale og venstrefløjen, men var tavs om de øvrige politikområder.

Den politiske forståelsesaftale angiver en fælles politisk retning og en række politiske ambitioner inden for netop de områder, hvor det socialdemokratiske projekt var, at der skal føres politik sammen med de tre støttepartier. Det gælder ikke mindst klima, miljø, natur, velfærd og uddannelse. I mindre grad gælder det også områder som integration, ulighed og udviklingspolitik.

Derudover indeholder forståelsesaftalen nogle meget overordnede politiske sigtelinjer for nogle af de politikområder, hvor regeringen vil forsøge sig med de bredest mulige aftaler. Det er politik, hvor S-projektet går ud på så vidt muligt at få de borgerlige partier med, bl.a. fordi det vil være både uholdbart og risikabelt alene at satse på de tre støttepartier.

Det gælder først og fremmest den økonomiske politik. Her indeholder forståelsesaftalen nogle få overordnede retningspile, der forsøger at forene venstrefløjens lighedsambitioner med Radikale Venstres hang til flere nye arbejdsudbudsreformer. Der er f.eks. enighed om, at der skal skaffes ti milliarder kroner ekstra årligt til velfærdsfinansiering i 2025 uden at gå på kom-

promis med både målene om større økonomisk lighed og beskæftigelse. Forståelsesaftalen er til gengæld blottet for antydning af, om det tænkes ske ved traditionelle arbejdsudbudsreformer, øget beskatning, effektivisering af den offentlige sektor eller noget helt fjerde.

Endelig er selve forståelsesaftalens koncept vigtigt for S-projektet. S-regeringen havde en klar interesse i, at støttepartierne med deres underskrift bekræftede, at en række større politikområder og socialdemokratiske mærkesager blev holdt helt uden for aftalen. Kun dele af det aldrig nedskrevne regeringsgrund vil blive forhåndscleareret med støttepartierne. Dermed fik S-regeringen grønt lys af alle støttepartierne til at forfølge en række politiske mål, som et flere eller sågar alle støttepartierne er uenige i.

Radikale Venstre har f.eks. skrevet under på, at partiet ikke får indflydelse på hverken udlændingepolitikken eller Arne-pensionen. S-regeringen får trods indædt radikal modstand grønt lys til at gennemføre sin Arne-pension sammen med Dansk Folkeparti, hvis blot regeringen lover på anden vis at øge arbejdsudbuddet mindst lige så meget, som Arne-pensionen forventes at indskrænke arbejdsudbuddet.

Tilsvarende får S-regeringen frihed til at føre udlændingepolitik med Venstre og andre blå partier, hvis blot regeringen vil gennemføre nogle få af støttepartiernes mærkesager på udlændingeområdet (åbne mulighed for, at Danmark kan tage imod kvoteflygtninge, sløjfe den ellers planlagte nedsættelse af integrationsydelsen afvikle isolering af udviste kriminelle på øen Lindholm, sikre afviste børnefamilier bedre vilkår et andet sted end Sjælland og indførelse af et nyt økonomisk tilskud til børnefamilier, der er omfattet af kontanthjælpsloftet eller integrationsydelsen).

Socialdemokratisk klimatempo

I det socialdemokratiske projekt er det afgørende, at klimapolitikken ligger inden for den sociale klasse-mæssige alliance, som det socialdemokratiske projekt bygger på. Derfor kan kampen for klimaet ikke kun forfølge de krav til indhold og tempo, der primært har støtte blandt byernes mellemlag. Klimapolitikken må ifølge Socialdemokratiets projekt ikke trumfe de hensyn til beskæftigelse og social retfærdighed, som der bl.a. lægges vægt på i arbejderklassen og fagbevægelsen. Den brede folkelige opbakning skal fastholdes. Nye sociale og politiske kløfter skal undgås.

Den nye S-regerings første politiske udfordring har derfor været at bringe støttepartierne ned i socialdemokratisk tempo inden for klima, miljø og natur. Umiddelbart kunne det ligne en stor udfordring, når man betænker, at både Radikale Venstre og SF udnævnte deres valgsejre til sejre i et klimavalg. Men det har det indtil videre ikke været.

S-regeringen valgte hurtigt at give de mere langsigtede offentlige og ikke mindst private investeringer en helt central rolle i klimapolitikken. Det er

kerne i den socialdemokratiske ishockey-stavspolitik på klimaområdet. Dermed har regeringen samtidig bundet sig til ikke blot lave politiske aftaler med støttepartierne. På nogle af de mere langsigtede reformområder, herunder investeringspolitikken, er det afgørende for både den politiske holdbarhed og den folkelige opbakning, at der indgås aftaler og forlig, der rækker hen over midten.

Dermed er støttepartierne blevet tvunget til at overveje, hvor meget socialdemokratisk slæbegear, de kunne og ville acceptere. Resultatet er blevet, at med den særlige kombination af ishockeypolitik og aftalebredde har regeringen været i stand til at få støttepartierne ned i et socialdemokratisk tempo, hvor også de borgerlige partier har kunnet tages med ombord.

Den tidligere radikale partileder Morten Østergaard truede ganske vist flere gange med sin klimautålmodighed. Men undervejs er det som bekendt blevet ændret til Martin Lidegaards og Ida Auken's pragmatisk kurs mod midten og Socialdemokratiet. Her har var det vel at mærke ikke blot en hånd på et lår, men også Coronakrisen og den socialdemokratiske timing, der har virket. Corona-krisen fjernede både folkeligt og politisk fokus fra klimakrisen. Til gengæld fik de socialdemokratiske vinkler på klimapolitikken, beskæftigelse og social retfærdighed, øget politisk valør under Coronakrisen.

Både reformtempoet og ikke mindst den manglende klare kurs mod en CO2 afgift er undervejs blevet kritiseret af både støttepartierne, Klimarådet og ikke mindst klima- og miljøorganisationerne. Men SF og Enhedslisten har tydeligvis ikke for alvor satset på at bruge denne kritik til at udfordre regeringen, men kun til at presse regeringen lidt op i tempo. SF har dermed bevidst satset på flest mulige konkrete resultater ved klima- og finanslovsforhandlingerne, og Enhedslisten har reelt været tilsvarende målrettede og pragmatisk.

På den baggrund har det indtil videre været muligt for regeringen at opnå de ønskede resultater via aftaler om både energi, transport og skat, og det er sket uden at udfordre hverken økonomien, beskæftigelsen eller de potentielle borgerlige aftalepartier.

Resultatet af det beskedne reformtempo er, at regeringen fortsat har store udeståender i forhold til både valgløfterne og Folketingets beslutning om 70% reduktion af vores udledninger sammenlignet på året 1990. Men heller ikke det tegner til at blive den store, uoverstigelige forhindring i 2021.

Klimaforhandlingerne på landbrugsområdet kan dog vise sig at blive en alvorlig politisk hurdle. I løbet af 2021 skal regeringen gerne lande en politisk aftale om reduktion af landbrugets udledninger. Selv om dansk landbrug står for godt 22 pct. af Danmarks samlede emissioner, har det traditionelt været svært at opnå væsentlige klimafremskridt på landbrugsområdet. Landbrugslobbyen står fortsat stærkt på Christiansborg.

Det kan gøre det ekstra svært for S-regeringen. På den ene side har regeringen en række grønne støttepartier, der har tradition for at være meget lidt imødekommende over for landbrugslobbyen. På den anden side skal regeringen lave aftale med Venstre, der har en tæt tilknytning til landbrugserhvervets organisationer. Venstre står tilmed med en partiformand, der formodentlig gerne vil vise provinspartibaglandet, at han ikke længere sætter miljø først og fødevarer efter, som han ellers erklærede ved sin tiltræden som miljø- og fødevareminister.

Landbrugsområdet kan således godt gå hen og blive en lakmusprøve på, om S-regeringen kan føre klimapolitik i socialdemokratisk tempo med både støttepartierne og Venstre. Opgaven synes ikke helt nem, og det har regeringen tydeligvis erkendt. Regeringen har igen og igen udskudt at komme med et politisk udspil til forhandlingerne, og senest har regeringen helt opgivet det. I stedet for et egentligt politisk regeringsudspil nøjes regeringen nu med at fremlægge 7 principper for forhandlingerne. Fødevareminister Rasmus Prehn begrundede det med, at landbrugets klimabidrag er både "komplekst" og "udfordrende", hvis både landmanden, slagterimedarbejdere og klimaaktivisten skal tilgodeses.

Dermed udtrykker han ganske godt S-regeringens politiske dilemma. Det politiske 10.000 kroners spørgsmål på klimaområdet i 2021 kan meget vel blive, om det vil lykkes regeringen at forene hensynet til beskæftigelsen for ikke mindst de mange lønarbejdere uden for storbyerne med imødekomme af bl.a. (storby)mellemlagens klimaønsker på landbrugsområdet.

Lystlæsning

Som det sig hør og bør valgte både Radikale Venstre, SF og Enhedslisten i sin tid at læse forståelsesaftalen som politiske lystlæsning. Se hvor godt, mit parti har fat i kraven på regeringen. Efterfølgende har støttepartierne omsat hver deres mærkesager til hver deres fodaftryk på de årlige finanslovsaftaler. Partiernes ambitionsniveauer er i nogenlunde fordragelighed blevet afstemt med de øvrige støttepartier og forhandlet igennem med regeringen. Det er alt sammen sket inden for forhandlingsråderum, regeringen på forhånd har afstukket.

Ingen har ønsket at gentage finanslovsdramaerne fra Helle Thorning Schmidts regeringer. Det har været politisk smertefrit for regeringen at imødekomme støttepartierne ønsker om velfærdsforbedringer såsom minimumsnormeringer, uddannelse, psykiatri, ældrepleje, mv. Tilsvarende har det under Corona-krisen været nemt for regeringen at få støttepartierne opbakning til både forsigtighed i dansen med coronaen og til de mange medfølgende trepartsaftaler og støtteordninger.

Men vil støttepartierne fortsætte denne lystlæsningen af forståelsesaftalen i 2021 og 2022. Eller vil regeringen i kølvandet på Corona-krisen svinge

'ansvarlighedens' økonomiske pisk over rygstykkerne på SF og Enhedslisten? Vil regeringen gå til 'bal i den borgerlige' om fremtidens økonomiske politik? Det står endnu ikke helt klart.

Den første lakmusprøve bliver regeringens løfte til støttepartierne og befolkningen om, at pengene til offentlig velfærd skal følge med, når vi bliver flere børn og ældre, samtidig med kvalitet og nærhed styrkes. Det er kernepolitik for regeringen og lystlæsning for SF og Enhedslisten, at der skal gennemføres en såkaldt velfærdslov, der skal sikre dette. Med lidt coronaforsinkelse planlægger regeringen at fremsætte lovforslag i april.

Hvis en sådan velfærdslov skal være noget værd, skal den ikke blot forpligtige S-regeringen. Hvis f.eks. V og K undsiger loven, er velfærden ikke sikret ved et eventuelt regeringsskifte. Derfor er det en bunden opgave for regeringen at få Venstre om bord i en sådan lov.

Umiddelbart er mulighederne gode. I regeringens egen 2025-plan, DK2025, er der allerede skabt plads til, at Folketinget her i foråret kan vedtage en sådan velfærdslov. Ifølge 2025-planen skal det offentlige forbrug vokse med op til 0,8 procent årligt i gennemsnit i 2021-2025. Det skal sammenholdes med, at Finansministeriet har beregnet, at det vil kræve en vækst på 0,5 procent årligt at sikre velfærden, når der kommer flere børn og ældre. I S-planen er der således plads til både at sikre og udvikle velfærden, selv om der kommer flere børn og ældre i de kommende år.

Venstre burde heller ikke være politisk umulig at få om bord. Lars Løkke Rasmussens Venstre gik også til valg i 2019 på også at ville lade penge følge med, når vi bliver flere børn og ældre. Dengang lancerede Venstre det ikke som en velfærdslov, men som et velfærdslofte om 69 mia. kr. mere til velfærden frem til 2025. Det svarende til at hæve det offentlige forbrug med 0,65 procent årligt. Altså ikke helt så meget som i S-planen, men nok til at sikre velfærden, når der kommer flere ældre.

Lars Løkke Rasmussens valgløfte var en markant ændring af Venstres hidtidige politik. I 2015 var Venstre gået til valg på nulvækst i den offentlige sektor, og under VLAK-regeringen havde målet været at holde væksten i det offentlige forbrug på 0,3 procent.

Men indtil videre har Venstre holdt fast i velfærdsloftet. Pengene skal følge med, når vi bliver flere børn og ældre. Ganske vist formulerer Jakob Ellemann Jensen ikke valgløftet så højlydt og så præcist, som Lars Løkke Rasmussen gjorde det under valgkampen. I dag lover Venstre ikke længere præcis at hæve det offentlige forbrug med 0,65 procent årligt, og det står stadig uklart i dag, om pengene alene skal bruges til at sikre velfærden for flere børn og ældre, eller om pengene tænkes skævdelt, så de i særlig grad bruges til bestemte Venstre-prioriteringer i den offentlige sektor. Noget tyder på en sådan skævdeling. Venstre har f.eks. foreslået, at der skal bruges op mod 2 mia. kr. ekstra årligt på Venstres traditionelle velfærdsrioritering, sundhedsvæsenet.

Dermed kan forårets forhandlinger om velfærdslov og økonomisk genstartspolitik vise et Venstre, der ønsker at give køb på den fulde demografiske dækning. Sker det, vil det ikke blot udfordre en socialdemokratisk mærkesag. Det vil også kunne fremkalde skuffede miner og kritik fra regeringens støttepartier og dermed gøre det svært for regeringen at komme fuldt og helt igennem med sin velfærdslov.

Så er der spørgsmålet, om der udover pengene til flere børn og ældre skal være plads til både regeringens egne og støttepartiernes ønsker om velfærdsforbedringer i de kommende år. Skal der det, vil det stille særlige krav til den samlede økonomiske politik.

Velfærd og økonomisk politik

I forbindelse med den politiske forståelsesaftale lykkedes det Socialdemokratiet at få alle de tre støttepartier med på at basere den økonomiske politik på et stramt finanspolitisk styringsregime. Mette Frederiksen fik støttepartierne til at skrive under på, at regeringen skal basere den økonomiske politik på den forudsætning, at der er balance på de offentlige finanser i 2025 og 2030. Udgifterne til blandt andet sundhed og ældrepleje vil i lyset af et stigende antal ældre vokse betydeligt fra 2025 til 2030. Derfor vil et nyt mål om balance på de offentlige finanser i 2030 lægge op til en meget stram offentlig udgiftspolitik, og det vil kunne påvirke udgiftspolitikken allerede i årene frem mod 2025.

Finansministeriets seneste fremskrivning viser, at der er udsigt til et strukturelt underskud på de offentlige finanser på ca. 0,6 procent af BNP i 2030. Hvis forståelsesaftalens målsætning om balance på de offentlige budgetter i 2030 skal fastholdes, vil det få den politiske konsekvens, at der vil skulle findes midlertidige eller varige besparelser med dertil hørende forringelser af den fælles velfærd. Alternativet er, at regeringen skal indgå aftaler om at øge det beregnede økonomiske råderum med mere end de 10 mia. kr. årligt til nye reformtiltag, der allerede er aftalt i forståelsesaftale.

En sådan økonomisk politik vil tydeligvis være en udfordring for det socialdemokratiske projekt. Det vil begrænse regeringens muligheder for at føre en socialdemokratisk politik, der kan samle arbejderklassens ønsker om tryk velfærd og social retfærdighed med bl.a. de offentligt ansattes ønsker om skabe bedre velfærd på rimelige vilkår. Samtidig vil det kunne udfordre regeringens samarbejde med Enhedslisten og SF.

Modsat vil både Radikale Venstre og de blå partier protestere mod ethvert opbrud fra 2030-målsætningen. Det samme vil også gælde andre opblødninger af budgetlovens stramme reguleringsparadigme i forbindelse med den længe planlagte revision af budgetloven.

Regeringen er allerede opmærksom på denne vejsidebombe mod velfærdspolitikken. I forbindelse med regeringens 2025-plan, DK2025, er der taget

de første forsigtige forbehold mod at lægge en politisk målsætning om balance på de offentlige finanser i 2030 til grund for den økonomiske politik.

Efter normale standarder vil regeringen skulle fremlægge en såkaldt 2030-plan i 2021, og her vil der skulle tages offentlig stilling. Derfor må det formodes, at regeringen allerede nu er i gang med den politiske afklaring på de indre linjer.

Indtil videre har det været småt med både hvid røg og røgsignaler fra disse interne regeringsovervejelser. Regeringen har endnu ikke givet nogen signaler om indholdet med en ny 2030-plan. Selv datoen for fremlæggelsen holdes indtil videre hemmelig. Samtidig er den planlagte revision af budgetloven, der politisk hænger sammen med en ny 2030-plan, udskudt til engang i næste folketingsår, formodentlig efteråret 2021.

Indtil videre har regeringen relativt ubemærket kunnet begrunde denne udskydelsespolitik med Corona-krise, usikker verdensøkonomi og udsættelse af evalueringen af EU's samordning af de økonomiske politikker og finanspolitikkerne. Den satte Kommissionen i gang helt tilbage i februar 2020. Men indtil nu er alle kræfter blevet brugt på Brexit og corona. Med forårets og sommerens fokus på EU's såkaldte genopretningsfacilitet og EU-godkendelser af medlemslandenes milliardstore genopbygningsplaner plus udsigt til valg i både Tyskland og Frankrig er der intet, der tyder på en hurtig afklaring af EU-rammerne for den økonomiske politik og budgetlov i Danmark.

Der er stadig en risiko for en markant vending mod stram sparepolitik i EU. Dog forekommer den mindre, end den var i 2010, da EU i kølvandet på finanskrisen slog ind på den stramme sparepolitik. Med en sådan risiko som bagtæppe kan det ikke undre, hvis regeringen ser en interesse i at kende både slutdatoen for den midlertidige suspension af EU's budgetregler og det mulige udkomme heraf, før den lægger sig alt for fast på den danske økonomiske politik for de kommende år. Derfor kan både velfærdspolitik i en 2030-plan og en ny budgetlov meget vel blive sat på standby længst muligt.

Regeringen har imidlertid hverken uendelige muligheder eller ubegrænset tid til at få styr på de kommende års økonomiske politik. Nogle ting må lægges fast inden for det næste halve år. Her peger pilen først og fremmest på regeringens egne ønsker om nye såkaldte andengenerationsreformer. Regeringens plan er, at sådanne reformer skal bidrage til både at øge arbejdsudbuddet og højne produktiviteten, og at det vel at mærke kan ske uden at øge ulighederne i samfundet. Meget tyder på, at regeringen med eller uden 2030-plan vil forsøge at gennemføre en række andengenerationsreformer med de bredest mulige politiske flertal.

Endnu har regeringen ikke fremlagt konkrete bud på, hvordan arbejdsudbuddet skal øges. Der er blot blevet henvist til, at det skal sikres, at endnu flere, bl.a. indvandrere, står til rådighed for arbejdsmarkedet, og at arbejdsstyrken opkvalificeres, så den får de kvalifikationer, der efterspørges. Ud-

dannelsesdelen heraf kan regeringen formodentlig godt komme igennem med hos både støttepartierne og nogle af de borgerlige partier. Derimod må der forudses større problemer med hensyn til at øge arbejdsudbuddet bl.a. blandt flygtninge og indvandrere.

En af regeringens udfordringer på arbejdsudbudsområdet er den ubetalte del af regeringens regning for Arne-pensionen. Udover den besparelse på 1 mia. kr., der skal findes på beskæftigelsesindsatsen, er regeringen indstillet på at øge arbejdsudbuddet med de ca. 10.000 personer, som regeringen har beregnet Arne-pensionen til at koste. Dette flugter helt med forståelsesaftalen, hvor partierne gav hinanden politisk håndslag på, at hvis regeringen gennemfører 'initiativer, der måtte reducere beskæftigelsen' (læs Arne-pension o. lign.) skal det 'modsvares af andre – men ikke nødvendigvis samtidige – tiltag, der som minimum øger beskæftigelsen tilsvarende'. Her kan regeringen meget vel få bøvl med både Radikale Venstre og de andre støttepartier.

Alt i alt er der således i kølvandet på den økonomiske Corona-krise lagt op til en politisk debat om den fremadrettede økonomiske politik, som meget vel kan blive regeringens største politiske udfordring i de næste par år.

Udlændingepolitik

På udlændingeområdet er regeringen indtil videre lykkedes med at spise støttepartierne af med en sparsom imødekommelse af støttepartiernes begrænsede mærkesager på udlændingeområdet. Præcis som det blev aftalt i forståelsesaftalen. Både Enhedslisten og SF har affundet sig med regeringens politiske arbejdsdeling på udlændingeområdet. De små indrømmelser er til støttepartierne, og store aftaler om den 'store' udlændingepolitik indgås med de borgerlige og eventuelt de af støttepartierne, der måtte have lyst til at deltage.

Radikale Venstre har modsat Enhedslisten og SF haft lidt problemer med at tilpasse sig denne arbejdsdeling. Efter folketingsvalget i 2019 gjorde den daværende radikale partileder Morten Østergaard et stort nummer ud af, at den radikale mandatfordobling fra otte mandater til 16 mandater skulle bruges til at bane vej for et "systemskifte" i dansk udlændingepolitik. Der skulle gøres op med udlændingestramninger, "symbolpolitik" og ikke mindst med det "paradigmeskifte", som VLAK-regeringen aftalte med Dansk Folkeparti i forbindelse med finansloven for 2019. Det skulle ifølge Radikale Venstre ikke være det styrende princip for asyl- og indvandringspolitikken er, at flygtninge, der får asyl i Danmark, kun skal være her så midlertidigt som muligt.

Det lykkedes mindst talt ikke Radikale Venstre at komme nogen vegne med sit ønske om et nyt udlændingepolitisk systemskifte. Tværtimod lykkedes det integrationsminister Mattias Tesfaye at gøre det til et socialdemokratisk

varemærke at gøre en dedikeret og engageret indsats for at få flere flygtninge sendt hjem.

Udlændingestyrelsen gennemgår for øjeblikket opholdsgrundlaget for cirka 350 flygtninge fra Rif Damaskus for at vurdere, om deres opholdstilladelse kan inddrages eller nægtes forlænget. Tilsvarende og nok så politisk vigtigt på den danske arena er det lykkedes regeringen at indgå en aftale med Venstre, Radikale Venstre og Liberal Alliance om, at kommunerne skal i gang med samtaler med ca. 8.000 langtidsledige udlændinge for at få dem til at udnytte mulighederne for at rejse frivilligt hjem med støtte fra den danske stat. Aftalen er et nærmest eksemplariske eksempel på, hvordan S-regeringen ønsker at føre udlændingepolitik med den mest resultatsøgende og mindst nationalkonservative fremmedfjendtlige borgerlige partier. At det så tilmed sker med radikal deltagelse, er kun en ekstra fjer i hatten for Mattias Tesfaye.

Noget kan tyde på, at denne aftale ikke bliver en enlig svare. De seneste signaler fra Radikale Venstre tyder på, at partiet så småt er ved at opgive at præge regeringens udlændingepolitik med andet end små justeringer ved diverse forhandlingsborde.

Der synes således ikke at være udsigt til, at regeringens støttepartier vil føre egentlig oppositionspolitik på udlændingområdet for ad den vej at skabe bredere folkelig støtte til en anden udlændingepolitik end fællesnævneren mellem regeringen og Venstre. Dermed er der ikke udsigt til nogen form for alvorligt politisk pres på regeringen, når den også fremover vil føre udlændingepolitik med de blå partier.

Den virkelige fare for regeringens udlændingepolitik – hvis der er nogen – ligger snarere på højresiden af det politiske landskab. I den blå splittelse i almindelighed og i udlændingepolitikken i særdeleshed.

Blå blok lagt i graven

Den blå blok, der blev etableret med VOK-flertallet og Anders Fogh Rasmussens regering efter valget i 2001, døde definitivt med Dansk Folkepartis store valgnederlag og Nye Borgerliges indtog i Folketinget. Den blå blok har i næsten 20 år haft et stærkt Venstre med en moderat økonomisk politik som politisk ledende parti og Dansk Folkeparti som en helt central politisk spiller ikke mindst i den udlændingepolitik, der har kunnet fungere som det borgerlige samlingspunkt, der kunne vinde vælgere og folketingsvalg. Den politiske blok er død og borte. Venstre er kun skyggen af sig selv. Dansk Folkeparti sætter knapt nok politisk skygge, og udlændingepolitikken er gået fra samlingspunkt til internt borgerligt stridsemne.

Venstre gør sig ganske vist ihærdige anstrengelser for at fremlægge nye stramme udlændingespil med masser af økonomisk pisk. Det sker tydeligvis for at bevise, at den stramme udlændingepolitik har overlevet Inger

Støjbergs exit. Men det sker netop ikke som Venstres bud på et borgerligt samlingspunkt i udlændingepolitikken. Det sker for at markedsføre Jakob Ellemann Jensens Venstre, og Ellemann Jensens politiske sigtelinje er entydigt at bringe Venstre i politisk infight med regeringen omkring både 37 timers forslaget og den politiske opfølgning på ydelseskommisionen i april-maj måned.

I den forstand følger Jakob Ellemann-Jensen Lars Løkke Rasmussens analyse. Selv nok så stram udlændingepolitik er ikke længere det borgerlige samlingspunkt, der kan vinde valg og føre til en handledygtig borgerlig regering. Venstretoppen har tydeligvis opgivet at samle de blå partier om udlændingepolitikken og dermed droppet at gøre udlændingepolitik til en politisk gamechanger frem mod næste folketingsvalg.

Den analyse deler de mere nationalkonservativt orienterede blå partier til gengæld ikke. Slet ikke. Her er der markant politisk forskel mellem Venstretledelsen og de nationalkonservative partier og politikere. Venstretoppen er lodret uenig med Inger Støjberg, når hun over for Skive Folkeblad udtalte følgende, da hun forlod Venstre. ”Hvis Venstre igen skal være et stort parti og igen have statsministerposten, så kræver det en stram og troværdig udlændingepolitik. Jeg tror ikke længere, at vi kommer dertil med Jakob Ellemann-Jensensom formand. Jeg tror ikke, han bliver statsminister.”

Det er derfor god, klar politisk logik, at både de konservative, Dansk Folkeparti og Nye Borgerlige ligesom Inger Støjberg med forskellige begrundelser er på vej til at droppe Jakob Ellemann-Jensen og Venstre som henholdsvis statsministerkandidat og ledende borgerligt parti. Det handler langtfra kun, ja knapt nok om Søren Papes vælgertække, selv de konservative har travlt med passivt at afvente Venstres fortsatte vælgernedtur. De konservative drømmer selvfølgelig om at kunne køre Søren Pape frem som potentiel statsministerkandidat og gør det alene på at brande ham som en jordnær fortæller for en række konservative mærkesager. Logikken synes at være, at når ’brugtvognsforhandleren’ Poul Schlüter kunne blive en populær statsminister i spidsen for et stort konservativt parti, så kan Søren Pape vel også.

Dansk Folkeparti udgør et særligt kapitel. Partiet besluttede allerede umiddelbart efter valget i 2019, at Venstre ikke automatisk kunne regne med Dansk Folkepartis opbakning som det borgerliges statsministerkandidat. Siden da har Kristian Thulesen Dahl ikke forsømt nogen lejlighed til at advare mod et samarbejde mellem Venstre, Socialdemokratiet og de radikale på udlændingeområdet.

De gamle modsætningsforhold mellem Dansk Folkeparti og de konservative har indtil videre afholdt Kristian Thulesen Dahl fra at lufte Søren Pape som potentiel statsministerkandidat. Den slags forbehold har Nye Borgerliges Pernille Vermund ikke. Hun har flere gange, senest i forbindelse med rigsretssagen mod Inger Støjberg, åbenlyst sagt, at hun hellere så Søren Pape som blå statsministerkandidat end Jakob Ellemann-Jensen.

Denne stadig mere markante politiske splittelse mellem et svækket Venstre på den ene side og de indbyrdes konkurrerende nationalkonservative partier på den anden side må forventes at udvikle sig yderligere i 2021. Det kan f.eks. forventes, at både Dansk Folkeparti, Nye Borgerlige og de konservative fremover vil lægge særlig stor vægt på at få flere udlændinge ud af Danmark med en stribe forslag om udvidelse af muligheder for at fratage midlertidig opholdstilladelse, skærpet hjemsendelsespolitik, loft over antallet af familiesammenføringer, skærpet statsborgerskabspolitik, yderligt skærpede regler for varigt ophold, osv.

Denne udvikling blandt de blå partier kan i sidste ende komme til at kridte banen lidt anderledes op for S-regeringens udlændinge- og integrationspolitik, end partiet havde forudset. Hvis det fremadrettet lykkes for det nationalkonservative højre at presse Venstre yderligere i knæ på at føre udlændingepolitik med regeringen og de radikale, kan det presse Venstre til at overveje en kursændring i retning af at gøre det sværere for regeringen at komme igennem med sin udlændinge- og integrationspolitik.

Men med den svage oppositionspolitik fra støttepartierne er der derimod intet, der tyder på, at det vil true vælgeropbakningen bag det socialdemokratiske projekt på udlændingeområdet. Dermed vil regeringen have gode muligheder for at presse Venstre til forhandlingsbordet. Der vil sandsynligvis ikke være mange stemmer i at blokere for stram socialdemokratisk udlændingepolitik – og dem, der er, vel ikke nødvendigvis gå til Venstre.

Opsummering

Verden har ændret sig – også for det socialdemokratiske regeringsprojekt. Men bedømt efter både regeringens egen og befolkningens målestok er Mette Frederiksens planlagte projekt om en ren S-regering med Radikale Venstre, Enhedslisten og SF som sit parlamentariske grundlag kommet godt fra start. Ganske vist forsinket af Corona-krisen, men ellers langt hen ad vejen efter den politiske drejebog. Det sker tilmed med en stigende vælgeropbakning, der ikke bare skyldes regeringens håndtering af Coronakrisen. Samtidig sker det med en blå opposition, som det er lykkedes Socialdemokratiet at fravriste udlændingepolitikken som et borgerlige samlingspunkt, der kan vinde valg og give en handledygtig borgerlig regering.

Længere fremme i det politiske landskab synes der at vente regeringen tre væsentlige udfordringer: den økonomiske politik efter Corona-krisen, velfærdspolitikken og måske udlændingepolitikken. Der er en risiko for, at regeringen vil få begrænsede muligheder for at føre en økonomisk politik, der kan samle arbejderklassens ønsker om tryk velfærd og social retfærdighed med bl.a. de offentligt ansattes ønsker om skabe bedre velfærd på rimelige vilkår. Hvis det nationalkonservative højre fremmarch fortsætter på bekostning af Venstre, kan regeringen også få sværere ved at komme igennem med sin udlændinge- og integrationspolitik sammen med Venstre.

Men da regeringen endnu ikke på nogen måde har fået alvorlige ridser i laken hos vælgerne, kan disse udfordringer i den sidste ende vise sig at blive en større udfordring for støttepartierne end for regeringen frem mod næste folketingsvalg. For slet ikke at tale om højrefløjen.

Socialdemokratiet synes således styrket på den politiske akse, der mere end noget andet handler om at udvikle en tilstrækkelig vælgeropbakning hos en tilstrækkeligt bred social klassemæssig politisk alliance til at kunne få folkelig opbakning til at fortsætte ved regeringsmagt for at føre partiets politiske projekt ud i livet med de nødvendige indrømmelser til støttepartierne på de forskellige politikområder.